

Xwedî û berpirsiyarê giştî

Chief Editor

Firat Cewerî

Hejmar 26, sal 7

Havîn: 1998

Şerdîn abonetiyê (salek)

Swêd: 240 Sek

Skandinaviya: 280 Sek

Ewrûpa: 80 DM

Amerika, Austaralia,

Kanada: 50 \$

Institution: 290 Sek

Postgiro: 636 36 25-2

ISSN: 1103-1964

Wêneya bergê: Rehîmo

Çapa bergê:

Jakobsbergs Tryckeri

Pergala bergê û rûpelan:

Nûdem

Adres: NÜDEM

Box: 177

177 23 Järfälla-Sweden

Tel û Fax: 8-580 131 62

- 4 Aboriya NÜDEMê ♦ FIRAT CEWERÎ
6 Riya Teze ♦ WEZİRÊ EŞO
15 Ew ê mîn winda bikin ♦ ZEYNEL ABİDİN
16 Ü çavêن te ♦ İBRAHİM SEYDO AYDOGAN
17 Hevpeyvin bi Ahmet Altan re ♦ NAİLE ARAS
23 Civaka IT û pirsa kurdî ♦ MÛRAD CIWAN
38 Pênc şîr ji ♦ SABAH KARA
40 Seyra Gulîsor ♦ ŞEREFXAN CİZİRİ
54 Here dera dilê te te dibiyê ♦ SUSANNA TAMARO
Werger: ZINARÊ XAMO
61 Wekheviya jin û mîran ♦ ŞAHİNË BEKIRË SOREKLİ
66 Eş ♦ RÊNAS JIYAN
67 Çik wilo ♦ KAWA NEMIR
68 Rehîmo ♦ RİNDÊ ÇAĞAN
71 Olof Palme ♦ MIHEMED DEHSIWAR
83 Salên Şerîf Paşa yên dawîn ♦ ROHAT ALAKOM
87 HAWAR hat hawara me ♦ F. CEWERÎ
91 Elyêzêrê kurd ♦ MUSTAFA AYDOGAN
93 Li ser Hawarê ♦
DERWÊŞ M. FERHO
SEBRÎ BOTANI
PERVİN CEMİL
HESENË METÊ
ROJEN BARNAS
MEHMED UZUN
105 Agahdariyek ji bo aboneyên NÜDEMê
106 Romana tarîti û ronahiye ♦ LOKMAN POLAT
114 "Kultur û Raman" ♦ N. ZAXURANI
119 Li ser Şerefnamê û çapa wê ya nû ♦ ZIYA AVCI
124 Weşanên nû bi kurti
134 Titanic ♦ SULEYMAN DEMİR

NÜDEM Ú ABORIYA WÊ

FIRAT CEWERİ

Kurdino, mabkerabino, an mebêjin em kurd in an jî bi kurdî bixwînin.

Celadet Ali Bedir-Xan

Bûguman aborî bingehê jiyanê ye. Aborî bingehê azadî û serbixwebûnê ye jî. Ev dikare azadî û serbixwebûna ferdî, organizasyonî, an jî dewletî be. Lê gava ferd, organizasyon an jî dewlet di warê aborî de serbixwe bin, ew dikarin di warê civakî û fikri de jî serbixwebûna xwe biparêzin. Serbixwebûna aborî carinan dikare bibe bingehê serbixwebûna fikri jî. Fikrîn serbixwe objektîv dibin, objektîvbûna fikran dikare civatê bi awayekî bi sihet bi pêş de bibe. Herçiqas welatê kurdan di warê aborî de dewlemend be jî, kurd bi xwe ji vê dewlemendiyê bêpar in. Loma jî ew hewcedar in. Xwendeyên kurdan, dezgehên kurdan, partî û rôlxistinên kurdan ku xwestine rewşa kurdan ya civakî, siyasi û aborî biguherin, bi xwe jî feqîr û belengaz bûne, bi xwe jî hewcedar bûne û iro jî hin îstisna ne tê de, dîsan rewş weha ye. Loma jî tiştên ku ew dixwazin nikarin bibin serî; kelemên siyasi dernekevin pêşberî wan jî kelemên aborî derdikevin. Ger rewşa dezgehên kurdan ya aborî baş bûya û ger wan bixwestina wan ê bikaribûna, qet nebe, di warê kulturi û edebî de gelek tiştan bikin. Nebûna pir kanalên radyo û televizyonan, nebûna rojnameyên kurdi yên rojane û nebûna di her şaxî de kovarêni kurdi ji ber nebûna imkanên aborî ye. Di vir de fikir û têgîhîstin jî pêwîst e. Yen hinan jî ev imkan hene lê nêzîki vî karî nabin. Ji ber ku di rewşa kurdan ya iroyîn de ev kar serêşîyan bi xwe re tîne.

Fikra derxistina kovara NÜDEMê hê di nava salên 1980ê de di serê min de qêbûbû, lê problema mezin problema abori bû. Me bi keda xwe ya şexsi ya deh-donzdeh salan bingehê abori danî. Ev bingeh bi hesab bû û wê vî hesabi têra jiyandina NÜDEMê ya pênc salan bikira. Loma me pênc sal dabûn ber xwe û me pênc salên xwe bi serbilindî qedandin. Di vê pêvajoya pêncsalane de bi sedan abone û tiryaqiyêN Nûdemê qêbûn. Abonetiya van aboneyan, ji bo berdewamkirina pênc salên din jî ji me re hem bû moral, hem jî bû piştgiriyeke abori. Herçî astengiyêni siyasi yên ku li welêt derdikevin pêşberî çapemeniya kurdî, li Swêdê demeketine pêşberî me û wê dernekevin ji. Dibe ku hin kes bi vê demokrasiya Swêdê bawer dikan ku Swêd ji bo kovarêni kurdî peran dirjine. Tiştekî welê tuneye. Mina gelek welatên dînyayê, wezareta çandî ya Swêdê ji bi cidiyeta weşanê ve giredayî alikariyeke abori dide, lê divê weşan bi xwe xwe finanse bikin. Ji 26 hejmarêN Nûdemê, me jî heqê 5 hejmaran alikarı ji konseya çandî gitte. Lê mîna gelek kovar û rojnameyan em iro ji wê alikariyê ji bêpar in. Wezareta çandî ew alikarı ji daye rawestandin û divê kovarêni kurdî bi her awayî xwe bi xwe finanse bikin. Ji bo finansekirina kovareke mîna Nûdemê 800 abone an jî 1000 abone têr dike. 1000 abone hem wê kovarê finanse bike, hem ji wê kovar 1000 xwendevanên kurd perwerde bike ku ev 1000 xwendevan di pêşerojê de bibin 1000 marnoste û 1000 marnoste bibin 1000 mûm û ronahiye bidin civaka me ya tarî. Di nava kovarê edebî de, ji aliye aboneyan ve dibe ku rewşa Nûdemê ya herî baş be, lê gava mirov rewşa kurdan tîne ber çavan, şer û pevçûna wan tîne ber çavan, daxwaza wan ya azadî û serbestiyê bi bir tîne, hebûna çöndsed aboneyekî pir kêm e. An kurd hîn nebûnc ku li hêjayiyê xwe xwedî derkevin, an jî baweriya wan ya bi azadiya wan sist e. An na ji bo bidesxistina kovar û rojnameyeke kurdî diviyabû wan li sinoran bixistana, diviyabû wan tehlükîyêni mezin bidana ber çavan û xwe bigihadina weşanen bi kurdî. Lê mixabin iro ne wisa ye. Do û pêr ji ne wisa bû. Yanî berî bi şesed salî di dema Ehmedê Xani de jî bazara kurdî "kesad" bû û berî bi şest salî di dema Celadet Bedir-Xan de jî kesî pênc pere di kurdî nedida. Loma Celadet bang dikir, digot: "Kurdino, makberabino, an mebêjin em kurd in, an jî bi kurdî bixwînin."

Digel hemû neyîniyan rewşa iro ji ya do û pêr çêtir e. Wê çêtir ji bibe. Carinan hin xwendevanên me di nameyên xwe de dibêjin: "Eman, ji bo Xwedê, weşana Nûdemê medin rawestandin." Û di vê weşana heft salane de wê rojê ji Norveçê, ji aboneyekî me î bi navê Walid Seid heqê abonetiya 1998an 1000 KronêN Norveçî hat. Yanî vî camêri 700 Kron alikarı ji Nûdemê re şandiye. Em ci bibêjin, ew destê xwe biavêje axê, ax di destê wî de bibe zêr. Gava hejmara camêren mîna Walid Seid pir bibin, ne Nûdemek, wê kurd bikarîbin bi dehan Nûdemân derxînin.

Bi hêviya ku wê partî û rîlxistinên kurdan, welatbez û dewlemendên kurdan hinekî din ji guh bidin ziman û edebiyata kurdî, ez silavên xwe yên ji dil ji piştgir û dîbkwazên ziman û edebiyata kurdî re pêşkêş dikim...

"RIYA TEZE" DI NAV DÎROKA ROJNAME- GERIYA KURDÎ DE RÛPELEKÎ GEŞ E

WEZIRÊ EŞO

Isal sedsaliya rojnamegeriya kurdî ye. Pîrozkirina sedsaliya rojnamegeriya kurdî rûmeta berpirsiyarê rojnamê Mîqdad Mîhdî Bedîr-Xan û rojnama wî bilindtir dike. Ez jî bi vê gotara xwe beşdarî vê cejna çanda gelê me ya bi nav û nîşan dibim.

Di çarçova vê cejnê da ez dixwezim qala tiştekî wisa bikim, ku haya kurd û Kurdistanê kêm jê heye. Gotina min derheqa rojnama kurdên Sovyetistana berê - "Riya Teze" de ye.

Gava sala 1930î bi zimanê kurdî û bi tîpêñ latînî dest bi weşandina wê rojnamê bû, êdî "perdeke hesinî" di navbera kurdên Sovyetistana berê û kurdên Kurdistanê de hatîbû danîn. Weşandina wê hetanî sala 1937an dom kir. Ji wê salê hetanî sala 1955an rêtîma Stalîn ew da qedexekirin. Lê piştî mirina "bavê mileta" wê carek din dest bi weşanê kir, lê vê carê êdî bi tîpêñ kîrîlî û hetanî iro jî ronahî dibîne. Lê gerékê bê gotinê, ku cw "sûra hesini" wek berê ma, hela hîn mehkemtir bû.

Gava em iro 100-saliya rojnamegeriya kurdî didine kîvşê, em rojnama kurdên Sovyetistana berê jî bi şabûn bîr tînin, ji ber ku dîroka "Riya Teze" jî beşekî dîroka rojnamegeriya kurdî ye. Ez iro bi serbilindî derheqa rojnama me ya delal de dînivîsim, ji ber ku rola wê nava pêşketina edebiyat û çanda kurdî li hemû cîhanê pir e û

РІЯ ТЭЗЕ

Пролетарең һәм уәлата, ўәкбән!

ОФИЦИАЛЫК ГАЗЕТА СССР СОВЕТА ТАШВИРЧИКИ У СОВЕТА МИНИСТРЕД РСС ОРГАНЫНДАМ
—ДІЛ РЕЙСИ-ОҒАНЫ СЫН ЧЕЧЕНСКАР, СІЛІЧЧАДА НЫҢ БЕРГІЛІККИ НАУРДАРЫ ОЛЫМЫЛЫК МАССАЛАР
ДРА ТАДАР ОРГАН ЦК КДА ВЕРХОВНОГО СОВЕТА И СОВЕТА МИНИСТРОВ АРМ ССР

№ 103 (4257)
ЧАРШЕМ
27-е
ДЕКАБРЕ
(К'АНАУНА
ПЕШЫН)
САЛА 1998

Олонот 2 кешен

ЖЫ САЛА 1998-Н НӘШЕРДІВЕ • БӘВТЕДОЩАРАДЫРТЕ

ez xwe bextiyar dibînim, ku ez van 40 salêن dawî bi wê va girêdayî bûm, ew wek av û hewa jiyan dida min û her kurdekî roşinbir. Ü tiştekî hewaskar û balkêş e, ku em dikarin rojnama kurda ya pêşin- "Kurdistan"-ê û rojnama kurdî ya here jiyandirêj- "Riya Teze" wek hevalcêwî bihesibînin, ji ber ku herdu jî li dervayî welêt derketiye, herdu jî xwerû kurdî bûne, herdu jî bi fikrên cuda yên pêşin in, qedera gelê Kurdistanê û kurdêن Sovyetistana jî yeke, ji ber ku me herduran jî di hêla hişarkirina gelê kurd de karekî mezin kiriye.

Tiştekî gelekî hewaskar e, ku îsal sersalike "Riya Teze" jî temam dibe. Ew rast 50 sala derketiye. 7 sal bi latînî û 43 sal jî bi kîrîlî (wek me got, ji sala 1937an hetanî sala 1955an çap ne bûye).

Belê, em bêî şıkberî dikarin vê rojnamê bihesibînin salnivîsara dîroka kurdêن Sovyetistana berê, xwesma dîroka edebiyat û çanda me.

Nivîsara vê gotara derheqa "Riya Teze" de, weke dibêjin, deynê ser stuyê min e - wek roşinbirekî kurd, rojnamevan û nivîskar. Lê ez dixwezim vê sersaliyê bikim ba-hane, wek firsetekê bi kar bînim, ku herwaha ser pirsgirêkên çanda me, xwesma rojnamegeriya kurdî bisekinim. Ji ber ku kivşkirina sersaliyê tenê "lêxistina def û zurnê nîne". Giringe iro em kîmasî û şaşiyêن xwe jî bînine meydanê, ku em bikaribin pêşerojê de wana hilînin, ji ber ku em gelek şûnda mane û dem li benda me nasekine. Divê em li demêن buhurî jî mêze bikin, ku bikaribin pêşîya xwe rind bî-nin. Eger em hildine ser hesêb, ku dewleta me tune, wî çaxî rola rojname, kovar, pirtûk, radyo û televizyonê hîn zelal têne ber çavan. Ew gerekê karekî wisa bikin, ku êdî dijmin nikaribe gelê me bixalifîne, bixapîne.

Haya min rind ji "Riya Teze" ya salêن 30î jî heye, ji ber ku min ne tenê hejma-reñ wê xwendine, lê herwaha hemû berpirsyarêñ wê dîtine. Herdu berpirsyarêñ pêşin Hraçya Koçar û Harûtyûn Mikrtçyan jî ermenî bûne. Herduyan jî kurdî xweş zanibûn, ji ber ku yek ji Eleşgirê bû, yê dinê jî ji Wanê. Dû ra jî Cerdoyê Gêncoyê kurd bûye berpirsyar. Ez bi wan re zemanekî dirêj peyivîme, bîranînê wan wek ronaya çavan xwedî dikim. Ez pir gotina ji wan roşinbirêñ kurd jî pê hesyam, ku

wan sala bi nivîsarên xwe beşdarî weşandina wê bûne: Erebê Şemo, Heciyê Cindî, Emînê Evdal, Ahmedê Mirazî, Casimê Celîl, Qaçaxê Mirad, Wezîrê Nadirî, Qanatê Kurdo, Çerkez Bakayêv, Aramê Çaçan, Etarê Şero û gelekên mayîn.

Ü xût "Riya Teze" bû bingeh, ku salên zoî ronakbîriya me saz bû, şax veda û ew dewran bû dewrana çanda kurdî ya zérîn. Ji ber ku wan sala hemû dergên xêrê li ber me vebûbûn. Wî alîda wan ermeniya, ku em bi hev re ji qira sala 1915an ya tirkan xilas bûbûn û derbazî Ermanîstanâ İroyîn bûbûn, û baş kurmancî zanibûn, gelekî alîkariya "Riya Teze" û bi tevayî me kirin di hêla sazkirina bingeha mehkem bona pêşketina me. Ji wana hêjâyî bîranînê ne: Avêtik İshahkyan, Hovsêp Orbêli, Hakob Xazaryan (Lazo), Sarmên, Sîras, Vardan Pêtoyan, Rûbên Drampyan, Hamo Bêknazaryan, Solak Nîkoxosyan û yên mayîn. Sed mixabin, ku van salên dawî di nav ermeniya de xêrnexwaz û dijminên wek Garnik Asatryan û Yêxyâ Naçaryan peyda bûn, yên ku niha di nav ermeniya de naskirî ne.

Ev rojnama me ne tenê bi ziman, lê bi naveroka xwe jî kurdî û kurdewarî bû. Gelek bîranînê qenc, welatparêzî bi wê re girêdayî ne. Em yek ji wan raberî we bikin: Em ji hejmara 8an ya kovara Hawarê (sala 1932an) pê dihesin, ku çend hejmara û "Riya Teze" û çend pirtükên kurdî, yên ku li Yêrêvanê hatibûne çapkirinê, gihiştine ber destê ronakbîrê kurda yê bi nav û deng Celadet Bedir-Xan. Awa wê hejmara de ci tê gotinê: "Rojnameke kurmancî, bi herfîn nû, bi kurdmanciyeke xwerû, li Rewanê di şiklekî spêhî û çeleng de derdikeve.

Vê paşiyê çend hejmara û gehiştine destê me. Çavên me pê biruhn bûn, dilê me şâ û ges bû.

Kurdmancêni Rewanê ji rojnamê pêve çend kitêb jî derxistine. Me sê çar rûj mi-jûlahiya xwe bi wan kirin.

Ji nav rûpelên wan ên taze û ter bîhna kulîlkên çiyayê Elegazê, bayê zozanên Serhedan dihatin. Di nav resmîn wan de şal û şapikê kurdmancî, xencer û piştxence-reñ kal û kalikêni me dihatin dîtin.

Rêya Taze wek navê xwe taze ye, nû ye, nûbare. Lî ji Hawarê kevintir, bi emir jê mezintir. Hejmara wê a paşin, ko gehiştîye destê me a pêncî û nehan e. Li gora ko Rêya Teze rojnameke dehrûjkî ye, berî salkê û hin dest bi derketinê kiriye".

Wê şûnda Herekol Azîzan (Celadet Bedir-Xan navê xwe wa bin nûçeyêda nivîsiye) weke nimûne ji kitêbeke kurmancî, ku bi "Riya Teze" re gîhiştîye ber destê wî, du helbestêñ şayîrêñ kurdêñ Ermenîstanê di Hawarê de weşandine. Pişt re Celadet Bedir-Xan dawiya nûça xwe de wa dinivîse:

"Ji bona iro me hevqas got, pêşdetir em ê dîsan ji Rêya Taze behs bikin.

Em ji hevalê xwe re rêkeke xweş û dawîyeke ges hêvi dîkin. Divêt ko her gav me

hay ji hev hebit û gerek e ko em hevdu ser xebata hev serwext bikin".

Haqas. Gotina ronakbîr û welatparêzê me yê mezin ne pir dirêj e, lê çiqas fikir û mitala dil û hişê mîriv de disêwirine. Wan çend xetan dixûnî û dibêji qey te pirtû-keke tam xwendkiye. Her car, gava ez vê gotarê dixûnim, kela giri dide qırka min. Û zanin ji bo çi? Boy qedera ronakbîrê me û gelê me. Em bi mîlyona kurd ketine çi rewşike giran, ku sermiyanê rojnamegeriya gelê me - Celadet Bedir-Xan bona si-tendina rojnamek û çend pirtûkên kurdî çavronayê dide xwe û hogira. A ev e welatparêziya rast, mezinaya ronakbîr. Em hela hê çiqa tişt gotî ji wî ronakbîrê xwe fêr bin. Û gelo ev yek her kes dikare fêr bibe? Heyf, ku na! Ev yek ji nijad, ji xûna merivê xas û paqij tê û loma jî her kes nikare bibe Celadet Bedir-Xan. Lê tiştê baş û şabûnê ew e, ku gelê me yê weke wî dane, wê dîsa bide.

Kêm mirov zane, ku bona şandina hejmarêni rojnama "Riya Teze" û çend pirtû-kên kurdî ji bo redakisiyona Hawarê, çend ronakbîrên me girtin, kirine hebsê.

Naveroka "Riya Teze" ya salên zoî piranî pesindariya siyaseta Partiya Komûnîstî-yê û dewleta Sovyetê bû, pesindariya keda helal û dijderketina hindava olperestiyê, axa, bega, şêxa û kevnepresta. Ü izna hîç kesî tunebû, ku ji goveka siyaseta Sovyetê û Partiya Komûnîstiyê pesnê tiştekî dinê bidin. Ü gava tevî gelek rojnamên we-lêt "Riya Teze" jî sala 1937an hate qedexekirinê, derbeke xedar û giran gihîste edebiyat û çanda kurdî. Bilî vê, ronakbîrên kurd Heciyê Cindî, Cerdoyê Gêncô û Ahmedê Mîrazî li Yêrêvanê girtin, lê Erebê Şemo li Peterbûrgê. Hersêkê pêşin pişti sa-lekê derketin, lê bingevanê romana kurdî heta mirina Stalîn jî (sala 1953an) di heb-sê de ma.

Berî mirina Stalîn bîryar hatibû qebûlkirinê, ku herfîn elfebâyên hemû mîleta ji tipen erebî û latînî bikin kîrîlîk. Sebeb jî ew bû, ku Xwedêgiravî çanda wan gela nêzîkî ya rûsî bikin. Lê bi rastî eva destpêka helandina gelan bû, alîkî va fîrsendek bû, ku mîletên kêmjimar ji koka wan biqetînin. Ji ber wê jî bi serokatiya Heciyê Cindî, herfîn kurdî yênu nuh-yênu kîrîlîk hatine çekirinê û ew hetanî niha jî li Sovyetistana berê bi kar tînin.

Sala 1955an "Riya Teze" dîsa hate weşandinê. Vê carê ew êdî organa Komîtêya Navbendî ya Partiya Komûnîstiyê ya Ermenîstanê, hukumet û parlamentoya wê bû. Mîroyê Esed bû berpirsyarê wê hetanî sala 1989an. Ü ji ber ku hemû xebarka-rêni rojnamê di hêla nîvîsara kurdî de xam û "xişîm" bûn, zaneyê kurd Heciyê Cindî û Emînê Evdal şandin redakisiyona rojnamê û ew du salan li wir xebitîn û karekî mezin dane pêşketina rojnamê.

Rojname vê carê êdî heftê du caran derdiket. Salên pêşin tîraja wê 3 hezar bû, pa-şê jimara xwendevana gihîste hetanî 5 hezaran. Hema bêje ew dikete her maleke

kurdên Ermenistanê. Heta bi mecbûrî xelq dikirine abone. Ev yek dibû bingeh, ku hemû kurd hînî xwendina kurdî bibin. Ew herwaha çend komarêن Sovyetistana berê û hinek welatêن mayîn jî belav dibû. Ji ber wê jî di nava xwendevana de nûçegîhan peyda dibûn.

Wek min got, rojnama me ya resmî bû. Eva yeka bona me - kurda serbilindî bû, ji ber ku rojnama me jî beramberî rojnameyêن Sovyetistana yê navdar xwediyê rûmeteke hêja bû. Lê ji alîkî dinê va jî, wê resmîtiyê malik li me xirab kiribû. Bi wê resmîtiyê rojname gotî ji çarçova qanûnêن partiyê derneketa û anegorî dilê wê bimeşîya.

Belê, Stalin zû de miribû jî, lê destûra "Riya Teze" tunebû rûpelên xwe da bini-vîse, ku sala 1937an ew û zimanê kurdî yê lîteratûrî hatibû qedexekirinê. Lê ya here xirab û ziyandar ew tirs û xof bû, ku ji dewrana Stalin dilê meriva de mabû. Rûyê wêda, meriv heta niha jî wek dibêjin, ji siya xwe ditirsin. Xwesma berpirsyarêن rojnamê nava wê tirs û xofê de bûn, ji ber ku rûyê şâşike siyasi de ew dikaribû biçûya ber mehkemê, an jîbihata girtinê. Bi texmîna wan, eger navê kurd û Kurdistanê nava rûpelên rojnamê de pir bihata nivîsarê, ew dikaribû wek miletçî, nijadperest bihata súcdarkirinê.

Belê, sed mixabin, ku rojnama "Riya Teze" ya ji salêن 50î heta salêن 8oyî rûyê berpirsyarê wê de, wek lazim bû xizmetî gel ne kit. Eger tîrsa berpirsyarêن rojnamên ermenî, rûsî û yê mayîn dihate afûkirinê, ji ber ku rojnamên wan bi temamî siyasi bûn û rojnamên wan yê lîteratûrî, çande, dîrokê jî hebûn, lê ya kurda - na! Ji ber ku ew ya bi zimanê kurdî ya tek-tenê bû. Ango, gerekê bili siyasetê zêde guh bida ser çand û lîteratûra kurdî, pîrsen zimanzanî û dîroka me. Û ewqas siyaset hebû, ku ji bo kurdeyatiyê cî ne dima. Eger em kurt bêjin, qedexa berpirsyar ji ya dewletê zêdetir bû.

Eger berhemeyeşîya şayîr an jî nivîskarekî ne gorî siyaseta partiyê bûya, ew ne dihat weşandinê. Lê eger bi awakî çap dibû jî, bi xurtî dihate rexnekirinê û xwedî dihate súckirinê. Lê eger berhemeyeşîya sist pesnê partiyê û hukumetê bida, ew çap dikirin. Sebebê nivîsara berhemên wî awahî ew bû, ku me hetanî van dawiya jî korekor baweriya xwe bi bîr-baweriyêن komûnîstîyê, siyaseta hukumeta Sovyetî dianîn, me digot qey kurdên Kevnesovyetê yê here bextewar in. Haya geleka jê tunebû, ku hukumeta Sovyetê jî bi siyaseta xwe gelek cara rê li ber çêbûna dewleta Kurdistanê girtiye. Dîroka me - kurdên Sovyetistana berê gelek cara rûpelên rojnamê de hatiye feşkirinê: bi zanîn û nezanî, bi dilxwezî û mecbûrî.

Lê bili van kêmasiya û şâşîya rojnama "Riya Teze" roleke giring list di helkirina zimanê kurdî yê lîteratûrî, amadekirina kadroyên kurd yê rojnameyan û nivîskar

da. Ser rûpelên wê gelek zane, şayîr, rojnamevan û nivîskar gîhiştin. Yek ji wana jî ez im û bi wê xwe bextiyar dibînim.

Tê bîra min, sala weşandina rojnama me ya pêşin bû. Ez wê hingê xwendikare Uniwersiteya Yêrêvanê bûm. Min biryar kir, ku ez jî nûçeyekê rojnamê re binivîsim û bibim rojnamevan, bême naskirinê. Ez rûniştim û min destbi nivîsarê kir. Ü min teze texmîn kir, ku nivîsara bi kurdî ne gelekî hêsa ye. Belê, ez li gundê kurda de mezin bûbûm û min zimanê zîkmakî yê axaftinê rind zanibû, lê jiyanâ xwe de hê bi kurdî hevokek jî ne nivîsî bû. Hêna fîrbûna min de, dibistana me de dersên ziman û edebiyata kurdî derbaz ne dibûn. Eger min ew nûçe bi ermenî binivîsiya, çiqas jî zehmet bûya, minê nava çend seheta de xilas bikira. Lê gava min kurdî nivîsî û bi xwe xwend, ew qet bi min xweş ne hat, ku ma li xelqê xweş bê. Min nivîsara pêşin qelaşt û ji nuh va destpê kir. Çi serê we biêşînim, nivîsara nûçeve bi çend hevoka çend roj kişand. Min nivîsara dawiyê hinek begem kir û bir siparte redaksyonê. Bê sebir benda weşandina nûça xwe sekînîm. Pişti çend rojan nûça min bi navê min di rojnamê de ronahî dît. Wek dibêjin, per-baskên min tunebûn ez bifiriyma. Ez xwe bi xwe difikirîm, ku niha ew nûça min gundiyan di rojnamê da xwendine û ji hev re wa dibêjin: "Hela bala xwe bidinê, kurê Eşoyê Hûti begê çiqasî pêş va çûye, ku rojnamê de nûçeya wî hatiye weşandinê".

Pişti sê salan, sala 1958an çirokeke min di rojnamê de çap bû û ji wê şûnda xên ji rojnamevaniyê, min xwe li nivîskariyê jî girt, pirtûkên xwe yên serpêhatî û kurtero-mana weşandin.

Min ji bo ci di derheqa vê yekê de hinekî dûr û dirêj nivîsî? Sebebê herî mezin ew e, ku ez jî hogirên xwe yên rojnamevan û nivîskar re bêjim, yên ku bi tirkî an jî bi zimanekî dinê dînîvisin, lê naxwazin fêrî kurdî û nivîsara kurdî bibin, ku ew jî dest bi nivîsara bi kurdî bikin. Ez bawer im, ku hinek ji wan bi kurdî zanin, lê ji ber ku xwendina wana bi tirkî ye, nivîsandina bi tirkî jî ji wan re hêsatir e. Lê ev rê ne tiya ronakbîrên kurd e. Em bi zimanê xerîba nikarin bigihîjine pêşketina rojnamegeriya kurdî. Eger ne bi kurdî be, êdî ci rojnamegeriya kurdî?

Xwendevanêن hêja, em dîsa vegerine ser rojnama me ya ezîz - "Riya Teze". Me hinek kêmasyiyêن wê kivş kirin, lê bona heqiyê, rastiyê lazim e bêjin, ku sebabêñ wan kêmasyian ne tenê berpirsyar û hinek xebatkarêñ wê bûn. Lê alîkî va jî em nikarin keda wan karkerêñ redaksyonê ji bîra bikin, yên ku nava şertêñ dijwar da, ji gel û welatê xwe qetiyayî, ji rojnamegeriya kurdî qutkirî, gîhiştine wê derecê, ku zimanekî kurdî yê siyasi çê kirin û keda xwe kirine nava helkirina zimanê edebiyatê.

Salêñ dirêj di rojnamê de bili kesêñ ku me navêñ wan dan, herwaha ev kes jî xe-bitîne: Şekroyê Mihoyî, Qaçaxê Mirad, Emerîkê Serdar (wek cîgirêñ berpirsyar),

Eliyê Evdilrehman, Karlênê Çaçanî, Şerefê Eşir, Babayê Keleş, Tîtal Mûradov, Egîtê Xudo, Hesenê Qeşeng, Têmûrê Xelîl, Girışayê Memê, Pirîskê Mihoystî, Yûrayê Şawo, Vanîkê Elxan, Rizganê Cango, Hesenê Üso û yên mayîn. Serok û berpîs-yarê radyoya kurdi Xelîlê Çaçan (Mûradov) jî demeke kurt li vir xebitî. Salêن pêşin Mîkayêlê Reşîd jî wek wergêr li vir kar kir. Heq e, ku em keda herfrêzkir û herf-rastikirêن xwe jî bîr bînin: Egîtê Abası, Letîfê Emer, Paşayê Erfût, Porsora Sebrî.

Bilî navêن jorgotî, bi nivîsar, gotar û berhemêن xwe yên mayîn va rûpelêن rojnamê xemilandine: Nadoyê Xudo, Xelîlê Çaçan, Üsivê Beko, Baxçoyê Îsko, Şikoyê Hesen, Sehîdê Îbo, Xalit Çetoyêv, Celîlê Celîl, Meksimê Xemo, Kinyazê İbrahim, Çerkezê Reş, Memoyê Xalit, Simoyê Şemo, Ezîzê Îsko, Cerdoyê Esed, Semend Si-yabendov, Şemsî, Eskerê Boyîk, Ordîxanê Celîl, Rizaliyê Reşîd, Sîma Semend, Nûra Cewari, Tosinê Reşîd, Ezîzê Cewo, Ehmedê Hepo, Elxanê Memê, Ezîzê Gerdenzerî, Egîtê Sinco û yên mayîn.

Bi serî rojnama "Riya Teze" rojnamevanêن kurd pêşda hatin û pêşda çûn, yên profesyonal jî nav de. Lê ya here giring û qenc ew bû, ku ronakbîrêن kurd bi giştî, yên ku xwendina wan bi rûsi an jî ermenî bû, bi saya rojnama me ya delal afiran-din û xwendina bi zimanê kurdî kirine edet. Aboneyêن wê jî kurdîya xwe xurttit kirin. Ez vê yekê dihesibînim destanîna me - kurdêن Ermenîstanê ya here mezin û giranbuha. Ne tenê xwendin û nivîsara bi kurdî, lê fikrandina bi kurdî bû edet, kurda li her ciya, malê, li ser kar, der va, li redaksyona rojnamê û beşê peyvandina bi zimanê kurdî ya radyo ya Ermenîstanê, para kurdzaniyê ya Akadêmiya Ermenîstanê, sêksyona nivîskarêن kurda û ciyêن mayîn de bi kurdî dipeyivîn. Ev weke şori-şekê bû. Anglo, ronakbîrêن me bûn ronakbîrêن esîl kurd, kurdî û kurdewarfî.

Me civîn, şev û cejnîn xwe tenê bi kurdî dikirin. Me li kolana û baxça da jî kurdî diaxivî. Gava gundiyyêن kurd dihatin bajêr, ev yek didîtin, pir şâ û serbilind dibûn û bi me zarokêن xwe yên li gundêن ermeniyan terbet dikirin.

Lê çi mixabin, ku van dawiya gotina "kurd" li Ermenîstanê êdî bi gelekan xwes ne dihat, him hinek ermeniya, him jî hinek êzîdiyêن xwefiroş, yên ku bi destê ni-jadperestêن ermenî li kurdîtiya xwe xwedî derneketin, hela serda jî xwe wek "miletê êzdî" dibînin. Ü wan êzîdiya dest pê kirin êriş anîne ser kurdêن welatparêz. Piranî êrişen wan li ser redaksyona "Riya Teze" bû. Gelek kurdêن dilsoz û welatparêz bi destê wan xayîna hatine kutanê, zêrandinê. Me navê wan daniye "êzîdiyênuh". Ü ermeniyan ji bo wan rojname derxistin û radyo vekirin. Lê hîç tiştekî wan jî bi êzîdiyê va tune, ji ber ku rojnama wan bi ermenî ye, radyoya wan jî bi kurdî ye. Ew jî hindava xwe de: di rûpelêن rojnamoka xwe de berî dewleta Tîrkiyê kurda nas kirin wek qirkirê gelê ermeniya. Ev jî ne bes bû, anîn li ser rûpelêن "Dengê êzîdi-

yan" resmekî wa çê kirin: tabût li ser milê çend mîra ne û mirî ji berbi goristan di-bin, ku binax bikin. Mirî kî ye? Ew ji rojnama "Riya Teze" ye. Belê, "ezidiyên nuh" rojnama bi zimanê kurdî binax dikirin, lê ya bi zimanê ermenî radikirin jor.

Lê me - ronakbîran têkoşîna xwe pêşda bir. Me bona parastina yekîtiya gel û na-vê kurdîtiyê rêxistina xwe - Şêwra rewşenbîrên kurd yê Ermenîstanê damezirand. Şekroyê Mihoyî bû serokê me. Çerkezê Reş û Şerefê Eşir bûn cîgir, Têmûrê Xelîl sêkrêtar. Ez, Tosinê Reşîd, Eskerê Boyîk, Emerîkê Serdar bûne endam. Me xaniyê redaksyona "Riya Teze" ji kire ci-warê çekirina civînên xwe, weke barêgeha xwe. Lê pişti rabûna rîjîma komûniştiyê, "Riya Teze" bû rojnama eynî miletiyê bi na-veroka xwe. Gava dewletê alîkariya xwe ji ser rojnamê birî, me destpê kir ew bi alî-kariya kurdêñ welatparêz weşand. Lê peydakirina aboneyan pişti wan teqereqan, ji nava kurdêñ êzidî haqasî ji hêsa nîbû. Me, wek dibêjin, roj û şevê xwe kirin yek û ketine gundêñ kurdan. Rojekê ez û Têmûrê Xelîl ketine gundekî kurda, mal bi mal geryan, hetanî şev dereng û me so mal kirine abone. Belê, em geryan, tarîstanê da ser kevir-kuçika lukumîn, hetanî lingê me ji me re "axivîn" û gotin: "Heyran, em zêryan, êdî nikarin bimeşin":

Belê, rojnama me êdî bû ya ne resmî. Sovyet, komûnişti çûn, hukumeta Erme-nîstanê ya nuh ji nema alîkariya wê kir. Ji ber wê ji ser rûpelên wê idî nûçeyên ser bûyerên Kurdistanê dihatin weşandin. Pişti Mîroyê Esed ku 34 salan serokatiya rojnamê kir, bi zemanekî kurt Tîtalê Efo bû berpirsyar. Û hêna wîda warguhêzî kete nava rûpelên rojnamê. Lê ji desrpêka salên 90-î Emerîkê Serdar bû serok û hetanî niha ji ew e. Li vira heq e em fîriziya wî û karkerên rojnamê bidin kîvşê. Eger em dirêj nekin, ku Emerîk wan demêñ giran de ne bûya berpirsyar, berdewamiya weşandina wê dibe bikete bin tehlûkê. Ji ber ku di vê rewşa giran de rojnama me berbîna kurdan e. Ew nîşana heyetiya me ye, heyetiya rojnamegeriya me ye.

Îro piraniya rojname û kovarêñ me bi tirkî û zimanêñ mayîn yên biyanî, an ji nî-venîñ kurdî derdikevin. Sebebêñ wê yekê ez zanim, lê nikarim tam efû bikim. Ni-mûna kurdêñ Sovyeta berê ji bo we gerekê bibe ders. Bi jimara xwe bi sedan cara nji kurdêñ Kurdistanê kêmtürin ji, lê di dereca karê kurdeyatîyê de pêşdatir in. Min ji bo wê ji nimûna destpêkirina karê xwe yê rojnamegeriyê ji we re got. Ez nimûne-ke mayîn ji bînim: Mikayêlê Reşîd hema bêje kurdî hîç nizanibû. Nava demeke kurt de fêr bû û gîhişte wê derecê, ku bû wergervanê radyoya kurdî, pirtûkêñ xwe bi kurdî nîvîsî û weşand.

Li cîhanê qanûneke weha heye: nîvîskar bi ci zimanî diafrîne, ew nîvîskarê wî gelî ye. Ev tiştekî rast e. Ji ber ku ziman berhemâ mejû û fikrandina miletiyê ye. Eger tu dixwezî kêrî gelê xwe bêyî û navê nîvîskar û rojnamevanê kurd bê ser te, tu

gotî bi kurdî bifikirî û biafirînî. Wî çaxî gel wê zûtir û tam ji te fam bike û pey te bê. Min dixwest, ku rojnamevanên me ji yên kurdên Ermenîstanê fêr bûna. Gava pêşiyên me ji welatê kal û bava koç kirin û destpêka vê sedsalê de hatin Ermenîstanê, di tûrê wan de ne rojname, ne kowar, ne jî pirtûkên kurdî hebûn. Lê lawên wan binga edebiyat û çanda kurdî li wî welatî danîn, ji ber ku di destpêkê de xwe li riya dijwar, lê rast girtin û fam kirin, ku tenê bi zimanê dê edebiyat û çanda kurdî çê dibin û pê re ji rojnamegeriya kurdî.

Xûşk û birayên me sebabekî weşandina rojname, kovar û pirtûka bi zimanê tirkî wê yekê dihesibînin, ku iro xwendevanên wan yên kurd pir kêm in. Ev jî rastîk e, lê ew yek qet jî nayê wê manê, ku em gerekê destêن xwe tewarkin ú vî halê giran qebûl bikin. Eger em wisa bifikirin û wisa bikin, em gerekê asîmîlebûna bi mîlyona gelê xwe di hindava zimên de jî qebûl bikin. Lê êdî ci welatparêzî, em êdî bo ci vê têkoşîna giran dikin. Gava ziman nemîne, êdî bîr û bawerî bi tenê ci dikarin bikin? Dijmin jî ji xwe dixweze bi destî dibistanên xwe me ji rûbarê dînyayê biqelîne. Bona pêşigirtina van yeka rola rojname û kovarên kurdî pir û pir e. Ew gerek bibine wek dibistanên kurdî.

Li cîhanê de tu tişt bi hêsanî nayê destanînê. Hetanî nan jî rind necûyî, naçe xwarê. Salêن zoî helbestvanê rûsa yê mezin Vladîmîr Mayakovskî gazinê xwe dikir, ku xwendevanên rûs kêm in. Lê iro? Iro li Rûsiyayê gişk û li her derê dixûnin. Hilbet, qewlên me û rûsa ne wekehev in, lê ez bawer im, ku em hemû kovar û rojnamên xwe hêdî-hêdî bikine yên kurdî, jimara xwendevanên me jî wê roj bi roj zêde bibin. Demekê xwendevanên me - kurdên Sovyetistana berê jî tunebûn, lê çê bûn. Lazim e em gotina pêşîkî xwe, weke dibêjin, bikine guhar têkine guhêن xwe, vê gotina Celader Bedir-Xanê nemir: "Hawara me berî her tiştî, heyîna zimanê me dê bide naskirin. Lewma ko ziman şerta heyînê a pêşîn e".

Bi raya min, bikaranîna bi sê elfaba zimanê me zûtir nikare pêşva here. Elfaba, ku dikare aliye zimên de hemû kurda nêzîkî hev bike, ya latînî ye. Min bi xwe jî 40 sala bi kîrîlî nivisiye, lê niha - li Awropayê ez fêrî tîpêن latînî bûm û ji ber wê şabûna lingê min erd nagire. Lema jî ez bangî hemû kurdan dikim sala 100-saliya rojnamegeriya kurdî bikin sala fêrbûna kurdîya bi tîpêن latînî.

Dawiyê bi hêviya hindava hilanîna van kêmasî û şâştiyan, serketina gelê kurd, pêşketin û gulvedana edebiyat û çanda kurdî, vê sersala mezin va girêdayî, ez cejna hemû heval-hogirên xwe yên pênuşê bimbarek û pîroz dikim û ji wan re serketinê dixwezim. □

Ew ê min winda bikin

ZEYNEL ABİDİN

Demekê şûnda li siya min keve,
Rêçen piyên sinsî yên wehşetê
Û dê çenebe,
Bawer bikin
Teswîrê bi tirs
Ya tunebûna li ruhê min...

Ew ê min winda bikin!

Hûn ê nikaribin hûn bin
Ku sibe
Û şefeq çawa reşayî dike
Û tu car hûn ê pê nehesiyabin
Bagerê ku mitov dipelpitîne
Ya xişbûna ber bi meçhûlê,
Li bedena min a cesûr û xemgîr...

Ew ê min winda bikin!

Ew ê hinek şûnda xwîn bikin,
Xwîna stran û evînê.
Hêşirên çavêن şevê
Û tenêtiya min dê bikeve,
Li ser laşê min ê bêxwedî
Û ez miriyek bim jî,
Bêdengiya we dê canê min bişîne...

Ew ê min winda bikin!

Lê laş nayêن windakirin
Timî nêzîk in ew,
Li dareke şikiyayî
Li peleke weşiyayî
Û li ber çemekî
Bes li benda dora xwe nebin
Hinek jî şerm bikin ewêن mayî...

Ew ê min winda bikin!

Çavêن min girêdayî
Li kêlekâ riyekê
Yek jî du gulle li pişt serê min
Û bedena min perçê perçê
Hûn ê min bibînin
Û min,
Gelekî ecêb e;
Ji saeta min
An jî, ji pêlasê min nas bikin hûn ê...

Ew ê min winda bikin!

"Mirov gurê mirov e"
Hûn ê bêjin
Û wan bidin ber qehrê
Ku ew celadê min ên
Dev bi zuxav û mêtiriziyayî.

Na na, hevalno,
Dihesim ji beriya bêhna dawî,
Ji ber tirsê, lê ez ne,
Celadên min winda dikin pêşhatiyê
Û bes ji ber vê yekê,

Ew ê min winda bikin!

Li wan bigerin
Û bi tevlîn efendiyêن bi şiklê mirov
Yêن xwediyyê sistema bi xwîn
Yanî yên dagirkirê,
Nekevin qalibekî
Nejîn jiyanekê
Li ser vê sistema hov
Kevir li ser kevir nehêlin
Û ez dizanim ku
Ew ê min winda bikin,
Lê hûn, min windabûyî qebûl nekin...

Berlin, 1996

Û çavêن te

divê mirov xaniyan ava bike ji xwe re
gundan bajaran welatan
ji xwe re jîneke nû û evînan

divê ji dîroka xwekuştinan bikişîne
ji okyanûsan û çolêن bêdawî
hemû tenêtiyan

êvar e
divê mirov vî bajarî biterikîne...

min peyv ji bîr dikirin
gava çavên te diçûrisîn di êvarêن weha de
peyv dibûn biyanî û nenas
li vî aliyê avê
min tîr di sînga xwe de radikirin

li vî aliyê avê

ez

û tu

û evîna me ya efsanewî

û hera tu bibêjî bes

tenêti...

û li vî bajarî dibûn du bask çavên te
bi wan re min xwe li ezmanêن xeyalan
dixistin...

divê mirov vî bajarîbihêle û here
divê mirov vî bajarî biterikîne...

bila hebe evîn

her

û her...

İBRAHÎM SEYDO AYDOGAN

AHMET ALTAN:

“DI EDEBIYATÊ DE ZIMAN BINGEH E”

HEVPEYVİN: NAİLE ARAS

Ahmet Altan di sala 1950î de hatiye dinyayê. Fakulteya iktisadê ya Stenbolê xelas kiriye. Di bîst û çar saliya xwe de dest bi rojnamevaniyê kiriye. Wî hemû şaxên rojnamevanîyê ceribandine. Di sala 1987an de dest bi niviskariya quncikan kir. Herweha Ahmet Altan di televizyonan de jî gelek program çekirine. Ahmet Altanê ku gelek caran ji ber nivîsen xwe hatiye mehkemekirin, îro yek ji romannîşen Tirkîyeyê yê herf baş tê hesibandin. Her romanekê wî mîna bombeyekê li Tirkîyeyê diteqe. Ew par bi romana xwe “Tehlikeli Mâsallar” û isal jî bi “Kılıç Yarası Gibi” aktuel e. Hevala me Naîle Aras ji bo xwendevanên Nûdemê Ahmet Altan li Stenbolê dit û kurtesohbetek pê re kir. Bi hêviya ku wê bi dilê we be, em vê sohbetê li jêr diweşînin

NAİLE ARAS: Ez dixwazim em ji kurdbîtyin û ne kurdbûyina te dest bi sohbetê bikin. Dibêjin ku diya te kurd e. Ci para rastiyê di vê de heyâ?

AHMET ALTAN: Heta çilsaliya xwe jî min ji malbata xwe tiştekî weha nebihîstibû. Demekê Yaşar Kaya nivîsandibû, gotibû ku eslê diya min kurd e. Dibe ku para rastiyê di vê de hebe. Ji ber ku diya min bi eslê xwe ji Başûr e.

- Baş e, te bi xwe qet pêwîstiya lêkolîna vê yekê nedî?
- Ji bo min bi rastî jî qîmeta nijad tuneye. Yanî ne ji bo ku ez kurd im ez dilşa di-

bim, ne jî ji bo ku ez tirk im ez dilşâ dibim: herweha ne ji bo ku ez ne tirk im ez xemgîn dibim, an jî ne ji bo ku ez ne kurd im ez gemgîn dibim. Tu carî nehatiye bîra min ku ez lê bikolim ka gelo koka min ji ku tê, ez kî me, eslê min çi ye. Ez ne li mirovên din bi vî çavî dinerim û ne jî li xwe. Heta ez li dij im ku mirov bi vî awayî li însanan binihêre. Ma ji bo çi serê min dikeve belayê? Ji ber ku ez dibêjim li kurdan mexin, wan azad bîhêlin. Ger kurdan tade li tirkana bikirana, kurdan tirk bikuştana, min ê ji wan re jî bigota, li tirkana mexin. Ez pir li dij im ku yek ji bo ni-jad û koka yekî din lê dixe, tade û neheqiyê digihîniyê.

– *Gelo ma tu dizanî bê diya te kengî û ji bo çi hatiye Tirkîyeyê?*

– Ez bawer dikim ew berî şerî cîhanê yê yekemîn hatiye Tirkîyeyê. Gava ew hatiye ew hê yeksalî an jî dusalî bûye.

– *Ew bi malbata xwe re hatiye, ne wilo?*

– Ew bi diya xwe û bi du xuşkên xwe re hatiye Tirkîyeyê. Xuşka wê ya mezin wê çaxê sêzdehsalî bûye. Ew bi eskerekî ku ji vir diçe şer re dizewice û diya min jî tîne ba xwe. Mêrik, an jî zavayê me, vedigere û diya min jî bi xwe re tîne. Wek min got, hîç behsa kurdan nedihat kirin, an jî ferqek weha tunebû. Ev tişt niha derketiye holê. Esil min dixwest ku kokeke min i weha hebûya. Wê çaxê bi qasî ku ez diçim ser tirkana ez ê ewqasî biçûma ser kurdan jî. Min ê ji wan re re jî bigota, weha bikin, an weha mekin. Min ê hertişt ji wan re jî bigota.

– *Yaşar Kaya çawan ev yeka ha derxitiye ortê? Ew ji ku pê dizane ku diya te ji Başûrê Kurdistanê hatiye?*

– Gava ew çûye Başûr ew pêrgî merivên min hatine, wî li wir merivên min dîtine. Wî endamên eşîra diya min dîtine, wan jê re gotine. Wî ji min re navê eşîra diya min jî gotibû, lê min zêde guh nedabûyê, loma a niha di bîra min de nemaye.

– *Ger bi rastî weha be, diviyahû ew bi we re têketina têkiliyê.*

– Merivên diya min hatin vir. Lê nehat bîra kesî ku ji wan bipitsin bê ew kî ne, ji çi eslî ne.

– *Ew li wir li kijan
bajari dimînin?*

– Ez bawer dikim ew
an li Mûslê an jî li
Kerkükê diman. Ger
ew kurd bin jî ne tiş-
teki ezcêb e.

– *Erê, muhegeq kurdî-
tiyek heye.*

– Rast e, wê hebe. Ji
xwe birûyên wisa qa-
lind zû bi zû ji nija-
dêñ din dernakevin.

– *Gelo haya te ji ede-
biyata kurdî, ji berhe-
mîn kurdan yêñ edebî
heye? An jî tu di vê
derheqê de bi tiştekî
dizanî?*

– Ez bi tenê Mehmed
Uzun nas dikim. We-
kî din jî haya min zê-
de ji edebiyatê û edebi-
yatvanêñ kurdan nîne. Lî ez nizanim gelo berhemîn kurdî ku werdigerin zimanêñ
dînyayê an jî wergeriyane tirkî hene an na, haya min zêde jê nîne. Mîna her kesî ez
jî Mem û Zînê nas dikim. Ji bilî wê zanebûne min a zêde di derheqa edebiyara
kurdî de tuneye. Ez dizanî ku nivîskarêñ esilkurd hene, lî perçeyek ji edebiyata zi-
manêñ din in. Bo nimûne li Tirkîyeyê nivîskarêñ ku bi tirkî dinivîsînîn hene, lî ew pe-
rçeyen ji edebiyata wan zimanîn in. Ez bi xwe hê nizanim ku edebiyateke kurdî ya

Ahmet Altan (Foto: Naîle Aras)

bi zimanê kurdî tê nivîsandin heye an na. Ev an ji cehaletî û nezaniya min tê, an ji kurdan bi xwe, xwe di vî warî de nedane nîşandan û nedane qebûlkirin. Ez Mehmed Uzun nas dikim ku bi kurdî dinîvîsîne û mîna perçeyek ji edebiyata kurdî derketiye holê.

– *Ji bili Mehmed Uzun ji gelek nivîskarên kurd hene. Bo nimûne berpirsiyare me Fîrat Cewerî heye, Rohat Alakom heye, bi dehan nivîskarên kurd hene...*

– Ji sedî sed wê hebin, lê ji ber ku min berhemên wan newwendine ez zêde di derheqa nivîskariya kurdî de tiştekî nizanim.

– *Li Tîrkiyeyê Yaşar Kemal heye, kurd e, lê ji ber ku bi tîrkî dinîvîsîne mirov nikare wî wek nivîskarekî zimanê kurdî an ji wek nivîskarekî kurd bîhesibîne.*

– Rast e, ji ber ku edebiyat bi zimên ava dibe û tu di edebiyatê de kîjan zimanî bi kar bînî tu dibî perçeyek ji edebiyata wî zimanî. Ger ez niha li Îngîltereyê bûma û min bi zimanê îngîlîzî binivîsanda tu bêjî nebêjî ez ê bibûma perçeyek ji edebiyata îngîlîzî, ez nedibûm nivîskarekî zimanê tîrkî. Mesele Salman Ruşî ji ber ku bi zimanê îngîlîzî dinîvîsîne ew perçeyek ji edebiyata îngîlîzan tê hesabkirin. Di edebiyatê de ziman bingeh e, ziman rola esasî dileyize.

– *Di eslê xwe de gelek berhemên bi kurdî hene. Lê ji ber ku qedexe ye, ji ber ku ev kar hertim bi dizî hatîye kirin, ji mirov weye ku bi zimanê kurdî tiştek nehatiye nivîsandin.*

– Ji ber ku zimanê kurdî di bin zilmê de ye û hertim di bin nîrê zordestiyê de hatîye hiştin, teng maye, nebûye zimanê edebiyatê. Ne ku ez vê yekê pir bi zanebûn dibêjîm, ev tenê tişte ku min ji hevalên kurd bîhistine. Ez bawer dikim ger zimanê kurdî fîrsenda azdiyê bidîta wê iro bi vî zimanî gelek tiştên bedew bihatna nivîsandin. Ji aliyê din ve ez dizanîm ku edebiyata kurdî ya devkî dewlemend e, lê herçî edebiyata kurdî ya nivîskî û modern e, zêde haya min jê tuneye.

– *Dibe ku haya te jê tunebe, lê çi di salêن sihî de û bi derketina kovara HAWARê û çi ji niha li Swêdê gelek mînakêن edebiyata modern tene pêşkêşkirin.*

- Belkî jî ji ber ku ew nagihêjin me, an jî ew wernagerin tirkî em jê bêhay dimînin.
- *Ez niha jî dixwazim em hebekî vegerin ser nivîskariya te. Di nivîsên te de tiştek balâ min dikişne, bi taybetî jî di eseyên te de. Tu hertim nêzîkî mijara jin û evînê dibi. Lê tu bi perspektîva mîrekî nêzîkî jinê dibi. Hinek nivîskarêñ mîr hene gava ew li ser mijara jinê radiwestin ne ji jinekê bêtir be jî, bi kêmânî bi qasî jinekê dikare êş û exiyata jinê bi xwendevanêñ xwe bidin hîskirin. Gelo li ba te jî tiştekî weha heye? Tu dikarî bi çavê jinê behsa jinê biki?*
- Belê, min di hin gotarêñ xwe de ew ceribandiye. Tiştekî xweş e gava mirov xwe dixe şûna cinsê hember û ji dil li ser problemêñ wî cinsî dinivîsîne.
- *Gelo te çawa nivîsand? Tu ji tecrubeyên xwe yên şexsî bi rê ketî?*
- Hem tecrubeyên min yên şexsî, hem jî tiştên ku min xwendine û li ser lêkolîn kîrine, tiştên ku min ji jinêñ li der û dora xwe bihistîne, tiştên ku min di zaroktiya xwe de dîtine, tiştên ku ez hertim dibînim, tiştên ku ez pê dizanim û nizanim... Tabî ne ku ez zêde jinan nas dikim, lê xuyaye ez hinekî wan nas dikim.
- *Tiştekî wîlo jî heye, gava mirov nivîsên te dixwîne, hertişt pir xwezayî ye, "Ax, ev jin min dikujin" tu dibêjî. Lê gelo gava nivîskareke jin bibêje "Ax, ev mîr min dikujin" wê xwendevan çawan lê binihêrin?*
- Civatê rolêñ cihê dane jin û mîran. Ev rol hatine qebûlkirin. Gava mîrek tiştê wîlo bibêje xwezayî tê dîtin, lê ger jinek bibêje, ew jin dikeve kategoriya "sivikan" an jî a "tolan". Ji ber ku em tavilê jinan dixin kategoriyan cihê. Ji ber ku jin, cih û dera ku exlaq û namûs lê dicive ye, yanî ew wek hêlîna namûs exlaq tê dîtin. Yek ji van sebebêñ berbiçav ew e ku paşdemayina civatê ye. Di civatêñ weha de qabiliyeta mîran tuneye ku ew bi xwe namûs, şexsiyet û şerefa xwe bi dest bixin. Ji ber ku exlaq, namûs û rûmeta mirovan bi karê mirovan derdikeve holê. Yanî yek bi namûs e, an bênamûs e, bi şeref e, an bêşeref e, bi şexsiyet e, an bêşexsiyet e; ev hemû bi karê yekî ve girêdayî ye û bi karê yekî ve derdikeve holê. Lê ger karekî mîr tunebe, tiştekî xwe pê bide îspatkirin tunebe, wê çaxê ew ê bi riya namûs û şerefê xwe bispêre jinê û xwe bi wê yekê bide îspatkirin. Yanî ger jina yekî, ji wî pê ve bi keseki din re rançê, lê ew bi xwe her roj derewan bike, xelkê bixapîne, gelac be, mîrkuj

be, celad be, dîsan jî ew mîna mîrekî bi namûs û bi exlaq tê qebûlkirin. Lê ji aliyê din ve, mîrekî bi exlaq, di halê xwe de, ne î derewîn, ne î mîrkuj, ger jina wî xerabiyeke bike, ew mîrik wê tavilê mîna bênamûs û bêexlaq were dîtin. Ji bo ku ne-wekheviyeke wilo ji civatê rabe, bi tenê niyeta baş têr nake. Divê civat were guher-tin, divê mirovên civatê bêtir bi ber bibin, ber bidin, yanî bixebitin. Te divê ev xe-bata ha ya madî be an jî ya entelektuelî be... Ger berhemên me tunebin, wê çaxê wê qîmeta ku namûsa me, şexsiyeta me û exlaqê me bipîve û tarîf bike tunebe. Lê ji aliyê din ve jî em dibînin ku jinîtî li welatê me û li gelek welatên dinayayê jî mî-na senetekî, mîna karekî tê qebûlkirin. Jin bi xwe jî hevkarê sîstema mîftîyiye ye, ew bi xwe jî dixwaze ev sîstem li ser lingan bimîne. Ger ne weha bûya, nîvê civatê jin in û wê jinê bixwesta ku civatê biguhere. Heta carinan ew ji mîran bêtir li sîstemê xwedî derdi Kevin, an na ne mimkun bû ku vê sîstemê wilo dom bikira. Yê min sempatiya min zêde ji mazlûman re tuneye. Ger li navê zilmek hebe, ew bi qasî zilmdaran mazlûman jî kirêt dike. Ew kirêtiya ku di sîstema zilmdariyê de heye hemû endamên civatê para xwe jê digire, li hemû endamên civatê digere. Ger xweste-keke veşartî ya mazlûman tunebe, zilmdar nikarin sîstema xwe li ser linganbihêlin. Bala xwe bide Îranê. Îran yek ji welatên ku herî pir jinê vedisêre, lê herî pir li Îranê jin piştgiriya sîstêmê dikin. Ev çawan dibe? Ez bawer dikim di civateke weha de, ji bo ku mîrê wê li dû jinin din neçe, ew bi xwe dikare dev ji jiyana xwe berde.

– *Ez bawer nakim ku jin dixwaze her tim weha veşartî bin û di siya mîran de bijîn. Li gorî sertêñ welatan iêne guhertin.*

– Divê em vê bizanibin, sîstemeek bi zâlim û mazlûman ve li ser lingan e. Ew bi zâlim û mazlûman ve heye. Baş e çîma mazlûm li hemberî zâliman serî hilnadin? Çîma ew xwe azad nakin?

– *Bi hêviya serîhildan û azadiya mazlûman, ez ji bo vê hevpeyvînê spas dikim.*

– Ez jî pir spas dikim...

CIVAKA IT Û PIRSA KURDÎ (2)

MÛRAD CIWAN

Pêwendî û rûdanên nuh. Ev dinya ku îro ava bûye tiştin bi xwe re anîne. Tê gotin "madem dinya wiha ber bi otomatîzebûyin û globalîzebûyinê ve diçe, gelo dinya dê ber bi ku de biçe?" Ev yek herî berbiçav xwe di jiyana aborî de û diyartırın jî di pir-sên kar û bêkariyê de derdixin meydanê.

Em dizanin ku pirsa herî mezin li Awrûpayê îro pirsa bêkariyê ye. Piranî tê gotin ku sebebê bêkariyê siyaseta hukumetan an krîzen mueqqet ên konjokturel in. Tedbîrên ekonomikî yên bi iradeya siyasi dikarin bêkariyê ji holê rakin. Hin bîrbir jî îro dibêjin ku helbet para buxranên konjukturel û siyasetên aborî yên welatan di bilindbûn û nizmbûna bêkariyê de heye. Lî ev, nayê wê maneyê ku bi tedbîrên siyasi yên heta îro heyî, dikare rê li ber bêkariyê bê girtin. Otomatîzebûyina jiyana aborî û civakî welê kî kiriye ku wekî meriv bi kevçîyan berhev ke lê bi heskê belav ke; ji aliyekî de meriv ji vir û wir de tedbîrah werdigre û însanan îstîxdam dike, ji aliyê din jî otomatîzebûyin, robotên kar û xizmetan, komputer dikevin şûna bi hezaran an milyonan karkiran, berhemên destlînedayî hê erzantir û hê zûtir dertên.

Ev, encameke welê bi xwe re tîne ku ya her ku biçe wê bêkarî pirtir be, yan jî di-

vê em konsepta kar û bêkariyê biguherin û li gora wê konseptê guhertinên civakî bikin. Dinya dê were qonaxeke wilo ku tenê di warê ilm û keşfan de, di warê xizmetên giştî û koordinasyona karûbaran de insan ê di prosesa kar de bimînin, wekî din dê hemû karên din otomatize bibin. Robot û komputer wê ji dêlva insanan karan bikin. Bi vî awayî li gora konsepta iro wê beşeka herî mezin a civakê bêkar bimîne û beşeka gellek piçûk ji insanan kar bikin.

Nexwe berî her tiştî divê em tarîf û konsepta xwe ya li ser kar biguherin. Divê kar ne tenê ew be ku meriv biçe bi meaş di fabrike, daire an warekî din de bizava berhemhênanê bike. Her mijûliyên ku insan jê hez dikin û pê dibilin divê ji kar bêñ hesabkirin. Her wekî; mijûliya yekî ya resimkêşiyê, şairiyê, sporê, biliyana bi edebiyatê, kolleksiyonî, biliyana bi muzikê û karûbar û mijûliyên din jî ku niha wekî hobî têñ qebûlkirin divê têkevin nava tarîfa kar.

Mesela wergirtina meaş jî, di civakekê de, divê were rewşeka wilo ku bibe mafê hemwelatîtiyê. Çawa iro gava meriv hemwelatiyê welatekî tê ser tuyê erdê, hin mañen hemwelatîtiyê; wekî mafê dengdan û hilbijartinê çawa ji bo meriv bê qeyd û şert tê dayîn, mafê meaş wergirtinê jî ji bo her hemwelatiyekî bibe mafê hemwelatîtiyê yê bê qeyd û şert. Ji vê re dikare bê gotin meaşê hemwelatîtiyê. Lê ew kesen ku ji bilî vî meaş, diçin karekî bi pera jî dikin divê ew destmiz di ser vî meaşê hemwelatîtiyê re ji bo wan bê dayin û hwd.

Axir min nevê ez di van pirsîyan de dûr û dirêj biçim. Tenê dixwazim destnîşan bikim ku pirs û minaşeşeti hatiye heta vê derecê.

Demokrasiya virtuel

Diyardeyeka din jî rû daye ku hin pirsên din jî dide minaşeşekirin. Gelo jiyyana siyasî, rewşa demokrasiyê û pîrsa irada civakê û hemwelatiyan wê bi ci awayî bê guherîn.

Em iro, di wan welatan de ku demokrasî li wan heye, di nava şertên demokrasiya temsili de dijîn. Yanî ji bo ku em hemwelatî nikarin bi derbekê de li ser pirsekê biryarê bidin, em berê temsilciyên xwe hildibijêrin, ew diçin di parlamentoyan de li ser navên me bîyaran didin, qanûnan derdixin hukumetan datînin û hildiweşînin.

Lê em dizanin ku di tarîxa destpêkê ya demokrasiyê de demokrasi wiha nedibizivî. Mesela di dema Yunana Antik de demokrasiya rasterast (demokrasiya direkt) a bajaran hebû. Hemû hemşehriyên wî bajarî ku wê çaxê ji wan te hemwelatî dihat gotin, diçün li meydanekê diciviyan, pirsên xwe minaşeşeti dikirin û bi dengdana

rasterast biryar werdigirtin. Lê piştî ku nifûsa însanan zêde bû, ew li ser ruyê erdê, li gellek bajar, welat û qitayan belav bûn idî îmkana civiyana li meydanekê û deng-dana rasterast nema, ji dêlva wê ve hemwelatiyan li ser navê xwe hin însan hilbijartın, ew çûn li derekê civiyan, ji dêlva hilbijêrên xwe ve dengê xwe dan û biryar wer-girtin. Bi vî awayî demokrasiya temsili derket û heta roja me ya îro bi rengarengiya xwe ges bû û pêş de çû.

Lê îro ji nuh ve, bi saya jiyana komputerîzebûyî ya ku jê re tê gotin civaka agah-dariyê ku ferqa mesafa navbera zeman û mekanan nemaye û teknik welê pêşde çû-ye ku îmkanê dide ku her hemwelatiyek di pirsên curbecur ên welêt de bibe xwe-dan deng û biryar, her hemwelari dikare bi xwe dengê xwe bide, idî jê re ne lazim e ku yekî bişîne parlamentoyê ku ew ji dêlva wî ve deng bide. Em dizanin ku bi alî-kariya şopa pêçikan an avabûna çavî her kes dikare şexsiyen xwe binasîne û bi saya komputerê ji mala xwe dengê xwe bide.

Em bêjin ku hukumeta Swêdê budçeya Swêdê a 1998ê amade kiriye û dixwaze ew bê resdîqkirin. Îro rewşa teknîkî hatiye merheleyeka welê ku her hemwelatiyê swêdî dikare bi xwe dengê xwe li ser budçeyê bide; bê ka bê qebûlkirin an na. Nêx-we şert û mercen demokrasiya rasterast bi awayekî nîpînuhtir peyda bûne.

Heta em bêjin ku di rewşa îro de heke hemû pirsên civaka seranserê welêt nebin ji hin pirsên wan, an pirsgrîk û hilbijartinê belediyan, yên partiyên siyasi, sendî-ke û komeleyan dikarin bi vî awayî bi riya dengdanê rasterast bêن çareserkirin û biryardan. Hemwelati, hemşehrî an endam ne mecbûr in idî hinan li ser navê xwe hilbijerin ku ew biçin di parlamentoyan de, di meclisên belediyan de an di kongreyên parti, rôexistin û sendîkayan de temsila wan bikin. Qada hemû welêt, ya tevayiya bajarekî an berfirhiya her parti û rôexistinekê ji bo kesen endam û besdârên wan bûye platformeka rasterast a sohbet, agahdarî, minaqeşê û biryar wergirtin-nê.

Helbet ev pirseka piralî ye ku hin encamên din ji bi xwe re tîne; wekî di rojêن pêş de gelo wê rola siyasiyan, ya parti û meclisan, ya rôexistinan ber bi ku de biguhe-re. Lê em nakevin van minaqeşan, tenê balê dikşînin ser û derbas dibin.

Mesela demokrasiyê ji her wiha ye. Gelo wê demokrasiyaka rasterast pêk bê an na, yan wê tiştekî di navbera demokrasiya rasterast û ya temsili de derkeve, ku jê re "demokrasiya virtuel" an "demokrasiya dîjital" tê gotin, em nakevin kûrayiya van pîrsan ji.

Çend pîrsinî din ji hene ku divê ew ji li vê derê bi xetêن qalind bêن destnîşanki-rin. Yek jê ew e ku madem em dibêjin ev sistêma han sistemeka wiha ye ku wê li

nik ferd û grûbêñ piçûk jî belav bibe, nexwe ev îmkan dikeve destê kes û grûbêñ zirarder jî. Bazırganêñ seks û pornografiyê, pedofil, hêzên nijadperest, terorist û krîmînel, diz û mafia û yên wekî van jî wê vê torr û sistemê ji bo armancêñ xwe yên kirêt bi kar bînin. Ji niha ve dest bi van karan bûye, lê têkoşîna li hemberê van jî ji bal civak û dezgeyên civakê yên meşrû ve dest pê kiriye. Divê em ji bîr nekin ku ev kes û hêzên xerab û zirarder, di civaka maddî bi xwe de jî hene, serêşandinêñ mezin ji bo civakan peyda kirine. Lê civak li hemberî van bi qanûnan wasite û dezgehêñ rîlibergir ên aborî, hîndekarî û huqûqî û yên cezadariyê têkoşînê dide.

Pirseka din jî ew e ku ev teknik û sistema ku îro pêş de dikeve, li wan welatêñ pêşkeftî di destê herkesî de nîne, hin beşen civakê ji vê yekê bêpar in. Welatêñ paşdemayî jî têra xwe ne xwedanê wê îmkanê ne ku karibin bingehê teknikî û zanyarî yê vê torrê li welatê xwe raxin.

Pişt re, ev teknika pêşkeftî, kare têkeve bin monopolâ wan şirket û hêzên ku wê dertînin, pêş de dixin û dixin piyasê. Gava welê be, alim, kaşif û tekniker jî wê têkevin bin emrînen wan. Nexwe zanyarî dikeve bin monopolâ hin grûbêñ piçûk ên elît û tevayıya civaka ser ruyê erdê, mecbûr dibe li destê wan binêre, ew ji zanyarî û agahdariya di destê xwe de ci berdin, heta ku derê berdin û bi ci awayî berdin civak wê mecbûr bibin ku ew qas werbigirin. Geva welê be, dê îmkana idarekirina civakên dinyayê têkeve bin destêñ grûbêñ elît ên piçûk. Helbet ev pirseka gellek ciddî ye. Pîrsa wekhevi û newekheviyê, ya heq, huqûq û edaletê ye.

Lê jî bo ku pirseka wiha heye em nikarin bêjin ku divê em dev ji pêkanîn û pêşdexisitna vê sistema nuh berdin. Em bixwazin jî em nikarin rê li ber vê pêşveçûnê bigrin. Ev pêşveçûn divê her hebe û wê her hebe jî. Divê rojekê zûtir em vê rastiyê bibînin û berê têkoşîna xwe bidin wê yekê ku ev bêdedaleti û xetera nuh a ser ruyê erdê çawa dikare kêm bibe, heke îmkan heye jî holê rabe.

Carekê ev sistem sistemeka welê ye ku yên wê derdixînin nikarin di nava destê xwe de bihêlin, divê bi berfirehî li nava civakê belav bikin. Qezanca şirketan di belavbûna vê sistemê de ye ku li her welatî, herkes bibe xwedanê wê û zanibe wê bi kar bîne. Pişt re di vê dinya globalîzebûyî de ew nikarin tenê bi civakên pêşkeftî bimînin, lazîm e wê muhawele bikin ku li nava welatêñ paşdemayî jî teknik û zanîna bikaranîna wê belav bibe. Berjewendiyêñ berpirsiyar, desthilatdar û xwedanhêzên welatêñ paşdemayî jî di wê de ye ku ev torr belav bibe.

Lê helbet ew belaş vê torrê li ser ruyê erdê belav nakin. Meriv dibîne ku heta ji destêñ wan tê dixwazin maliyeta wê ji bo kes û hemwelatiyan erzan be, heta li gellek ciyan dewlet xwe dixe bin avakirina infra struktura wê. Nexwe wekî bacder, bi-

karhêner û dengderan divê hemwelati warên têkoşinêni bi wî awayî peyda bikin û bi daxwazinî bi wî awayî rabin ku zanyarî ji di desnîn himan de nebe monopol û ew bêedaletiya ku heye heta imkan tê de heye ji holê rabe.

Ji xwe têkoşîna heq, huqûq edalet û wekheviyê; ya imkana pêşkeftin û gesbûnê ji bo herkesî, ne tiştekî nuh e, li ser ruyê erdê, ji destpêka dîroka însaniyetê her hebûye û wê hebe ji. Li vir, ya esas ew e ku ev têkoşîn hay ji vê rewşa iro hebe û xwe bi daxwaz û pêşiviyêne vê dewrê bixemilîne.

Di vê beşê de girôdayî bi vê meselê aliye kî din ji heye ku ew ji pirseka girîng e di-vê ew ji bê destnîşankarin. Di beşen derbasbûyî de me got ku iro imkan vebûye ku hemwelati idî rasterast biryaran li ser pîrsen civakî ên derûdora xwe, ên bajar û welaşen xwe bidin. Lê pêwendiyêne heyi rê li ber vê yekê digrin. Ev, wekî wê meselê ye ku demekê ji ber rewşa aborî ya jinan û ya bêmilkiyetan, ji ber rewşa dewletemendî û serdestiya beşek ji mîran, jinan û mîrên bêmilk nikaribûn di hilbijartinan de dengê xwe bidin. Têkoşîneka mezin ji bo vê hat dayin da bêyî ferqa dewletemendî û feqîriyê, bêyî ferqa jin û mîran, mafê her hemwelatiyekî xwedanruşt û dengeki hilbijartînê bê qebûlkirin û iro ew hatiye qebûlkirin. Iro ji di vê civaka ragihandinê de imkana her hemwelatiyek û dengeki rasterast peyda bûye. Yen ku rê li ber vê yekê digrin yek jê ew e wekî me li jorê bahs kir ku herkes hê nebûye xwedîyê imkana bikaranîna vê sîstema nuh. Ya din ji, ji bo wan hemwelatiyêne ku rojê heşt saetan, hetta deh, duwanzde saetan kar dikin imkan tune ye ku ew karibin di gellek meselan de xwe tê bigîhînin, wan fam bikin, seviya zanîn û kultura xwe bigîhînin wê derecê ku karibin di biryaran de tercîhîn xwe li ser esasen zanînê bidin. Ji bo vê yekê ji lazim e ku ew di bist û çar saetan de hindiktir kar bikin û wextê xwe pirtir bi-din zanîn û agahdariyê.

Nexwe mesela kurtkirina wextê kar, bes ne ji bo wê yekê ye ku wê bibe çareseriya heta dereceyekê ya bêkariya ku iro buye pirsa yekê di civakîn pêşkefti de, ew her wiha bûye daxwaz û talebeka hemwelatîtiyê ya demokrasiya nuh.

Heta niha imkana wê yekê tune bû ku her hemwelati li ser pîrsen herêmi, giştî û navnetewî dengen xwe rasterast bidin, loma ji demokrasiya temsili pêk hatibû. Hînan ji dîlva hemwelatiyan biryar didan, hemwelatiyan tenê ji çend salan carekê ew hildibijartin û li mala xwe bi karê xwe mijûl dibûn. Lê iro, gava imkana her hemwelatiyekî derketiye ku ew bi xwe di van meselan de dengê xwe bide, kes nikare bêje ku na heqê wî tune ye ku ew deng bide. İddîayeka wiha, yanî meriv rabe bêje ku ew hemwelatiyê normal e, ne lazim e rasterast deng bide, qasî idîaya ku digot ew jin e ne lazim e deng bide ji ciddiyetê dûr e.

Nexwe, riyek dimîne: divê qanûn bêñ guhertin ku hemwelañ pirtir û pirtir di meseleyan de xwedan bîryar û dengdan bin. Û divê têkoşîn bê dayin ku dema kar-kirinê bibe şes û pişt re jî çar saet ku însan karibin pirtir wextê bibînin, bi meselên xwe yên civakî û hemwelañ bibilin, kultur û zanîna xwe bînin wê sewiyê ku ew jî bi zanîn tercîhên xwe bikin. Biserketina têkoşîneka wiha wê bêkariyê jî kêm bike û wê hem kvalîta berhemhênanê hem jî ya tevayıya civakê bilindtir bike.

Divê em mejî û perspektifên xwe biguherin

Ji vir pê ve me divê em werin ser pîrsa kurdî. Ev rûdan û guhertinêñ ku li ser ruyê erdê çedîbin ci tesîrê li pîrsa kurdî dikin? Bi qenaeta min tevî ku ev guhertin pêk hatine jî, em hemî kurd gava li ser rewş û pîrsên xwe radiwestin, mejiyê me, fikra me, perspektif û pêşniyariyêñ me li gor wê yekê ne wekî ev guhertin bi ser ruyê erdê de nehatibin û wê neyên. Em hê di hema hema hemî pîrs û pîrsîgirêkên xwe de, çareseriyêñ klasîk ên dewra beriya van guhertinan difikirin. Mesela eger behsa yekîtiya zimanê kurdî bê kirin, pîrr rahet em dikarin rabin bêjin "baba eger heta her çar perçeyên Kurdistanê rizgar nebin, heta hemû perçê nebin yek û yekîtiyeka siyasi ava nebe, yekbûna zimanê kurdî pêk nayê." Hê jî em di wê fîkrê de ne ku em ê bi têkoşîna riyên klasîk yeko yeko perçeyan rizgar bikin, wan bikin yek û li ser hemûyan dewleteka yekbûyi ya kurd ava bikin, pişt re wê prosesa yekbûna zimanê kurdî dest pê bike.

Yan jî herî siviktir; em dibêjin ku "em kurd li Awrûpayê di nava welatan de belav bûne, komeleyeka me li vî welatî ye, yek li filan welatî ye, enstîtuya me li welatê din e. Em kurd bêimkan in, em neşen biçin, hevdu bibînin, civînan pêk bînin, pîrs û pîrsîgirêkên xwe minaqeşê bikin û karûbarêñ mişterek bimeşînin. Loma jî hin pîrsên kurdan hel nabin."

Lê ev civaka agahdarî û ragihandinê ya ku hê di destpêka jiyana xwe de ye, nîşanî me dide ku divê idî em dev ji fikirandina bi vî awayî berdin. Bêyî ku Kurdistan di jiyana fizîkî de bi hemû perçeyên xwe rizgar bibe, bibe yek û dewleteka yekbûyi ya Kurdistanî ava bibe, prosesa yekbûna zimanê kurdî dikare destpê bike. Ev proses jî wê xwedan taybetiyêñ dema nuh be, ne wekî yên wan riyên yekbûna zimanêni mi-letên din.

Bêyî ku kurdêñ Awrûpayê hinde mesrefen rê û cih û waran bikin bi saya torra ragihandinê ya elektronîkî, bi sistêma internet û intranetê dikarin pêwendiyêñ xurt bi hev re deynin, bidin û bistînin, minaqeşê bikin, bîryaran bidin, plan û projeyên mişterek pêk bînin û bimeşînin. Hemû kurdêñ Awrûpayê li gel kurdêñ Kurdistanê û yên waran din ên xwedan îmkaniyetenê vê torra elektronîk, dikarin qadêñ

muşterek ên jiyanı siyasi, kulturî û hin tiştên din pêk bînin. Hema em mîsalekê ji ber çavê xwe bidin. Hê berî avakirin û bikaranîna vê îmkaniyeta torra agahdarî û ragihandinê ya vîrtuel jî, tenê bi riya MED TV û hin radyoyêñ xwedan weşana navnetewî, em dikarin buyer, rûdan û nûçeyen çar aliyê Kurdistanê bibihîzin û temaşe bikin. Bi saya vê televîzyonê idi soranî ji bo yekî diyarbekirî ne xerîb e, dimîlî ji bo yekî mehabadî an silêmaniyeyî ne xerîb e. Bifikirin ku ev hê destpêk e. Dersêñ kurdî têñ dayin, behsa jiyanı Diyarbekirê, Mehabadê, Silêmaniyê, Afrînê, Behdînan an bajar û herêmeke din a Kurdistanê tê kirin, ji hemû perçeyen Kurdistanê em helê hevdu dibihîzin, lê temaşe dikin. Yanî perçebûna Kurdistanê, hebûna dewletêñ dijmin, hudûd, gumruk û sansura wan, ordiyen wan ên li ser hudûdêñ destkird, qanûn û dadgehêñ wan nikarin tê li ber wê weşana televîzyonê bigirin ku di riya satelîtê re diçê, li Diyarekirê dikeve mala yekî kurd, li Mehabadê yan li serê ciyayê Kurdistanê, di şikeftekê de dere dikeve ber çavê yekî kurd.

Ji vê jî wêdetir, iro îmkan heye ku em li Awtûpayê navendek vîrtuel a dîjîtal ava bikin ku li ser kurdan û bi zimanê kurdi program û materyalêñ hîndekariyê ji dibistana destpêkî heta zanîngeha bilind bê danîn ku ji Kurdistanê û ji çar aliyen cîhanê kurd, pêwendîyan pê re deynin, dersêñ wê li gora sal û sewiyen xwe taqîb bikin, heta li ciyêñ ku ew lê dijîn di serokatiya mamosneyan an rêberan de grûb an sînifan ava bikin, aktiv dersan bibînin. Ev navenda vîrtuel dikare îmîhanan ji bo wan pêk bîne, yên ku ji van kursan bi serfrazî derbas bûn diplomeyan werbigirin.

Ez li vir dixwazim numûneyan li ser halê herî xerab bidim. Em dizanin ku iro dewleta tirk mafê kurdan ên kulturî nas nake û heta demeka dûr û dirêj jî weki dewlet wê îmkanan peyda neke ku dibistanêñ kurdi vebin û kurd bi finansekirina dewletê, bi hatina baca ji hemwelatiyan, bi zimanê xwe bixwînin. Gava wiha be, îmkan gellek dijwar dibin ku ınsan bi zimanê xwe di prosesa hîndekariyê re derbas bikin.

Lê em dizanin ku ji aliyê din li Tirkîyê jî hêdî hêdî tevgereka berfireh çêdibe ku dixwaze dewletê piçûk bike, li ser aboriya bazara vekirî û milkiyyetiya şexsi reforman bike. Heta van karan destpê kirine jî. Ev dide xwiyakirin ku her çendin dewlet ne nêzîkî vekirina medreseyen kurdi û dezgehêñ ragihandinê yên kurdi be jî, sermiyanê şexsi dikare dest bi van karan bike, an ko hin medrese, dersxane û merkezen ragihandinê yên kurdi peyda bibin. Em bêjin ku niha li Diyarbekirê bi alîkariya du sê mamosneyan dersxaneyeka taybetî vebe û ew xwe bi torra ragihandina vîrtuel girêbidin, ew dikarin hemû wan program, zanyari û materyalêñ ku di navenda vîrtuel a kurdi de hene ji bo xwe werbigirin û hînî şagirtêñ xwe bidin. Bi vî awayî tenê

dersxaneyeka bi du sê mameşteyan dikare salê bi sed dusedan şagirt ji kursên xwe derbas bike û wan hînî xwendin, nivîsandin, dîrok û edebiyata kurdî bike.

Li Kurdistanâ Iraqê, Unîversiteya Selaheddînê an ya Silemaniye, tenê bi alîkariya komputerekê, modemekê û xeteka telefonê dikarin pêwendîyan bi vê merkeza vîrtuel a kurdî re deynin, hemû ew zanyariyênu ku li Awrûpayê di bin destêne me de hene, dikarin têkevin bin destêne wan jî ku ew li şagirtênu xwe belav bikin. Ew dikarin lêkolîn û zanyariyênu xwe verêkin vê navendê, ew di wir de bîch bibin da em hemû xwendevanênu kurd ên li derveyî welêt wan zanyariyan bi dest xin. Heke ev herdu unîversite bi torra elektronik a internetê ve bêne girêdan ew dikarin têkili bi hemû wan unîversityê pêşkeftî û grîng ên ser ruyê erdê re deynin û wan zanyariyênu herî nuh û pêşkeftî werbigirin bidin şagirtênu xwe, yanî ji mehrûmîyet û bêimkaniyeta xwegihandina zanyariyê xelas bin, ci zanyariyê modern li unîversitêne pêşkeftî têne xwendin li van unîversitênu kurdan jî bêne xwendin.

Iro li tevayiya welatêne rojava, ji dibistanêne destpêkê bigire heta unîversite û zanîngehênu bilind hemuyan program û kursên xwe xistine navendêne vîrtuel, dewletan ji bo malbat û piçûkên karmendêne sefaretxaneyênu xwe yên li derveyî welatêne xwe ji bo wan hemwelatiyênu ku tevî malbatêne xwe demêne dirêj li derveyî welêt dimînin dibistanêne wiha vîrtuel çêkirine û piçûkên wan ên ku li derveyî welêt in jî ders û mektebênu xwe taqîb dikan.

Ji vê jî pêşteir divê em bibînin ku dinya bi vê yekê jî namîna û pêşdetir dice. Hê iro hatîye rojevê ku di çend salêne pêsiya me de destpê bibe, telefon, komputer û televizyon bibe her yek aletek û bi vî awayî têkeve nava malan. Maneya vê yekê ew e ku idî tekst deng û wênerewanen piçûk ên mehdûtkirî namînin. Idî ew prosesa sistêma ku deng, dîtin û liva 3 bejneberî (dimensiyoneli) ya misêwayî û herlidar ava dibe, di wê sistêmen de meriv idî ne temaşevan an guhdarekî pasif e ku hema bes wergirê agahdariyan e. Idî sistemeka seranser a interaktîv destpêkiriye ku meriv têde ye. Meriv di wir re hem di riya fonksiyonên telefonê re (ku idî meriv bi kê re biaxive wî dibîne jî) bi însanan re pêwendîyan deyne, bi programên televizyonê re têkiliyan deyne, kengî bixwaze wan programên bi dilê xwe, di demeka ji bo xwe lêhatî de temaş bike, bi saya fonksiyonên wê yên komputerî jî wan hemû kar û barênu li banî jimartî pêk bîne.

Yenî heke em bi hişyariyeke hayjêheyîyê van pêşveçûnenê iroyîn û dûrbîniyeka bînerê pêşeroja dûr û nêzîk û xwearnadekirê li gora wê bibizivin em dikarin navendeka kurdî ya vîrtuel a welê ava bikin ku navenda hukumeteka kurdistanî tê de be ku endamên wê bêyi ku fizikî werin ba hev re deynin û birya-

ran di heqê Kurdistanê de werbigirin, em dikarin navendeka kongreyeka millî ava bikin ku hemî siyasiyên kurd çi li hundur û çi li derveyî welêt li gel hev pêwendiyen deynin, guftûgoyan bikin, birtyaran bidin da nebêjin me hay ji hev du nebû, te wiha kir û yê din filan kir, yan ev perçe yê min e û yê din ê te ye. Hemî jiyana me ya kulturî têkeve vê sîstema dîjital çi ji hundur û çi ji ji derveyî welêt em bi saya wê xwe bigihînin. Her partî û rêxistîneka kurdî bi vî awayî dikare pêwendiyen rojane bi endamên xwe yên hemû welatan û derve û hundur re ava bike, hemû dezgeh, rêxistin, enstitu, weqf û komeleyeên kurdan dikarin bi vî awayî bihev bêñ girêdan, platformên müşterek ên rojane avabikin.

Min nevê ez dirêj bikim: Qesda min ew e ku îro pêşveçûna jiyana civakî ketiye merheleyeka welê, ew îmkanên ku peyda bûne ji alî me kurdan bi xwe jî ku em milletekî bindest in li gor milletên din yê herî bêxwedî, bêdost, bêîmkan û bêtaqet in bi vê bêîmkanî û bêtaqetiya xwe jî em dikarin xwe têxin nava vê berhemâ civaka agahdarî û ragihandinê, xwe bi rê xin, bikin xwedan muessese, ku milletê me jî ava bibe, li seranserê Kurdistanê di nava kurdan de şuûreka millî ya müşterek çê bibe û ges bibe, ku hemî karibin bi hisêن hev bihesin, ji ber hev şad an xemgîn bibin, dilê wan bi hev bişe, an kêfbwêş bibe. Îro me hay ji hevdu nîne, em neşen bi ser hev de biçin û bêñ û hevdu bibînin an bibihîzin, loma jî em hevdu nanasin, derd, eş û bexteweriyyen hevdu nabînin. Yekî diyarbekirî hay ji yê mehabadî, yê mehabadî hay ji yê Qamişloyî nîne. Lê weki ku bi Med TV destpêkiriye, weşanên bi vî awayî yên ragihandinê pirtir ava bibin, em xwe têxin wê jiyana virtuel, ew ordî, hudûd û zordariyên dewletên dijmin wê qasî îro nikaribin me ji hevdu perçe werçe bikin, dûr bixin. Na, me yê hay ji hev du çêbibe û wê şuûra müşterek, me bi gellek awayan bigihîne hev, em ê ber bi milletbûneke modern de gavan bavêjin.

Tevî gellek dijwariyan, gellek bend û astengan îro îmkan heye ku nêzîkbûna leh-ceyên kurdî ber bi hev ve biçe, ev, bere bere rê li ber zimanekî yekbûyî yê standard veke. Em bala xwe bidinê ku Med TV nimûneyeka tenê ye û hîn bi vê sîstema vîrtuel a interaktîv ne xemilandî ye. Tenê yekalî ye, ew weşanê dike em jî dibihêñ û dibînin. Lê heke em bifîkitin ku naveroka programên wê bê dagirtin, bi hişyariya hayjêhebûna jî vê rewşa nuh, bi sîstema vîrtuel a interaktîv bê xemilandin, hem bide û hem bistîne û bibe weka universiteyekê... Çawa ku îro li Awrûpayê jî meriv dikare li Stockholmê bijî û li Universiteya Oxfordê bixwîne. Dersêñ ku li universiteyê tên dayin dikare bi sîstema internetê û bi ya vîdyoya interaktîv bixwîne. Dokument, kitêb û materyalên dersê çi bi riya postê û çi jî bi riya xeta elektronîk bi awayekî dîjital ji wê derê jê re tên, ew dikare dersan taqîb bike, pirs ji mamesteyê

wî ji wir jê re werin û ew jî bersîv û xebatên xwe yên din di riya xeta elektronîk de ji mamostê xwe re verê dike. Ew bi vî awayî bêyî ku biçe Oxfordê ji unîversiteya wir mezûn dibe. Her bi vî awayî bêyî ku yek ji Kurdistanê derkeve dikare di zanîn-geha kurdî ya virtuel de bixwîne û bibe xwedanê zanîn û meslagakê. De ija em bifîkirin ku navendêni wiha tenê bi Med TV nemînin û çend navendêni kurdî yên din jî bi vê teknîk û sîstemê xemilandî bêni avakirin. Divê kurd dest bi vê bikin.

Berpirsiyariya millî

Divê li vir em destnîşan bikin ku li gora rewşa kurdan ji bo pêşveçûna têkoşînê, hişyariya millî û avabûna rayeka giştî ya kurdistanî di mesela bikaranîna wasite û teknîka hemdem a pêşketî de yên herî pêş ew kes in ku xwe dane ber danîn û meşandina Med TVyê, hêz û der û dorê Kurdistanî yên din erê hinan ji wan dest avêtine îmkanenî internetê jî, hê di dereceyeka berbiçav de bi diviyahî û berpirsiyariyên xwe ve ranabin. Lê berpirsiyarên Med TV bi xwe jî, li gora qenaeta min, bi wê hayjêhebûna wê prosesa ku me bahs kir, dest neavêtine meselê. Ev pirs divê li cem wan bi kûr û dûrî bêjenandin û encameke li gor pêdiviyêni dem û dewranê jê bê derxistin.

Divê kurdêni din jî bi van berpirsiyariyan rabin. Em mîsalekê bînin; heke kurdek derdikeve serê çiya, ser dike, dikuje û tê kuştin, ji bo çî? Ma ne ji bo rizgarbûna milletê kurd e, ne ew e ku kurd li ser axa xwe serbest, azad û di nava şadî û bexteweriyê de bijî, bi zimanê xwe biaxive, bixwîne û binivîse, bi zimanê xwe dinyayê nas bike, xwe ifade bike? Baş e ew hêzên ku bi vî awayî pêşmergeyan derdixin serê çiyan û kuştina bi deh hezaran ji wan didin ber çavêni xwe, ew qas tedeyî, zilm, zor û qetliamên li ser millet tehemmul dikan, iro îmkanek peyda bûye ku ew karibin kanaleka televîzyonê, yeka din û yeka din jî bi wan wasite û sîsteman techîzkirî di riya avabûn, yekbûn, serbestbûn û pêşveçûna milletê kurd de li dar xin, çîma nakin? Ma ne wazîfeyeka millî ye ku ew vê yekê bikin. Heke ew vê yekê nakin mane-ya wê ew e ku ew berpirsiyariyên xwe yên millî bicîh naynin.

Ji ber çî? Ev îmkan û sîstemên ku em bahs dikan, berî deh panzde salan nebûn, heke wan bîviya jî wan nedikarî ev ava bikirana. Her weki mîsala Med TVyê. Heke di van salêni dawiyê de wê sîstema bazara serbest, piçûkbûna milkiyeta dewletî û berfirehbîna warê milkiyeta şexsî nebûna ew ava nedibû. Berî niha bi çend salan, qanûnan rê nedida ku şexsî bibûna xwedan kanalên televîzyonan, radyo û televîzyonan tenê dewletan dikarîn daniyana. Heke iro jî ev sîstema dewletî li Awrûpayê li

dar bûya, avakerên Med TVyê çend bi cehd û muhawele dibûn bila bibûna, çend dewlemend dibûn bila bibûna ji bo ku ne dewlet bûn nedîşyan bibin xwedanê kanaileka televîzyonê. Lê iro sîstema Awrûpayê ya li ser teşebbusiya şexsî ev rê vekiriye ku şexs rabin şirketekê deynin û Med TVyê ava bikin. Madem rewşa cîhanê ya globalîzebûyî ya nîzama nuh ku xwe li ser milkiyet û teşebbusa şexsî, reqabet û bazaar serbest ava dike, rê dide ku navendêne ragihandin û zanyariyê yên wiha bêñ da-nîn wazîfe ye li ser hemû hêzên kurdan ku ci televîzyon be, ci jî navend û sîstemêne virtuel bin deynin. Îdî mesela millî ne tenê ew e ku ew pêşmergeyên xwe derxin serê çiyan û bêjîn em ji bo serbestiya Kurdistanê şer dikin, mesela millî her wiha ew e ku ew wasite û sîstemêne wiha jî derxin meydanê ku bi saya wan, têkoşîna hebûn, avabûn, û pêşketina milletê kurd pêk bê.

Li Awrûpayê bizaveka nuh

Berpîrsiyarî ne tenê li ser hêzên siyasi yên kurdan e. Em her kurdêne normal, ronak-bîr û pisporêni ji meslegêne cuda jî di bin berpîrsiyariya vê rewşa nuh de ne. Divê em jî mejiyê xwe biguherin û bi berpîrsiyariya ferdê milletekî hişyar şêla xwe diyar bikin. Bi taybetî iro berpîrsiyarîyek derketiye hemberî me kurdêne ku li welatê Awrûpayê dijîn. Di vê rewşa civata globalîzebûyî ya dînyaya piçûk de, di vê civaka ragihandinê de, em jî nîv milyonî zêdetir kurd di nava hudûdêne Yekîtiya Awrûpayê de dijîn. Em bûne hemwelatiyêne endamêne vê yekîtiyê, an me musaeda rûniştinê û kar li van welatan girtiye; em bacê didin, karan dikin, eskeriyê dikin û di hilbijartinan de dengêne xwe didin, hildibijêr in û rên hilbijartin. Îdî eşkere ye ku em ne mîvanêne muweqet in, em ê her û her li van welatan bimînin. Heke em tek tek li van welatan grûbêne piçûk bin jî di tevayıya Yekîtiya Awrûpayê de em grûbekâ et-nîkî ya girîng in ku em ji mafer xwendina bi zimanê xwe, mafê radyo û televîzyonan a bi zimanê xwe bêpar in. Heke li welatê me yê eslîn, li Kurdistanê ev mafî ji mitêtê me hatiye stendin em vê yekê bi barbarîya berpîrsiyarîn welatê dagîrker girê didin. Baş e ji bo ci Yekîtiya Awrûpayê van mafan nade me?

Ez difikirim û pêşniyar dikim ku em kurd bi awayekî minaqeşe û lêkolinan bikin, ku gelo em nikarin mafê redyo, televîzyon û zanîngehêne kurdi ji Yekîtiya Awrûpayê bixwazin ku weşanê li seranseri Awrûpayê û heta li ser Kurdistanê bikin. Ev dezgeh, bi sîstema interaktiv a virtuel bêni xemilandin ku em hemû kurdêne Awrûpayê jê istifade bikin. Gelo rewşa huqûqî, siyasi û peymanêne heyî yên Yekîtiya Awrûpayê di van waran de ci mafan didin me? Em bacê didin. Em hem di hilbijarti-

nêñ herêmî û yên welatan de û him jî di yên parlamentoya Awrûpayê de hilbijêr in. Gelo em nikarin vê hêza xwe ji bo van daxwazan bikar bînin? Wan imkanênu ku civaka ragihandinê dide me gelo em nikarin bi saya wan platformekê li seranserê Awrupayê tenê ji bo van daxwazan ava bikin û wê bikin bizaveka aktif ku ji hemû kurdan pêk bê? Gelo em nikarin çend civînan ji bo vê meselê amade bikin û bi guftûgoyan vê pirsê hîn zelaltir bikin? Ez bi xwe di wê qenaetê de me ku em van hemûyan jî dikarin bikin. Her tişt heye, bes me viyan jî hebe wê ev kar dest pê bibin.

Perspektifên dûr û dirêj

Ez werim ser perspektifên dûr û dirêj ên stratejik ên tevgera kurdan. Ev sîstema dinyayê ya ku îro peyda bûye ji bo me asoyekî welê anîye ku bêyî ku em daxwaza serbixweyiya her perçeyekî Kurdistanê bikin, bêyî ku em li ser van perçeyan bi awayê klasik dewletên serbixwe dabimezrinin, van perçeyan bigihînin hev û dewletteka millî ya kurdî deynin, civaka kurd dikare li her perçeyî xelas bibe û herra ji hemû perçeyan yekîtiya milletê kurd pêk bê.

Ev bi çi awayî dikare pêk bê? Helbet ez kûr û dûr bi vê meselê de naçim, li vê derê tenê rûdanê destnîşan dikim. Me got sîstema nû ya cîhanî ya globalizebûyî pêk hatîye, prosesa piçûkbûna dewletan destpêkiriye, milkiyet û teşebusa şexsî di warê jiyana aborî de serdestiya xwe bi dest dixe, dewlet her ku diçe ji aboriyê vedikişe û teşebussêni civakên sivil berbipêş ve diçin, bazara serbest çêdibe, desentralîzasyon dikeve herêman, mekanîzma navendî ya burokratik diherife û herêm û perîferî, grûbêñ etnikî û yên din zêdetir dibin xwedan maf û berpirsiyari. Di dem û dewraneka wiha de ku fîkr û bizavêni bi vî awayî li hin wan welatênu ku kurd bindest kiriñe jî peyda bûne, ger kurd jî wekî siyaseteka millî, wekî perspektifên serbestiya millî li Tirkîye, İran, Iraq û Sûriyê dev ji daxwaza serxwebûnê berdin, hebûna xwe ya di nava van her çar welatan de bikin program ji xwe re (ku bi pirranî îro welê ye) û ya esasî, xwedî li wan programan derkevin da ev welat reforman di xwe de çêkin, dewlet û civakên xwe ber bi wan perspektifên jorîn biguherin; avayıya dewletê ya unîter rabe, milkiyet û teşebbusa dewletê rabe, ya şexsî bê, desentralîzasyon û ew hemû tiştên jimartî pêk bêñ û di vê çerçevê de mefîn millî ên siyasi û demokratik ên kurdan bê dayin wê asoyekî realist li ber kurdan vebe.

Mafîn millî yên kurdan bi çi awayî bê dayin; federasyon an otonomî; helbet li vê derê nabe ku meriv têkeve wê bahsê. Lî wekî sîstem, kurd bibin beşdarêñ mafîn

millî, însanî ên demokratik û hemwelatîti. Nabe ku em ji bîr bikin ku jiyana cîvalî ne statîk e, hemû caran diguhere û pêş ve diçe. Gava kurd di çarçeva van dewletan de dawa maf û statuyekê dikin divê ji bîr nekin ku ew statu, ne statuyekâ statîk le yeka dînamîk be, pişti bîst salan, gava guhertin di dînyayê de di van welatan de çebû, ew welê di cihê xwe de nemîne, statuya wê jî karibe geş bibe, xwe nuh bike. Nebe wekî makîneyeka kevnare ya ku kar nake. Divê em dawa statuyekâ welê bikin ku dînamîzm, jîyan û liv tê de hebe.

Nuxta duduyan; cardin wekî siyaseta millî ya kurdî divê em doza wê yekê bikin ku gunruk, qeyd û bend ji nava hudûdên van herçar dewletan û bi wan re dewletên din ên Rojhilata Navîn rabe; mal, semîyan, ked û kar, kîrrân û frotin û gerr û kultur di navbera van welatan de serbest bibin. Peyman û pêwendiyêni bi vî awayî di nava van welatan de bêñ hûnandin ku di warê aborî, siyasi, kulturi, hîndekarı û gellek waferî din de platformen mişterek bêñ avakirin, dûr û dirêj perspektiveke wekî ya yekîtiya Awrûpayê di nava van welatan de bê danîn. İro çawa wan panzde dewletên Awrûpayê bi navê Yekîtiya Awrûpayê sistemek welê ava kirine ku hema hema ber bi dewletbûnekê ve diçin. Heke ev perspektifîn me, di Rojhilata Navîn de bêñ biserxistin, maneya wê ew e ku bi yekîtiya van welatan re yekîtiya kurdan jî pêk tê. Di sistemeka wiha de, wê zêde qîmeta wê yekê nemîne ku resmî her perçeyekî Kurdistanê bi ser welitekî din ve ye, di rastiya jiyanê de wê kurd karibin di nava her çar perçeyan de biçin û bêñ, bazareka wan a muşterek ava bibe, bixwazin li kîjan perçeyî rûnên an karbikin ji wan re serbest be, bidin bistînin, ticaretê bikin, bibin şîrîk û merivêñ hev. Zehmetiya wan qasî wê yekê be wekî ku ji bajarekî biçin bajarekî tir.

Hilkirina daxwazêni wiha wekî perspektifîn millî yên kurdan, ez dibêjim ku realist e lê ne di demeka kurt de dikare pêk bê, ne jî wiha hêsan e. Helbet gellek têkilhev û bi fetlok e, asteng û bend li pêşiyê ne û demeka dûr û dirêj jê re lazim e. Gava ez behsa van perspektifîn dûr û dirêj dikim ez tevaiyya seranseriya sedsala bîst û yekê li ber çavan digitim. Gava ji bo xelasî û serbestiya xwe em kurd behsa muddetê sedsalekê bikin ne ew qas ecêb e û ne demeka wiha pirr dirêj e. Em bînin bîra xwe Alman li ser ruyê erdê dewleterka ew qas pêşketî û xurt bûn, mîratcurê imparatoriyekê bûn jî ji bo ku karibin yekîtiya xwe pêk bînin teqrîben nîv qirnek li ber xwe dan, sebir kirin. Heke nîv qirn ji bo Almanan ne pirr be sedsalek jî ji bo me kurdan ne pirr e.

Axir, qenaeteka welê li ser min peyda bûye ku divê em iro idî mejiyê xwe, fîkr, perspektif û pêşniyariyêni xwe biguherin, bi mejî û çavekî nuh bi hişyarî û bîreka

nuh li pirs û pirsgirêkên xwe binêrin. Divê hem perspektifêن me yên taktilî hem jî yên stratejîkî bêñ guhurîn. Divê edî em li civaka kurd û tevgera kurdan a rizgarîyê bi wî çavî nenêrin û wê di wan metodêن klasik de hebis nekin ku bibe tevgera herî dawîn a millecêن rizgarbûyî yên dema civaka industrîyel, lê em têkoşîna gelê kurd bi wasite, metod û perspektifêن civaka agahdarî û ragihandinê bixemillînin ku ew bibe tevgera herî pêşin a civak, millet û grûbêñ millî û etnikî yên din ku îro bi saya hatina vê qonaxa nuh, rê li ber wan vedibe, ew jî fîrsend û îmkana xwerizgarkirinê bidest dixin. Divê em dev ji wan metod û perspektifêن klasik ên ku heta niha me li milletêñ berî xwe nihêrtin û ji bo xwe anîn berdin. Rehmeta ku di wan dewr û deman de bariya tu caran li rezê me nekir, tevî ku me jî qasî milletêñ din ked û xwîna xwe rijand, me tu berek ji wî rezî nexwar. Ew baran çû, şûna wê va ye hişk dibe û diterike jî. Ka em berê xwe bidin vî aliyê didin, bibînin ku wa ye baraneka taze ya gurr û geştir û têravtir tê ku diyar e wekî hemî jar û bêîmkanan wê li baxê me jî xe. Îhtîmal e ku em yê pêşin bin ku ji berhemên vê baranê bixwin û yên din jî li me binêrin, em, rêberî û nimûnetiyê ji wan ra bikin.

Piştî vê tesbitê, bi îzna we ez dixwazim dawî li axaftina xwe bînim. Her wekî min di destpêkê de got; ev axaftin tenê bi wê amancê hatiye kirin ku bi hin xetêñ qalind bal bê kişandin ser hin pirsan û belkî riyek li ber minaqeşê bê vekirin, da ev pirs pirtir bêñ minaqeşê û lêkolîn belkî hê berfirehtir û zelaltir bibin.

(i) Li gorî Marksî, esas ev her du diyarde hemî caran bi hev ve girêdayî ne û du alî tesîre li hev dikin. Gava awayê pêwendiyêñ berhemhênanê bi sewiya hêzên berhemhênanê re lihevhatî be, ew pêwendî rê li ber pêşveçûna hêzên berhemhênanê vedikin, teqlê li wan didin ku ew nuhtir û mukemmeltir bibin. Wê gavê hêzên berhemhênanê jî dikevin bin pêwendiyêñ berhemhênanê û wan nuhtir, gurr û geştir dikin. Ev dînamîz e ku civakan ber bi pêşkeftinê de diguhêre. Gava di navbera van her du diyardeyan de nelîheviyek peyda bibe ew dikevin hemberî hev û rê li ber teqla pêşveçûna hevdû digrin. Bêîstiqraqî dikeve civakê, pêşveçûn û nûlibûna civakê radiweste, texrib dibe, heta bin caran dikare paş de jî here.

Lê bi giştî, di van têkiliyêñ dualî de bingeh û qedertayînker, hêzên berhemhênanê ne. Di hemberî û nelîhevkîna navbera van her du diyardeyan de, piştî demekê pêwendiyêñ heyî yên bi hézan re nelîhev, perçê perçê dibin û pêwendîni nuh ên berhemhênanê peyda dibin ku li gora bejna hêzên berhemhênanê ne û ew careka din li hev dikin, hev du pêş ve dibin. Civak di warêñ din de jî destpê dike geş dibe û gul vedide. Li gorî Marksî, ev, qanûna pêşveçûna civakan a determinizma materyalîzma dirokî ye. Civak li ser vî esasi guherînêñ xwe yên evalusyonî û şoresseri dijin. Ew, diroka guherîna ci-

vakî ya ji komunala iptidaî ber bi ya koledariyê, ji wir ber bi feodaliyê û ji wir ji ber bi sermiyandariyê de bi vê qanûnê tehlîl dike.

Mesela; di civaka feudal de, hêzên berhemhênanê ji wan alet û wasitan pêk dihat ku bi hêza destan dihatin bikaranin. Zanebûn û bikêrhatina insanan li gora bikaranîna van aletan bû. Li gora vê, sisteme-meka aborî ya girtî hebû, xweditiya milkiyeta ax û erdê û karkirina li ser esasê serifî û reeyati ya li ser van erdan ew pêwendiyen berhemhênanê bûn. Jiyana civakeka despot a patriyarkal û dewletên biçük ên derebegayeti an ku mîri hebûn. Milliyetek ji gellek dewletên piçûk pêk dihat ku bi hudûdan ji hev cudakirî bûn. Ev, civakeka derebegayeti yan ji ya çandiniyê bû.

Lê ku makinên buxarê keşif bûn, aleten bi qeweta buxarê, pişt re motor, elektrik û sanasiya mekanîzebûyi peye bû, fabrike harin dianin ku di berhemhênanê de ji dêlvâ qeweta destan an a heywanan, a motoran bikar dianin, civaka îndustri seri rakir, ew pêwendiyen feodaliyê yên axatî û reayarî, ekonomiya girtî, avayıya ji dewletên piçûk ên feodal, bi wan hêzên berhemhênanê yên nuh te li hev nekirin, rê li ber wan girtin. Vê carê tekiliyên berhemhênanê yên li ser kedfiroşıya serbest, jiyana bajarvanî, bazara li ser esasê peran çêbû. Dewletên feodal perçê bûn, ji dêlvâ wan, dewletên berfirehtir ên li ser esasê millî ava bûn, mefhûma milletbûnê ser ruyê erdê girt, hemwelatîtiya azad, bû bingehê pêwendiyen navbera dewletê û insanan û yên navbera insanan bi xwe. Jiyaneva nuh a civaka îndustri-el destpêkir ku ev wekî civaka sermiyandarı ji tê binavkirin.

Ji tehlîl û tesbiten bi vî awayî, Marks gîhaşt wê baweriyê ku li gora vê qanûnê bivê nevê wê civaka sosyalist û komunist pişti civaka sermiyandarı were. Di destpêka sedsala me de, gava şerî cihanê yê yekê derket û buxraneka navnetewi ya giran peye bû, hin welat yekcar serûbin bûn, qismek ji peyrevênen Marksî gotin ku ev tesbita Marks di derbasbûna ji sermiyandariyê ber bi sosyalizm de wê ne ji sedî sed wiha be. Berê wê şoreşa sosyalist pêk bê, di bin hegemoniya dewleta sosyalist de wê berê pêwendiyen berhemhênanê yên civeka müsterek bên serdestxistin û wê ev bi xwe re hêzên berhemhênanê yên bilindir bînin.

Di destpêk û pişt re di nîvê vê sedsala me de, gava şoreşen sosyalist bi ser ketin û heta vê dema me ya dawîn jîyan, reberen van şoreş û civakan bi guhertin û lêzêdekirinêni bi vî awayî xwe li vê teoriya Merksî girtin. Lê sosyalizm bi ser neker. Demeka mueqket li ser hukum ma, bi awayekî ji ya hatina xwe zûtir, bi hezîmet û bi bêberiyeke mezin hilweşîya.

Erê pişti sermiyandariyê bivê nevê sosyalizm nehat, lê bi qeneeta min ev hin rastiyen wê qanûna ku Marksî bahs kiriye nade alî. Rastî di vê tesbitê de hene ku hêzên berhemhênanê û pêwendiyen berhemhênanê bi hev re ne, dualî testî li pêşveçün û hêdiketina hevdu dikin û di netice de hêzên berhemhênanê esasî ne, divê pêwendiyen berhemhênanê xwe li gora van hêzan biguherin, nuh bikin û bînin awa û derencekeka wisa ku bi wan te lihevhâti bin.

Pênc şîr ji SABAH KARA

Derî

Tu umrekkî li derikkî geriyayî
 Mîna wê çîroka Kafkayî
 Ez ew derî bûm
 Te nizanî

Îdî qediya
 Te salan li dûv xwe hiştin
 Derî hate girtin
 Tu li ber derî mayî
 18.6.1997, Essen

Anqa

Tu li diyarê çîrokan dijî
 Bi qîza kibrîtfiroş re ku
 Bi dilî te germ dike
 Destê xwe yên cemidî

Bi teyrêñ Furûxî re
 Ku li ser tiliyê te yên bi hibr
 Hêk dikin û anqa
 Li ser tiliyên te
 Hêkê xwe diqelêşin
 Li vî diyarê çîrokî

Ü erê zehf baş e ku tu
 Li diyarê çîrokan dijî
 2.7.1997, Essen

Êşa hebûnê

Êşa hebûnê ye
 Êşa min
 Êşa hebûnê
 Dilo lorî lorî
 Lorî dilo
 Lorî
 Méjî j' hebûnê têße
 Dil ji hebûnê
 His ji hebûnê

Dilo lorî lorî
 Lorî dilo
 Lorî

Çav ji dîtinê têße
 Guh ji bihîstinê
 Bêvil ji bêhnê

Dilo lorî lorî
 Lorî dilo
 Lorî

Êş ji hebûnê têße
 Derd ji hebûnê
 Xem ji hebûnê

Dilo lorî lorî
 Lorî dilo
 Lorî

7.8.1997, Essen

Bêxwedî

Mala min li serê çiyayekî ye
Ez ji çiyê re distirêm
Li diyarekî windayî
Diyarekî xalî
Ü bêxwedî

Dunya bêxweda be
Evqas bêxwedî
Ma wê hê çawa
Ji vê xerabtir
Mîna çiravekê
Çiravek genî
Ji bakurê dunyê
Heta bi başûr
Bi hêz bikerikê
Evqas malmîrat
Ü bêxwedî

Ez ji çiyê re distirêm
Dengê min li min dizîvire
Çiya kerr
Newal lal
Azman bêbinî
Bayekî Van Goghî
Li dora min digere
Zer û bêxwedî

1.8.1997, Essen

Dîroka girînê

Ha serzemîn
Ha serê serxweşekî
Min tu dîtî
Ev çav
Dê çawa bibin ax
Dê biçê ku
Ev dîtina spehî

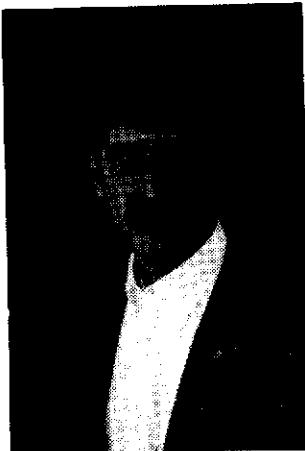
Tu ê dîroka girînê
Çawa binivîsi
Tu ê çawa
Mîna Beethovenê kerr
Li ber qederê
Serî dancynî
Ü tu ê çawa
Mîna wî
Têlén qederê
Di binê tiliyên xwe de
Bilerizînî

Ax çiqas bêkes in
Tişte hûr
Ü çiqas sêwî

5. 7. 1997, Essen

SABAH KARA

SEYRA GULÎSOR

ŞEREFXAN CİZİRİ

Evîn û evîndarî, dermanê hemû kulan e. Mirov dikare wilo bêje û derbas bibe. Lê belê evîn ne tenê evîn e, evîn û pir tiştên din dikare bi hev re bin. Evîn ji hemû aliyan de dîrokî ye, kûranî ye, mirovî ye, psikolojîkî ye û civatî ye. Evîn dikare teofik be, prakîk be, trajedîk be, komîk be, eşkere be, bi dizîbe û dikare gelek kategoriyên din be jî. Lê evîn weke çalakiyekê mirovî, tu caran tenê ne weke xwe ye. Evîn dikare carna kitêbî û teorî be û tenê di vir de bi mîne. Lê belê evîna bêyî çalakî, gelo ji ci re ye? Evîn di rastiya xwe de hergav divê ji xwe mezintir be, ji xwe zêdetir be û ji xwe jî nav û dengê xwe hîna bedewtit be. Evîn ne tenê evîna seksî ye. Babetê evînê pir in. Di navbera jin û mîran de, di navbera xwişk û biran de, di navbera dayîk û zarokan de, di navbera mirovan û welatan de evîn dikare hergav pêk were. Di avaniya danûstandinên evînî de, gelek çalakiyên mirovî xwe derdixînin ser rûwê erdê. Tiştên girikî, ji pir aliyan de zelal dibin. Ev çalakiyên mirovî çiqasî harmonîk bin, evîn jî bi xwe ewqas kûr e, ewqas xurt e û ewqas tekûz e...

Ez dikarim wilo bibêjim; Evîn, heger ku ne mirovî be nikare bibe evîn. Ma dar û kevir evîndarê hevdû dibil? Ma gelo evîndariya agir û avê çêdibe? Ma berf û roj di-

karin danûstandineke evînî ava bikin? Mirov dikare hejmara pirsan zêde bike, lê hewce nîne. Bûyer li vir hatiye fahmkirin. Di heyvanê evînê de mirovatî bi xwe heye.

Psîkologê mezin Erich Fromm dibêje ku, hemû teoriyên evînê, divê bi teoriya li ser mirovan û bi hebûna li ser mirovan ve were destpêkirin. Weke ku xuya dike, di evînê de mirov, destpêkên bûyerên evînî ne. Mirov evîndarê mirovan dibe, mirov evîndarê teba û xwezayê jî dibe. Mirov evîndarê welat dabin. Heta mirov dikare bibêje ku di bingehê evîndariya du kesan de, evîna ku mirov herdem daxwaz dîkin, evîna ku ew bi warê xwe re, bibin yek heye. Evîna welat û war, di rastiya xwe de divê evîna welat û warê hinek mirovan be. Mirov dixwazin bi welat û warekî re bibin yek, ev yekbûn raste rast daxwaziya yekbûna mirovan e. Heger em bi kurtî bêjin; welat û war evîndarê mirovan na bin, lê belê mirov evîndarê wan dabin. Bergîl evîndarê mirovan nabin, lê gelek mirovên ku evîndarê bergilan dabin hene. Li şûna hespên kihêl kesen ku dabin evîndarê bergilan jî, hilbet bi serê xwe bûyereke psîkolojik e.

Girêdayî dîtinêni li ser mirovan, Marks jî hinek ramanêن hêja derdixîne pêş. Ew wilo dibêje; mirovan wekî mirovan biramînin, danûstandinê mirovan bi gerdûnê re divê mirovî bin, we çaxê hûnê li miqabilî evînê evînê, li miqabilî bahweriyê bahweriyê bibînin. Di felsefa Marks de, mirov hergav di navenda bûyeran de ne. Evîn jî, ji bona Marks bûyerekî navendî û mirovî bû. Bi kurtî mirov dikare bibêje; heger mirov çi biçîne, ewê mirov wî jî hilîne. Hemû tişt li miqabilî hevdû bi pêş de diçin. Mirov li hevdû temaşe dîkin û dimeşin. Ji bona ku ew danûstandina bi berhem be jî, ji mirovan te pêdaketen, berpirsyarî, hurmet û zanebûn pewîste. Van dîtinêni xwe psîkolog Erich Fromm di pirtûka xwe ya ku li ser "Hûnera Evînê" hatiye nivîsandin de, sistematize dike. Evîn di rastiya xwe de weke pêvajoya çandiniyê ye, mirov çikas nêzîkayî nîşan bide û zana be, li miqabil vê yekê berhem jî ewqas mezin dabin. Di realîta civatê de evîn û zanebûn destbirakê hevdû ne. Erich Fromm wilo dibêje; Ji bo ku mirov karibin hurmetê nîşanî mirovan bidin, divê ew mirov hevdû pêşî nasbikin. Beyî hevdû naskitinê ne evîn, ne ji hurmet, ne ji ewlekarî, ne bahwerî û ne ji hevkarî dikare baş pêş ve biçin. Di avanî û bingeha evînê de, ji hemû aliyan de zaniyariyeke sosyolojik heye ku mirovan herdem bi hemû haweyî ronî dike. Di hemû danûstandinê sosyolojik de, li civatê, divê pêşengiya zanebûnê û naskirina bûyeran, rolêni xwe yên bingehîn bileyizin. Beyî vê pêşengiya zanabûnê û mirovan naskirinê, evîn, hurmet û berpirsiyarî dibe weke babereke korîtiye. Bi kurtasî mirov dikare bêje ku, di evîna mirovan de avaniya civata berbiçav, bes bi bes derdi-

keve miqabilî çawên mirovan. Evîn xwe di civatê de nas dike û civat jî xwe di evînê de. Li ber şewqa mirêka sosyal, civat, xwe li ber fesala evînê dixemilîne. Xwe nas dike, mekrohî û bedewbûna xwe carake din di ber çavan re derbas dike. Civat dibêje; wey gidiyano ma ez çilo bûm? Bi kurtasi civat û evîn, ji pir aliyan de dişibin hevdû. Hemû pîrsgrîkên civatê xwe di evîna mirovan de radixin ber çavan ...

Di mijara evînê de tiştekî pir balkêş heye; armanca evînê şahî û serfirazî ye, lê belê evîna biserketî zêde li ser ne hatiye gotin û nivîsandin. Mirovan bêtirîn caran di edebiyat, huner û serpêhatiyêن sosyal de, behsa evîna ne biserketî kirine. Di mijara evînê de hergav trajedî derdikeve pêşıya mirovan. Ev yeka hanê him li cîhanê him ji li welatê me wilo ye.

Ma eposa kurdan ya helî navdar Mem û Zîn ne trajedî ye? Ma Xecê û Siyabend, Ferhad û Şêrîn ne trajîk in? Mirov dikare bi sedan stran, leylan, dûrik û lawcan li ser evîna trajîk bihejmære. Bêyi mubalexe mirov dikare bibêje; li Kurdistanê evîn gelek caran trajîk bûye! Trajedî di pir waran de bûye malê dîroka Kurdistanê. Di bûyerên trajîk de gelek sêncêن civatî hene ku dibin encamê ne biserketina evînê. Danûstandinê çinayeti, malbatî, dînî, mezhebi, tixûbêن eşîri, etnik û netewî hergav dikarin bibin dîwarek û têkevin pêşıya evînê. Sêncên ku li Kurdistanê li himber evînê hene, herdem civatî bûne. Di tevgirêdana evînê de, rola kesan û evîndaran hergav biçûk maye. Sêncên civatî li himber evînê çikasî mezin bin, nakokiyêن malbatî û etnik çikasê xurt bin, ferqa çinayeti çikase kûr be, li miqabilî vê yekê jî tehlûke heye ku evîn bibe trajedîk. Di navbêna sêncên civatî li himber evînê û evîna trajîk de, raseriyêk ideolojîk heye ku li gora civatan û demên dîrokî, dikare were gûhertin. Evîna trajîk bi giştî di civateke trajîk de, şax û ber dide...

Epope Seyra Gulîsor, di edebiyata gelê kurd ya devkî de, xwediye cîhekî mezin e. Ne tenê li ba hûnermendant, lê belê li ba gelê kurd jî, Seyra Gulîsor cîhekî bi taybetî digre. Di dema civata eşîri de, hemû kategoriyêن eşîra serpêhatiya Seyra Gulîsor zanîbûn. Kalan jî, pîran jî, xortan jî, evîndaran jî, naşîyan jî, eşîrên cur be cur jî, dînan jî, biaqilan jî, erê, hemû kesan bi Seyra Gulîsor re digotin û dibilandin;

"Li min Seyrê li min nemayê,
li min deste li ber rûwayê,
li min şermekara welatê Hesanîn û Heyderayê,
li min rûresa we hersê birayê,
li min qîjaka serê darayê,
li min totaka li serê çiyayê,

Min bi guran re zûryayê,
Bi koviyê li serê çiya re geryayê,
Piştî mirina Eliyê Mamed pismamê mi rebenê,
Ezê nemnîm li rûwê vê dinyayê”.

Seyra Gulîsor di dema xwe de, bibû weke nasnamayeke ji bo gelek kategorî û keşen civata kurdan. Di epopa Seyra Gulîsor de, hemû bedewbûn û mekrohi, qencî û xerabî, şeref û bêşerefi, bahwerî û xaîntiya ku di civata eşîri de hebû derdikete ser rûwê erdê. Ewrên rês ku li ser civata eşîri hebûn di vê epopê de, belawela dibûn. Epopa Seyra Gulîsor, di civata eşîri de bûbû wek mirêka evîna trajedî li welatê kurdan. Li ber vê mirêka biriqandî ya evînê, gelek evîndarêن kurdan di wextê xwe de, porê xwe şeh kirine û xwe nas kirine!

Seyra Gulîsor li welatê me bi gelek versiyonan tê gotin. Ez bi xwe du versiyonên Seyra Gulîsor baş nas dikim. Yek ji van versiyonan, versiyona Mihemed Eliyê Kercosî ye. Ya din ji ya Miradê Kinê ye. Mihemed Elî û Miradê Kinê herdu ji, du dengbêjen herêma Mêrdînê ne. Herdu ji li binya xetê û ji derveyî herêma Mêrdînê ji, baş têne nas kirin. Weke ku ji navê wî ji baş tê xuya kirin, Mihemed Elî Kercosî ye. Ji bilî epopa Seyrê, Mihemed Elî xwediye reperetuareke dewlemend û heja ye. Ew stranên dilan û govendê ji dibêje, lê belê di rastiya hunermendiya Mihemed Elî de, bûyerên şer û lawcân merxasiye ji, cihekî bi taybetî digirin. Ji bona mînak ez dikarim çend epopên şer yên ku Mihemed Eliyê Kercosî bi nav û deng kirine, li vir bihejmêrim; ”Kero û Kulik”, ”Çeleng Evdal”, ”Koçero”, ”Mûso”, ”Evdilrehmanê Zorbaşî”, ”Şefê Tinatê”, ”Şerê Mala Eliyê Unis” û gelekî din.

Di navbena versiyona Mihemed Elî û versiyona Miradê Kinê de, hinek ferq û informasyonên cihê cihê hene. Miradê Kinê, Epopa Seyrê di hinek aliyan de navçeyî dike. Navên hinek war û kesên besdar diguherîne. Miradê Kinê hinek tiştên dema xwe li orjînalâ epopê zêde dike. Lê belê ji aliyê awaz de, tu hunermend nikarin weke Miradê Kinê, Seyra Gulîsor ji kezaba dilê xwe bibêjin. Deng li Kurdistanê weke dengê Miradê Kinê hîna ji peyde nebûye. Ew dengê zîz û zelal, bilind weke Çiyayê Zagrosê û xurt weke naqosa Dêrên Fileha, bûye normekî dengbêjiya Kurdistanê û li hemû deverê welat belav bûye. Miradê Kinê bi dengê xwe yî berz û zelal, nexweşan ji nava livînan radike ser piyan...

Mihemed Elî di versiyona xwe de, bêtirîn girêdayî versiyona orjînal dimîne. Hilbet ew dîtina min e. Di gotina epopa Seyrê de, stîla Mihemed Elî nerme û ji pir aliyan de biserketiye û bi herk e. Li ba Mihemed Elî stîl û deng bi hemû haweyî

hevdû timam dikan. Carna Mihemed Elî perçen şanogeriyê ji dixe nava epopê. Di versiyona Mihemed Elî de him drama û him jî qomedî heye. Ji bona vê nivîse ezê versiyona Mihemed Elî bikim ya bingehin û paşê ji ezê herdu versiyonan bi hevdu re hinekî muqayese bikim. Ezê niha dest bikim û versiyona Mihemed Elî ji nû ve bixwazim ava bikim;

...Qor Mistefa, Qor Qasim û Qor Silêman hersî bîrayên hevdû bûn. Ew hewse bira Axayêñ welatê Hesanan û Heyderan bûn. Mirovan mal û milkê vana bavêtina nav avêñ çeman, ewê çem biçikiyana. Ciwanêran ewqas dewlemend bûn. Xuhek wana hebû jê re digotin Seyra Gulîsor. Seyrê bi bedewbûna xwe, li welat û li cîhanê deng dabû. Hîna jî di mala bavê xwe de bû. Gelek caran begêñ Farqînê xeber şandibûn ku ewê bêne serdana wan. Piştî çend caran ricakirinê, inçex dûra karibûn îcazê bidine wana ku ew werin mala wan. Roja ku hatin serdanê, destê Seyrê ji kar û barê malê vala nebibû. Geh xwarin, geh vewxarin, geh çay, geh qahwe, geh fêkî ûhw. Heta ku deste Seyrê ji kar û barê malê betal bû, êvar tibabekî derbas bûbû. Seyrê çû li ber pencerê rûnişt û xwest ku ew mîvanên pêşkeş ku hatinê çem bîrayên wê, nas bike. Seyrê li pişt pencerê li sohbata civatê guhdarî dikir. Gotin hatin û zîvirin... Mîvanan dest pêkirin behsa Seyrê kirin. Deng hate Seyrê û wê jî ica meq-seda mîvanên birayên xwe fahm kiribû. Rê li Seyrê hêdî hêdî teng dibû. Berê jî Seyrê dilê xwe bijandibû pismamê xwe Eliyê Mamed. Wê bityara xwe ji zû da; ji bedêla begêñ Farqînê, Seyrê rabû xeber ji pismamê xwe re şand. Seyrê ji xwe bi xwe re got; ma min heta niha xwe himandiye ji bona begêñ Ferqînê? Eliyê Mamed çawa be jî pismamê min e. Di roj û qewamên giran de, ewê hergav weke stûneke hesinî be û li pişta birayên min be. Hema Eliyê Mamed çilo be jî, ji begêñ Ferqînê peşkêtir û ferztir e. Seyrê wîlo difikirî, lê belê hayê Eliyê Mamed ji vê yekê qet tune bû.

Eliyê Mamed her çikas pismamê Seyrê bû jî, wî nikaribû ji feqiriya xwe qelenê Seyra Gulîsor peyda bikira. Ew û pîra diya xwe bi tenê bûn. Eliyê Mamed kesekî xort û xesîm bû û hîna nû xeta simbêlan rast kiribû. Feqîr û perişan bû. Ma ne bav û kalê me jî, ji berê de gotinê ku "feqîr zingara mîra ye?" Xwedê barê feqîriye bi ser serê tu lawêñ bavan de daneweşîne. Li gora ku tê gotin; bizineke Eliyê Mamed hebû, ew bi qiloçekî bû, bi çawekî bû û pişta wê jî weke dasekê bû. Eliyê Mamed ku ji malbata axayêñ welatê Hesanan û Heyderan bû, kesekî ewqas maldar bû!!!

Seyrê hema wê gavê ji pîtekê nav malê re got; ma pîrê tu dikare qasidiyekê ji min re biki? Pîrê jî hema bi carakê re li Seyrê gotin vegerand; ma lawo cîhê ku ez lêbim, ka heqê kê ye ku ew qasidiyekê li vir bike? Seyrê bi kurtî derdê xwe ji pîrê re got û

gotê li baş guhdarî bike: Tu niha rabî biçî mala Eliyê Mamed. Jê re bibêje Seyrê gotiye ku ji niha û du saetê din, heger ku aliye kûfû te qusandî û yê din ji nequ-sandî be, divê tu zû were civanê min, yan na ezê ji destê te herim. Dibêjin bereketa Xwedê li pîrê be; bi loqa guran û bibazdana keran xwe gîhand mala Eliyê Mamed. Qasidiya ku ew pê hatibû bi cih anî û vege riya. Eliyê Mamed şaş bû, lê xwe zû komî ser hevdu kir û bi cihê civanê ku Seyrê jê re gotibû, hêdî hêdî meşîya. Seyrê berî wî hatibû civanê xwe. Ma ne ji beriya zemanan de bav û kalan gotiye; "şewata pîrekan ji a zilaman bêtir e." Herdûyan jî ji hevdû şerm dikirin, lê belê Seyrê bêdengiya xwe zû şikenand. Bûyer bi kurtî ji pismamê xwe re got. Eliyê Mamed feqîrî û xizaniya xwe derxiste pêsiya vê yekê. Lê Seyrê bi vê yekê qanî nebû û ji pismamê xwe re got: Seyra dotmam qîma xwe bi te tîne, lê belê tu qîma xwe bi Seyra dotmam nayînî. Gotin çû û hat. Wana li ber hevdû dan. Di taliyê de mesela revandinê derkete pêsiya wana. Hema Eliyê Mamed wê gavê, xatir ji pîra diya xwe xwest, berê xwe da ber tewla hespa û hespek ji tewlê derxist. Hespa xwe zû ediland, Eliyê Mamed Seyra Gulîsor li pişt xwe kir û herdûyan berê xwe dane ser riya oxirê. Seyrê û Eliyê Mamed bi wî haweyî bûn xwîniyên welatê Hesenan û Heyderan...

Seyrê ji Eliyê Mamed re got; min bibe nava welatê Hemikan û Dasikan. Hemû kesen xwînî dirin cem wan. Hemikî û Dasikî xwîniyan çawa be jî diparêzin. Lê Eliyê Mamed dixwest ku ji serî de, hakimê rewşa xwe be. Damara wî ya zilamtiye bi carake re pêgirt û ji Seyrê re got; madem ez zilam im û tu jî pîrek û tu bi dûv min de tê, wê çaxê elaqê te ji vê yekê tuneye. Niha buhar e û wexta razana serê xaniyan e, wexta hejmartina stêrkên li ezmanâ ne. Emê niha rabin herin quntara Çi-yayê Evdilezîzê cem kirîvê me yê xwînê Hiseynê Dobelen. Ciwamêro mezinekî Yezîdiyan e, ew ji bav û kalan de kirîvên me yê xwînê ne. Di şeva tarî de lingên xwe li hespê xistin û meşîyan...

Seyrê û Eliyê Mamed ketin nav avingan, leyланan û çolberiyan. Wan bi lez û bi bez xwe berdane derdora Golêñ Geniyan, dîsa bi lêz û bêz di Xanê Dimdim û Xirbê Xezalan re xwe diqevizînin û di ser serê Şûva Reşan re bi giranî xwe diqulipînin. Di ser serê Bîra Gûrgûrî re derbas dibin, li ser serê Bîra Şerefînê zerikek av vedix-win. Nêzikî Çiyayên Spî dibin. Di Şingalê re, di nava bajarê Yezîdiyan re, di sika-kêñ nîvîn bajêr bi xwe de dimesin. Piştî tibabekî ew îca hêdî hêdî nêzikî nava Çi-yayê Reş, Çiyayên Yezîdiyan dibin. Di Geliyê Dûdê, Geliyê Simoqê û Geliyê Kersê, di neqeba van her se gelîyan re derbas dibin. Di biniya avingan û çolberiyan re dimeşin û îca hêdî hêdî dikevin qûntara Çiyayê Evdilezîzê. Ji bedêla ku ew herin mala kirîvê xwe Hiseynê Dobelen, ew bi şaşî dikevin binê konê Îskanê Gülxanê yê

malik şewitî. Li şûna kirîvê wan i xwînê Hiseynê Dobelên, îca Îskanê Gulîxanê bû-ye mezinê eşîrê.

Ew çi dem bû û çi dewran bû?

Eliyê Mamed Seyrê dişîne aliye malê. Ew bi xwe derbasî oda Îskanê Gulîxan di-be. Ode weke hergav ji mîvanan tije ye. Eliyê Mamed silavê dike û derbasî nava mîvanan dibe. Îskanê Gulîxanê bi xêrhatina mîvan dike û jê re wilo dibêje; xortê Hiseynî tu bixîr hatî nava me, min ji zû de bêriya we Hiseyniyan kiribû, ma te xêr e? Eliyê Mamed bi kurtî çîroka xwe ji civatê re dibêje û xwe davêje bextê wana. Wexta ku Îskanê Gulîxanê navê Seyrê dibihîze, kul û kederê wî şîyar dibin. Îskanê Gulîxanê berê nav û dengê Seyrêbihîstibû. Hema wê gavê bi carakê re şeytanî ha-tin bira wî. Ji xwe re got; ez li ezmanê heftan li Seyra Gûlsor digeriymam, li erda muqaddes va ye ew hazir û nazir kete nav lepêñ min. "Bi Melekî Tawis kim, ezê Eliyê Mamed bikujim û Seyrê li canê xwe mehr bikim." Îskanê Gulîxanê li ser fen û fûtan û vê şeytaniya hanê difikirî...

Ji bere de gotine; ku kurmê darê ne ji darê be, dar hişk nabe. Îskanê Gulîxanê ra-dibe bangî melayekî musilman dike. Xortêni Yezîdî melê li biniya avingan û ley-la-nan dibînin. Îskanê Gulîxanê armanca xwe ji-melê re dibeje û melê tembih dike. Di dema ku tu mehrê bibirî, bi destê Eliyê Mamed yê rastê bigire. Ezê sê xortêni Yezîdiyan bi çek û etfi bi te re bişînim aliye malê. Wexta ku te bi destê wî yê rastê gilt, wê çaxê çav bike xortêni Yezîdiyan, ew ji bera bav û kalê xwe di bira xwe de bî-nin û Eliyê Mamed bi qeptênen xenoeran bikujin. Na heger tu wilo nekî ezê serê te jêkim. Melê musilman mecbûr dimîne. Melê Qurana xwe xist bin çengê xwe û bi sê xortêni Yezîdiyan re derbasî aliye malê bûn. Mele, Eliyê Mamed û Seyra Gûlsor tîne cem hevdû û destpêdiye ji wan re wesfê dînê musilmantiyê dide. Her se xor-têni Yezîdiyan ji li devê derî sekinî ne û li wan temaşe dikin. Wexta ku Eliyê Ma-med û Seyrê hersê xortan dibînin, şik dikeve dilê wanen. Melê musilman gotinêni li ser dîn û şerîetê pir dirêj dike û destê xwe davêje destê rastê yê Eliyê Mamed. Di vê gavê de Seyrê niqûrçekê ji Eliyê Mamed dide û anîşka xwe li anîşka wî dixîne. Eliyê Mamed meselê fahm dike û destê xwe yê çepê dixe destê melê. Li gora dînê musilmantiyê destê çepê nabe. Mele dibêje; heger ku ferman ji rabe, dîsa di dînê me bi destê çepê tu cara mehr nayêne çekirin. Mele dîsa dest pêdiye şîretan li wan dike. Wê gavê Eliyê Mamed ji melê re dibêje; Elhamdullellah em dizanin ku dînê heq dînê me ye. Li vê dînyayê û li wê dînyayê ji, ez hêviya xwe ji Xwedê dikim ku işev di dînê me de, destê çepê qebûl bibe. Melê Eliyê Mamed baş fahm nedikir. Lê vêca tu rê ji, ji wî re nemabûn. Melê îca bê çare dimîne û radije destê Eliyê Mamed

yê çepê. Çavan li xortên Yezidiyan dike, lê belê kes ji wan jî bav û kalên xwe di bîra xwe de qet nayînin. Mele mehra Eliyê Mamed û Seyra Gulîsor, li bin konê Iskanê Gulîxanê dibire.

Mele bi xortan re vedigere cem Iskanê Gulîxanê. Jê re meselê dibejê. Iskanê Gulîxanê tiredin dibe û radihêje şûre xwe ku serê melê jêbike. Hûn mele bi rastî hergav xâin in dibêje. Mele xwe ji vê yekê begûneh dike û sûc davêje ser xortên Yezidiyan. Dibêje ku min destê wiye çepê girtibû, lê belê xortên Yezidiyan bav û kalên xwe di bîra xwe de neanîn. Ji bedêla ku tu min bikuji, ezê şîretekê baş li te bikim. Binêre û li min guhdarî bike; ew her du xort hîna nûh jî welatê Hesenan û Heyderan harinê vê derê. Wana herdûyan bêriya hevdu kîrinê û westiyane. Niha wê ew di ber hevdû kevin û milên xwe yên spî weke berfa Serhadan, di bin serê hevdu re derbas bikin. Wexta ku ew raketin, tu jî here Eliyê Mamed di xewê de bikuje. Eftiya xwe ya Soranî li ser kerkerka dilê wî xîne. Seyrê wê gavê çilo be jî, ewê bi te tenê bimîne. Ma ew nikarê ji erda muqaddes winda bibe, yan jî ji vir bifire. Hera ku ez jî Seyra Gulîsor li te mehr nekim, ez ji van deran xwe nalivinim.

Iskanê Gulîxanê bi vê şîretê şas dimîne. Dibêje; Ya Allah û îman Allah, kesî nikarîbû vê şîretê wilo li min bike û ji bona vê yekê jî melê efû dike. Iskanî ica nema kare di cîhê xwe bisekine. Weke mirîşka ku hêk pêre be, ew nema kare li cîhekî rûnê. Serîki tê vî alî û serîki jî dirê wî alî. Dire û tê. Hizûr pêre nemaye. Piştî tibabekî Iskanê Gulîxanê çû aliye malê, bi dizîka li bin çîta Seyrê û Eliyê Mamed nerî. Bi rastî jî herdûyan destê xwe di bin serê hevdu re derbas kiribûn û ketibûn xewa şérîn. Di reşaya odê de Seyra Gulîsor weke heyveke ku li çardehan bû dibiriqand...

Wexta ku iskan çav li Seyrê kir, aqilê wî çû û çavê wî beloq bûn. Li ber hîzn û cemala Seyrê, Iskanê Gulîxanê bi sûr ketibû û diricifi. Iskanê malik şewti, xwediye etfiyek Soranî bû. Eftiya wî tûj weke şûjin û derzî bû. Ew bidîzîka nêzîki Seyrê û Eliyê Mamed bû. Xwe diqelizand. Bi carakê re xwe biser nêçira xwe de daqûl kir û hetâ ku qewet tê de hebû, ji nişkeke ve etfiya Soranî li ser kerkerka dilê Eliyê Mamed xist. Eftiyê doşek jî qul kir û bi qasî du tiliyan jî bi erdê de çû. Xwîna Eliyê Mamed herikî ser Kulavê Xorasanî. Eliyê Mamed ji ber bîrîna xwe him him dikir. Bi him hima Eliyê Mamed re Seyrê şiyar bû, wê destê xwe peland û her çar tiliyên Seyrê, bi careke re ketin hindurê birîna etfiya Soranî. Wê gavê qêrîn bi Seyrê ket û dengê wê çû nava erş û ezmana. Seyrê rabû ser xwe û li xwe xist. Li derdora xwe nerî. Çavên xwe firkandin û xwe bi ser gewdê pismamê xwe de daqûl kir û got;

"Li min Seyrê li min nemayê,
li min destî li ber rûwayê,
li min rûreşa we her se birayê,
li min şermîkara welatê Hesenan û Heyderayê,
pişti Eliyê Mamed pismamê min rebenê,
ez nemînim li vê dinyayê".

Lê belê Eliyê Mamed hîna jî sax bû. Li ser doşeka xwe keft û left dikir. Dixwast ku hînek gotinan ji dotmama xwe re bibêje. Eliyê Mamed di wî halê xwe de bangî Seyrê dikir;

— Seyrê dotmamê rabe hêdî hêdî bimeşe û bilezîne. Ji bona Xwedê bese van hêstiran bibarîne li ser taqiyên xwe yên binefş. Gava ku ez herim, bera serê te û her se birayê te li dinyaya gewrik, li şuna min xweş be.

Seyrê li Eliyê Mamed vedigerîne;

— Pismamo ez bi te re, ez hey bi te re. Min digot qey; ez zêrekî hilandî me ji canê te re. Wey pismamo ez nemînim pişti te re.

— Seyrê dotmamê wilô ye. Binêre li bejna te weke minarê ye, tayekî rihanê li nav bexçê ye, ji vir û pê de dinya gewrik ji min û te re be feyde ye.

— Seyrê dibêje; min digot qey ez xortek pak im, ez tu qanûna qebûl nakim! Pişti Eliyê Mamed pismamê min rebenê, ezê zewaca dinyaya gewrik li xwe heram kim.

— Eliyê Mamed dibêje; Seyrê dotmamê dilê min terkinî. Dinya bûye behra bêbinî. Nava min evdalê Xwedê bûye weki sêleke sorî hesinî, pêtiyekî li ser û yek jî li binî. Agir bi mala bavê te neketê, ma tu çawa li pêşberî çavê min disekinî? Seyrê dotmamê li min û li van xafeta, berfê girtibu welatê Serheda. Tu dizane ku dawa xîret û namûsê gelek zor û zehmet e. Tu tucara meke ku ew gawir li miqabilî min, destê xwe bike stûyê te de. Seyrê rabe lezekê li xwe xe û bilezîne, daw û delingan biçikîne, xwe zû bi kirîvê me Hiseynê Dobelêن bigihîne. Lê lê dotmamê nûha va ye Bihar e, şalûl û bilbil dixwînin li bin zinar e. Belkî hêviya min ji Xwedê, ew ji me re bibe sitar e. Va dotmamê dilê min xemgîn e, belkî înselleh ew destê te û biçûkê bira Qor Silêman bi hevdu bigihîn e. Ez hêviya xwe jî ji Xwedê dikim ku heyfa min jî li erdê nemîn e.

Seyrê dibêje; pismamo wilô ye bi min wilô ye, lê gotin û galgal bê feyde ye, bejna min zirav e weke minarê ye, tayekî rihan e li nava bexçê ye. Xwedayê mezin li ser kursiya xwe, raserî min û te ye. Ji vir û pêda ez çiqasî bêjim, ji min û te re bê feyde ye. Seyrê bi dilekî şewitî dîsa li xwe xist û ji xwe re got;

"Li min Seyrê li min nemayê
 Li min destî li ber rûwayê
 Li min şermikara welatê Hesenan û Heyderayê
 Li min rû reşa we her sê birayê
 Li min qıjaka li serê darayê
 min totaka li serê çiyayê,
 Piştî Eliye Mamed, pismamê min rabenê
 Ez e xwe bîkim qirdik û râhbîka li ber Dêrayê..." ...

Seyrê bi çavên serê xwe dibîne ku pismamê wê, deqîqe bi deqîqe melü û zelü dibe. Hêdî hêdî zenga mirinê davêje ber diranê wî. Heta bezê bi ber çavê wî zer dibe. Di dawî de Eliyê Mamed weke ku mirov pif bike çirayekte, emir dide hazira û timam dibe. Seyrê radibê berê wî li qubletê di edilînê, daw û delingên xwe diçikîne û ji çîta xwe baz dide...

Kûçikêñ gundiyan bi dûv Seyrê dikevin, lê belê ew xwe zû digihîne binê konê kîrvê xwe Hiseynê Dobelêñ. Di taliya kon re diçe û li nava kufletê wî rûdine. Hiseynê Dobelêñ bi ewt ewta kûçikan, bi nale nale û bi hime himê şiyar dibe. Radibe ser xwe, heger mûmê heger fenerê pêdixîne, li dora xwe dinêre û dibîne ku li nava kufletê wî tiştekî teş xwe dilebitîne û rûniştiye. Hiseynê Dobelêñ bang dike û dibêje; ma ew ci gotin e, ma ev ci xeber e? Heger tu onsi an ji cinsî were ji taliya kon were dere. Heger tîrsa te hebe, bextê min û yê bavê min ji, ji te re.

Wexta ku Hiseynê Dobelêñ wilo dibêje, Seyrê wê gavê ji qama xwe de radibe ser piyan. Xurmîn dikeve tok û beniyan, tê li cem Hiseynê Dobelêñ rudine û sisê an ji çar girêkan li hûçikê wî dixîne. Dibêje; kirfvo her hêya, ez ketim bextê kirîvê xwe mêt i çê ye. Hiseynê Dobelêñ wê gavê şas dimîne. Dibêje; li wê ecebê kuro, ev kirîva me Seyrê ye! Agir bi mala bavê te neketê, ma tu bi agirê eşqê firiya, kirîvê bêje; ma xwînê te revandiye, ya na ma gelo tu li ser baskê teyra hatiye... Seyrê çîroka xwe ji serî heta binî ji Hiseynê Dobelêñ te dibêje.

Hiseynê Dobelêñ ji bi derd û bi kul e. Di nava eşîre de zora wî çûye. Îskanê Gulîxanê axariya eşîre ji destê Hiseynê Dobelêñ girtiye. Dibêjin piraniye zora mîraniye biriye. Hiseynê Dobelêñ ji gelek aliya de qels ketiye, lê belê ew dîsa weke mîrê çê ji Seyrê re dibêje; waye sê law û du qîzêñ min hene, ezê hemûyan ji te re bîkîm qurban.

Di wê navê û di wê bêhnikê de, dengê Îskanê Gulîxanê ji derive tê. Di destê wî

de şûrekî Kildanî heye. Helk helk pêkerî ye, çavê wî sor bûne, ew bûne weke agirê pizotan. Weke nêçîvanekî ku nêçîra xwe jî dest xwe birevînê, îskan çav beloqî bû-ye û hizûra wî reviyaye. Dibeje; heyhat, ez Îskanê Gulîxanê me. Min Eliyê Mamed di ber sênga Seyra Gulîsor de kuştiye, ez li ezmanê hefta li Seyra Gulîsor digeri-yam, helal û hazır li erda muqades ket bin destê min, ewê ku Seyrê li mala wî der-keve, xweziya min ne bi dilê wî ye!

Xelk hêdî hêdî ji malê xwe derdikevin. Di wê navbênenê de Hiseynê Dobelên der-dikeve pêş û ji Iskan re dibêje ku Seyrê li mala wî ye. Ew di halekî perîşan de ye. Heger ku ez niha wê teslimî te bikim, ew dikare bi kela xwe ya germ kerekê an jî qelemtraşekê li ser canê xwe de û xwe bikuje. Wê çaxê ew nabe qismetê tu kesan. Binêre wa ye du seet ji sibehê re mane. Ezê wêna sibehê teslimî te dikim. Xelkê jî piştgirtiya Hiseynê Dobelên kirin û dûra ji belav bûn.

Hema bi carakê re Hiseynê Dobelên hate binê konê xwe. Hersê lawên xwe jî xe-wê şiyar kirin. Ji wan re got; Ji roja ku hûn sê salî bûn û hera ku hûn gîhane wexta zewacê, min hûn bi dûvên beranan, goştê berxan û bi gepen birincê xwedî kirine. Ji bona rojekê wilo ku serê we di ber xîret û namûsê de biçe. De rabin Seyra Gulîsor weke xuh û bira li pişt xwe biedilînin, wêna li ba Gelyê Kersê, Gelyê Dûdê û Gelyê Simoqê, di navbêna hersê gelîyan de deynin û zû jî paş ve vegerin. Xortan weke ku bavê wan ji wan re gotibû kirin. Hatin Seyrê li navbêna hersê gelîyan da-nîn û gotin; kirîva Seyrê, jî vir û pêde tixûbê me û dijmin û Erebistan e. Heger tu li avingê û mesîrê vegeร te bibîne ku derdora sedûpêncî konî vegirtî ne. Heger tu li eslê van bipirsî, ew konên Sinoqê Şemerî ne.

Wana Seyrê li wir danin û vegeريان. Seyrê hinekî meşîya, li avingê û mesîrê ve-geeriya, û bi rastî dît ku derdora sedûpêncî konî waye vegirtiye. Dîsa li dora xwe ne-rî û dît ku şikeftek raserî hersê gelîyan e, hema vê gavê çû hindurê sikeftê û li halê xwe got; li min Seyrê li min nemaye...

Roj tibabekî hilatibû. Seyrê xwe berda nava konan. Dît ku konekî ji konê din hi-nêkî cihê ye. Telisek li ser sê an jî çar darika ye. Seyrê nêzîkî kon bû. Di bin kon de pîrek razayî bû. Ser û binê xwe li hevdu gerandibû. Hayê wê ji ba yê felekê qet tu-nebû. Seyrê lingên xwe hêdîka li wê xistin û ew ji xewê şiyar kir. Pîrê rabû xwe ve-parimand, çavê xwe firkand û wexta ku çav li Seyrê ket ew matmayî bû. Hema bi carekê re daxwaziya xwe anî ziman: Xwezi ku ez niha xortekî çarde salî ba ma, mi-nê nihaka tu li xwe mehr kiriba. Hey sed maşelleh ji şewqa te re qîza min. Seyrê ji pîrê re dibêje ku tu dayîka min be, ji min re baştir e. Pîrê dûra jî Seyrê re dibe sitar. Seyrê û pîrê dura li hevdu dibanin...

Pîrê dûra radibe melayekî peyde dike. Seyrê dixwaze ku nameyêkê ji birayên xwe re bişne. Lê belê ew mele, melayekî wilo ye ku ew pir ji hevdu de ketiye. Rîha melê dighe çogên wî, heyvanê ronahiyê di çavê melê de nemaye, destê wî nema karin qelemê bigirin. Mele naxwaze ku ew were binê konê pîrê. Pîrê ji ji mela re dibêje; seyda bi Xwedê mîvana min qîzîk e, zêrek e Mehmedî bi niçik e. Tiştên ku hatiye serê wê xezalê, tu caran nehatiye serê Herdem Gozelê, Xan Dündirê, Şebabêñ Xortan û Eyûbê Kurma xwarî li darê vê dinyayê. Wextê ku melê dibihizê ku mîvana pîrê qîzîk e, hema wê gavê ew ji dahma xwe de radibe, tizbiyeke nîv weqî di stûyê wî de ye, wê diqetînê û davêje, şehê xwe ji bêrîka xwe derdixîne û destpêdiye rîha xwe şeh dike, zimanê xwe bi dora devê xwe dixîne, Qurana xwe li bin çengêñ xwe datîne û li pêsiya pîrê, qevzê melê dibin weke qevzêñ pezkovîyan!

Mele li bin kone pîrê bazaran bi Seyrê re dike. Bêyi ramûsan, ez tu nameyan ji te re nanivîsinim dibêje. Seyrê ji dibêje; esas ica ferманa min e, lê belê ew mecbûr ji dimîne û daxwaziyêñ mele qebûl dike. Pişti nivîsandina namê, ewê mele ramûsanake bi dilê xwe ji Seyrê bisitîne. Qewlê wan wilo ye. Fehmê melê hergav li ser bejn û bala Seyrê ye. Wexta ku ew namê dinivîsine ji, destê wî tê wî alî û dire wî alî. Diçe û te! Ji çardeh xeran, ew yekê tenê di namê de rast nanivîsine! Seyrê dibêje; ew namê ji destê min û ji destê bîraye minî biçûk, ji destê Qor Silêman e. Namê teş dikin, mohr dikin û Seyrê pişt rê ji sê zêran dixe destê xulamekî û wî dişîne nava welatê Hesenan û Heyderan...

Wexta ku xulam bi ser rîya xwe de diçe, mele ica li bin kone pîrê dawa ramûsan li Seyrê dike. Seyrê di ber re haziriya xwe dike. Kevirekî tûj û mezin dixe bin çoga xwe. Ji melê re dibêje; de were kerem ke ka ramûsana xwe bistîne. Mele tê li ba Seyrê xwe direj dike, weke roviyan li ber destê Seyrê xwe xiloxavî dike û li bendî ramûsana xwe disekine. Seyrê hema wê gava kevirê xwe ji bin çoga xwe derdixîne û ji nişkeke ve kevir li nava çavê melê dixîne. Çavekî melê derdixîne û yek ji sax dimîne. Seyrê bangî hirç û kûçikêñ koniyan dike, û ew ji laşê melê dikin weke termen kera û çelekan...

Xulam xwe digihîne welatê Hesenan û Heyderan. Nameya Seyrê dide birayê biçûk Qor Silêman. Ew ji namê dixwîne û roj bi roj zelûl û melûl dibe. Birayên wî yêñ mezin Qor Mistefâ û Qor Qasim dibêjin; qey birayê me evîndar bûye. Qerfîn xwe pê dikin. Keko jê re dibêjin; tu destê xwe bi destê qîza kîjan eşrafi û xanedanî vekî, emê wê ji te re bînin vê derê. Qor Silêman bi kul û derd serpêhatiya Seyrê û nama wê, ji birayên xwe re dibêje. Qor Silêman bi hêrs û bi birîn e. Ji birayên xwe re dibêje; hûn herdu zewicî û nazîri ser zarokêñ xwe ne, ez dixwazim tenê herim

heyfa pismamê xwe. Birayê mezin Qor Mistefa bi vê yekê razî nabe, dibêje daweta bi hev re xweş e, tu hîna jî xeşim ï, te serê xeta simbêla niha rast kiriye, em ê bi hev re herin û kodika vala li a tije xînin, ya em ê bidin yan jî bistînin. Hersê bira haziriya xwe dikin, bi hespên xwe re dibin cot. Yek jî wan şer e, yek Ezraîl e û yek jî dibe birakê Melkemot. Dimeşin. Ew têne derdora Golên Geniyan, di Şingalê di nava bajêr re bixwe derbas dibin. Di Xirbê Xezala, Xanê Dimdim û Şûva Reşan re xwe diqevezin. Li ser Bîra Şerefedinê zerikek av vedixwin, hêdî hêdî dikevin nava Çiyayêñ Reş, Çiyayêñ Yezidiyan. Ew gavekê ji nasekinin hera ku gîhan bin konê kirîvê xwe Hiseynê Dobelêñ. Hiseynê Dobelêñ xwarina wana li qorziya kon li ber wan danî, boqê simbelêñ wî li defa sênga wî diketin, yek bi yek dîrok û çîroka Seyrê ji wan re got. Konê İskanê Gulixanê raserî konê Hiseynê Dobelêñ bû. Hersê bira piştî xwarinê bi hev re derdikevin nava konan. Qor Silêman dikeve pêşıya herdu bîrâyên xwe. Nahêle ku ew ji cihê xwe bilebitin. Ji wan re dibêje ku kuştina İskanê Gulixan bi deste min e. Ew dûra wekî mîvanekî bi zilaman re diçe oda İskanê Gulixan, li nava şekalan di bin reşayıyê de rûdine. Li odê nêzika sedûpencî zilamî kom bûne. Li nîvê odê yekî wekî qedenakî Rusan li ser doşekê rûniştiye. Ji wî û pêde di nava sedûpencî zilamî de, kes ne diaxivî. Tibabeke wext derbas bû. Xortek ji civatê ji İskanê Gulixanê re pirsa kuştina Eliyê Mamed û Seyrê dike. Ma ka çi bi Seyrê hat dibêje? İskan ji nişkekî ve radibe ser xwe û helk helk pêdikeye. Çixarekê pêdixe û dire seriyê vî alî û wî alî odê, dibêje min bîzorê ew jibîra kiribû, te dîsa kire kul û keser û ew xiste ser dilê min. Qor Silêman ica İskan nas dike. Piştî tibabekî, ica hêdî hêdî odê yeko yeko, dido dido, sisê sisê, çaro çaro belav dibe. İskan û sê çar xulam tenê dimînin. Xulamek diçe aliye malê, beniyekî ji van hejîrên Çiyayêñ Şingalê, hejîrên spî ku weke qama zilamekî ne, tîne odê. Ew fêkiye xwe dixwin. Dûra xulamek li pêş û yek jî li baş didin dûv İskanê Gulixan û derbasî aliye malê dibin. Qor Silêman sûnd dixwe û dibêje; ewî çawa pismamê min di ber sênga xuşka min de kuştibe, ez ê jî wîna di xew de wilo bikujim. Bi dizî û bi qelavizî xwe digîhîne bin çita İskanê Gulixanê û li pişt çîtê disekine. Piştî ku gavekî wext bîhurî xir xir bi qirika İskanê Gulixanê dikeve. Etfiyeke Misrî di destê Qor Silêman de ye. Etfiya wî tûj e wekî şûjin û derziyê, heta nêviyê etfiyê bi jehra Silêmanî kelandiye. Qor Silêman xwe bi sivikayî dibêje çip û xwe davêje aliye hindurê çita wî. Dibîne ku İskanê Gulixanê di navbêna herdu pirekên xwe de raketîye. Diçe hêdika li ber serê wî disekine, xwe bi ser de daqûl dike, bi temberîka wî digire û dibêje xirp, serê wî di xewê de jêdike. Qor Silêman radihêje serê wî û li ber qorziya çitê disekine. İskanê Gulixanê wekî kewê ku mirov serê wî jêke, diperpite. Li bin çitê wî jî ica dibe he-

war û qêrîn... Qor Silêman ji bin çitê derdikeve, bi kêf û eşq tê cem birayên xwe, serê Iskanê Gulxanê wekî kundirekî xerabe, li ber herdu birayan li erdê dixâne. Birayê mezin Qor Mistefa bangî eşîrê dike; Heyhat, em birayên Seyrê ne, em pismamên Eliyê Mamed in. Em ji welatê Hesenan û Heyderan hatin heyfa wî ye. Me serê Iskanê Gulxanê jêkir bi guharê Heyderiye. Binêrin dijmin hebûn li dora wî ye. Hey lawo bela kes neke zena tu kesî ye. Me iro bi tenê hatiye heyfa xwe hilaniye. Ewê ku dixwaze vê yekê bi xwe nexwes werîne, fermo meydana şûrqêlaşa aha va ye! Deng ji kesî dernakeve û dûra jî gelek dibêjin; heqê wî gawirî bû!

Hersê bira bi hev re tenê binê konê Hiseynê Dobelêن, ew jî yet bi yek rûwê wana maçî dike, dawera esas a wî bixwe ye. Ji ber ku Hiseynê Dobelêن ewê dîsa bibe mezinê hemû eşîrê. Hersê bira ji kirîvê xwe xatir dixwazin, hersê lawêن Hiseynê Dobelêن bi wan re siwar dibin û berê xwe didin biniya Gelyê Kersê, Gelyê Dudê û Gelyê Simoqê. Dibêjin; aha li vê derê me Seyrê danîbû, hûn dikarin pîrsa wê ji binê konê Snoqê Şemerî bikin. Herdu birayên mezin li pêş in û Qor Silêman jî li paşiyê dimeşin. Ji bona destavê Qor Silêman hinekî li paş maye. Ew hêdî hêdî nêzîka hersê gelîyan dibin. Qor Silêman li Seyrê difikirê û diponije. Ji nişkekê ve dengekî dibihîze, ew dora xwe saxtî dike, reşekî li ber deriyê şikeftekê dibîne. Ber bi reş de diçe, reş ji diçe paşiya şikeftê. Qor Silêman û Reş li ber hevdu didin, heger mûm e heger fener e pêdixin, wextê ku ew hevdu dibînin qêrîna wana digîhêje ezmanê hefta. Seyrê û Qor Silêman hevdu himbêz dikan... Seyrê dîsa dibêje û dibiliye; li min Seyrê li min nemayê...

Seyrê dibêje keko min nebe nava însana. Lê Qor Silêman hema Seyrê wê gavê li pişt xwe siwar dike û dimeşe. Nêzîkayî li herdu birayên xwe dike. Ew dibînin ku qîzek li ser pişt hespa Qor Silêman e. Dîsa qerfê xwe pêdikin. Dibêjin me nizanî bû te wilo zû dil têkevî qîzikên Yezîdiyan! Lê wexta ku ew baş nêzîkî hevdu dibin, dinêrin ku ew qız xuha wan Seyrê ye! Qêrîn bi hemûyan dikeve... Hersê bira raya xwe dikan yek û qewlê xwe jî bi hev re dikan; ewê ku tiliya xwe bi neqencî bi Seyrê veke, ewê ji nav lepêن me xelas nebe. Emê canê xwe fedayê canê Seyrê bikin. Seyrê jî ji biraye xwe yê biçûk re, ango ji Qor Silêman re, dibêje ku ez dixwazim hergav li cem te bimînim. Hera ku tu sê û çar jina jî bînî, ez dixwazim ku ez bindara biraye xwe bim. Qor Silêman jî li Seyrê vedigerine; heta ku tu jî zewaca mîra nexwazî, zewaca jinan li min jî heram be. Qor Silêman, Seyrê, Qor Mistefa û Qor Qasim didin dûv hevdu û berê xwe, giran giran didin nava welatê Hesenan û Heyderan.” □

Dewama wê di hejmara bê de

HERE DERA DILÊ TE TE DIBIYÊ

SUSANNA TAMARO

Opiniyona, 102 Çiriya Paşm 1992

Susanna Tamaro bi romana xwe "Here dera dilê te te dibiyê" bû nivîskareke cihani

ku di planetên xwe yên biçük de tiral tiral rûniştibûn qet heznekiribû. Dawiyê si bakê gava me xurniya xwe dikir, te wiha got: Ez gulekê dixwazim. Gava min got ji xwe berê gulên me pîrt in, te gotibû: Ez gulekê dixwazim ku divê tenê ya min be.

Ey serê du mehan e ku tu
çûyi, ji wê karta te ya ku
te tê de gotibû ez hîn dijîm û
pê ve min ji te tu xeber negir-
tiye. Vêsê, li bexçe ez li ber
dara te ya gulê demeke dûr û
dirêj rawestiyam. Li gel ku
payiz gelekî derbas bûye jî, lê
ew di nav nebatê din yên
çîlmissi de bi wî rengê xwe yê
binefşî bi şiklekî qurre û tenê
hîn li pê sekiniye. Ma tê bîra
te me ew kînga çandibû? Tu
deh salî bû û te Prensê Biçûk
hîn nuh xwendibû.

Min ew kitêb ji te re wek
diyariya sinisderbasbûnê kirî-
bû. Kêfa te pîrr ji çîrokê te
hatibû. Bêtir jî te ji gulê û ji
rûvî hezkiribû. Te ji dara ba-
bab, ji mar, ji pîlot ya jî ji
wan însanên basît û jîxwerazî

Ez dixwazim li wê binêrim û wê mezin bikim. Helbet bêyî gulê te nîviyek jî dixwest. Bi konetiyeke mexsûsi zarokan te daxwaza xwe ya mumkûn, berî ya ku metiv qet nikanibe bi cî bîne anîbû zîmên. Piştî ku min soza gulê dabû te, minê ê çawa bikanîbûya tu bê rûvî bihişta? Me gelek munaqşe kir û dawiya dawî li ser kirîna kûçikeli me li hev kir. Şeva berî ku em herin wî bînin saniyakê jî xew neket çavê te. Ji serê nîv seerê carê te li deriyê min dixist û digot: Ez nikanim râkevim. Roja dim seer di hesîc sibê de tew te xurniya xwe kîribû, xwe şuçibû û kîncen xwe jî li te xwe kîribû. Qapîtê te li navpiyê te, li ser palkursiyê tu li bende min bû. Seer di heyşt û nîvan de em li ber deriyê çîflîga kûçikan bûn. Li wir li kûçikên berdayî û bêxwedî mîze dikirin. Lî hân venebûbû. Te di nabêna çaxan te nîrî û digot: Ezê çawa bizanibim kîjan yê min e? Di dengê te de bêsebriyek muchîş hebû. Min tu sa-kîn dikir, digot: Metirse, ma nayê bîra te Prensê Biçûk rûviyê xwe çawa kedî kiri-bû.

Em sê rojan li ser hev çûn çîflîga kûçikan. Di hundur de ji dused kûçikî zêderir hebûn û te dixwest ku tu gişan jî bibînî. Tu li ber her qefesê bi hawakî bê libat di-sekinî û diket nav xem û xeyalan. Di vê nabênen de kûçikan xwe holî ser têlan dikirin, diewtiyan, didan çîndikan û dixwestin bi pençen xwe têlan biqetînin. Xanîma mesûla çîflîgê jî li ba me bû. Qey ji wê wendê tu jî keçikeke wek her keçikê yî, lema jî ji bo ku kîfa te bîne kûçikên herî baş nişanî te dida. Ji te re digot: Hela li vî cokerî binêre. Ya jî tu ji vî lassî re çî dibêjî? Wek bersîv te dengekî wek uêrîna berêz derdixist û bêyî ku tu li wê guhdarî bikî tu dimeşîya.

Di roja sêyemîn ya van seferan de ku dişibîya meşa heciyan ya eziyetê em rastî Buck hatin. Ji qefesên dawî ew di nav yekê de bû, di wir de li kûçikên nexweş û bîrîndar mîze dikirin. Çaxa em çûn ber qefesê ew jî wek hemû kûçikên din ber bi me reviya û bêyî ku serê xwe jî rake ji ciyê xwe neliviya. Tu qîriya û te got: A ev. Te bi tiliya xwe ew işaret kir û te got: A ez vî kûçikî dixwazim. Ma ew mit û matmayina jînikê tê bîra te? Wê fahm nedikir ku tu çawa dikanî bixwazî bibe xwediya vî kûçikê pîsik. Erê Buck kûçikekî biçûk bû, lê wî di wê biçûkayıya xwe de hema hema xususiyetên hemû cinsên dunyayê civandibû. Serê wî wek yê gur bû, guhêñ wî nermok û şelteyi wek yêñ kûçikên nêçîrê, çîpêñ wî ziravokî wek çîpêñ bonciyan, dêla wî wek ya collîn bi pirç û pûrta wî jî wek ya doberman reş û dûz bû. Di tê de, çaxa em diçûn buroyê ji bo ku kaxetan imze bikin, xatûna mesûl ji me re çîroka Buck got. Di destpêka havînê de yekî ew ji erebeyeke bi suret diçû avêtibû. Ji ber ku bi hêl li erdê ketibû pîr giran birîndar bûbû, lema jî nigekî wî yê dawî bi hawakî bê ruh li ba dibû.

Buck nuha li kèleka min ketiye. Çaxa ez dinivîsînim ew jî car carna keseran dikşîne û serê pozê xwe nêzî nigê min dike. Poz û guhên wî hema hema sipî bûne. Ji demekê vir de ye perdeyek mexsûsi kûçikên mezin girtiye ser çavên wî. Gava ez li wî dinêrim kovanek min digre. Bi min wiha tê fena ku perçeyek ji te li kèleka min be, perçê ku ez herî bêtir jê hez dikim, ew perçê te yê ku berî nuha bi salan, di nav dused ruhêن bêxwedî de dizanîbû yê herî bêteşe û bextreş hilbijêre.

Bi mehan, gava ku ez di nav tenêtiya malê de hema wer li dora xwe diçâm û dihatim, ew nelihewkirin û dilmanên ji wan salên ku me bi hev re buhurandibûn mabûn wenda bûn. Tiştên di bîra min de mane bîranînên wan salên ku tu keçike-ke biçûk ya tırsok û zûxeydok e. Ez van rêzan ji wê re dinivîsînim, ne ji qurre şerûda van demêni dawî re. Ev pêşniyar gulê ji min re anî. Vêse gava ez di ber wê re buhûrm, ji min re wiha got: Here kaxet û qelemê bigre û jê re mektûbekê binivîsîne. Ez dizanim, li gor peymana me ya dema ku em ji hev qetyabûn divê me ji hev re nenivîsanda. Ez vê yekê bi hawakî bêdilî qebûl dikim. Ev rêzên min ewê bi tu hawî nefirin û neyên li Emerîka nekevin destê te. Di dema vegera te de ku ez ne li vir bim, di dêli min ve ewê van mektûbên min li bende te bin. Ma ji bo çi ez wiha dibêjim? Ji ber ku berî nuha kêm zêde bi mehekê, di jiyana xwe de cara pêşî ez wiha piirr nexweş diketim. Ji ber vê yekê jî li gel gelek iştîmalan, iştîmalek jî ew e ku pişti şes ya jî heft mehan ez ê ne li vir bim ku derî li te vekim û te himêz bikim. Wextekê hevaleka min ji min re gotibû, kesên ku berê qet nexweş nekeribin tehamulî nexweşîyeke ji nişka ve û bi şiddet nakin. Ya min jî tam wiha bû. Sibakê gava min dara gulê av dida ji nişka ve te digot qey yekî ronahî vemirand. Heger jina birêz Razman ji nabêna çîten ku bexçê me ji hev diqetîne ez nedîta ma, ez bawer dikim ku nuha tu sêwî mabû. Sêwî? Ma gava dapîra meriv bimre meriv wiha dibêje? Ez bawer nakim. Dibe ku kalik û pîrik wek hin tiştên aksesuar bin, lema jî ji bo ku meriv wendabûna wan binav bike tu gotinek taybetî tuneye. Meriv bi mirina kalik û pîrika xwe ne sêwî dimîne û ne jî bî. Meriv wan li dereke riya dirêj bi şiklekî tabii li pey xwe dihêle, wek ku meriv ji mujûli şemsiya xwe ji bîr bike wan jî ji bîr dike.

Gava li nexweşxanê ez bi xwe hesiyam qet tiştek nedihat bîra min. Berî ku ez çavên xwe vekim, min digot qey simêlekî dirêj û nerm bi min ve çêbûye eyn wek ya pisikê. Lê min çer çavên xwe vekir, min fêm kir ku ew du xortimên plastik in; di pozê min re derketibûn û di ser lêva min re xwe berra jêr dabûn. Li der û dora min gelek makînên ecêb hebûn. Pişti çend rojan ciyê min birin odayeke normal, li vir du kesên din jî hebûn. Rojekê pişti nîvro, çaxa hîn ez li wir bûm birêz Razman û jina wî hatin ziyareta min. Razman ji min re got: Hûn vê jîna xwe deyndarî kûçikê

xwe ne, şikir bike ku ew wek dînekî diewtiya.

Piştî demekê ûdî ez dikanibüüm rabûma ser xwe, rojekê tuxtorekî xort hat odê, min ew di wîzîteyên berê de dîtibû. Kursiyak girt û li kelleka min rûnişt. Ji min re got: Piştî ku merivên we yênu ku ewê kanibin li we mîzegin û li ser navê we bîryarê bidin tunene, lema ji ez ê raste rast û bi samîmiyet bi we re bîpeyivim. Ew dipeyivî, dema ew dipeyivî erê min lê mîze dikir, lê min lê guhdarî nedikir. Lîvîn wî ziravokî bûn û tu dizanî ku min tu carî ji merivên lîvzirav heznekiriye. Li gor wî rewşa min hewqas xerab bû ku, ewê nikantibûya izin bida ku ez biçûyama malê. Wî navê du sê pansiyonên ku ez dikanibüüm li wan bimama ji min re got. Qey ewê ji murûzê min tiştek fêm kiribe ku, tavilê ev jî lê zêde kir: Vana ne wek xaniyên kalûpîran yênu berê ne, nuha her tiş bi hawakî din e. Nuha odayen wan ronî û modern in, ji bo ku meriv ji xwe re bigere bexçeyen wan hene. Min jê re got: Tixtor, ma tu eskîmoyan nas dikî? Got: Helbet ez nas dikim û dûre jî rabû ser xwe. Min got: Baş e, a ez jî dixwazim wek wan bimrim. Gava min dît ku wî tiştek fêm nekir, min lê zêde kir: Di dêlî ku ez ê di odayeke dîwarsipî de, di nav nivînan de saleke din jî bijîm, çêtir e ku ez di nav kundirênu bexçê xwe de bi dev û ruyan bikevim û bimrim. Di wê nabênen de tixtor gîhîştibû ber derî jî. Bi zîndiqî dimizicî. Berî ku ji odê derkeve got: Gelek wiha dibêjin. Lê ji bo ku tedawî bibin di deqîqeya dawî de bazdidin vir, wek pela spîndarê dilerizin û ji me reca dîkin ku em wan zû derman bikin.

Piştî sê rojan min wesîqeyeke ku meriv pê bikene îmze kir, di wir de ez dibêjim heger ez bimrim ji mirina xwe ez mesûl im. Min ev wesîqe da hemşîreyeke ciwan a serbiçük û cotek guharênu zêr yênu tu dibê ecêb di guhan de û dûre jî min hûtrîk mûrikên xwe yênu biçûk xistin torbakî naylon û min berê xwe da pageha texsiyê.

Buck çer ez li ber deriyê bexçê dîtim wek dîna li dora xwe da çîrvitan. Dûre ji bo ku kêfxweşîya xwe hîn baştir nîşan bide, bi xeyretkêşî ewtiya û sê ya jî çar şîtlîn gu-lê pelixandin. Vê carê qet ji dilê min nehat ku ez pê de bîxeyidim. Bi pozê xwe yê bi heriya sor hat ba min. Min jê re got: Hevalê kevn, te dît? Vaye em dîsa bi hev re ne. Min wiha got û belka guhê wî xurand.

Rojên din min hema hema qet tiştek nekir. Ji wê ketinê û virde aliyê min yê çepê wek berê gurra min nake. Bi taybetî jî destê min pîr giran bûye. Ji ber ku ez ji serkeftina wî pîr hêrs dibim, lema jî heta ku ji min tê ez wî jî destê xwe yê rastê bêtir dixebeitinim. Min şarîkek sor li qîrpîka destê xwe gerandiye, ji bo ku cî cara ez bîxwazim tiştekî rakim, bê bîra min ku divê ji dêlî destê xwe yê rastê ez destê xwe yê çepê bi kar bînim. Heta ku laşê meriv li gor lazîmiyê fonksiyona xwe bi cî tîne meriv nizane ku ew dikane bibe dijminekî çawa; lê heger meriv yek saniyê jî dev ji

mucadelê berde, meriv wenda kiriye.

Axir, ji ber dijwariyên min yê fizikî min nifteyek ji da jina Walter. Ew her sibe riya xwe bi min dixe û hemû hewcedariyên min temîn dike.

Çaxa ez ji xwe re di nava malê û bexçe de herna wer diherim û têm, fikara li te qet ji min naqete û şiklekî sabit girtiye. Gelek caran ez çûm ser telefonê û min rahişt ahîzê ku ji te re têlgirafekê bişinîm. Lê her carê ji berî ku santral dengê min bibihîze min bîryara xwe duguherand. Varan gava ez li ser palkursiya xwe rûdiniştim,-li hember min valayî û li dor min ji bêdengî- min ji xwe re digot gelo ewê kîjan hîn baştır bûya. Bêguman ne ji bo min, ji bo te ewê çi baştır bûya... Ji bo min helbet ewê gelekî xweş bûya ku dema ez mirim tu li kêlek min bûya. Ez bawer dikim, heger min ji nexweşîya xwe tu agahdar bikira, te yê di cî de dev ji seyehata xwe ya Emerîka berda û tu ê bi lez vege riya vit. Ya dû re? Dû re dibe ku ez sê çar salên din ji bijiyama, belkî ji li kursiya bi teker bihesiliya ma, dibe ku ji bixirifiya ma û te ê ji mîzékirina li min li ser xwe wek wezîfeyekê bidita. Teéyê ev bi dil û can bikira, lê bi demê re wê hêrs û kîndariyê dewsa vê dildariyê bigirta. Tu ê kîndar bibûya, ji ber ku ewê sal biboriyana û te ê xortaniya xwe belasebeb heder bikira. Hezkirina te ewê jiyanâ te mecbûrî kuçeyeke bêveger bikira. A dengê hundurê min yê ku nedixwest telefonekê bide te ji min re wiha digot. Gava min bîryara xwe dida ku ew rast dibêje, di şîurê min de dengekî din xwe nîşan dida. Min ji xwe ev tişt dipirsî: Ya gava ku te derî vekira û di dêlî min û Buckê ku ji kîfa dida lotikan, xaniyekî ku ji demekê virde vîk û vala û bêxwedî bidita, te ê çi bikira? Ma çi dikane ji vegereke ku negîhîje armanca xwe hîn xerabtir be? Ya ji dema te bi têlgirafekê xebra mirina bigirta, ma te ê viya wek îxanetekê qebûl nekira? Ya ji wek cezakê? Fena ku ez heyfa xwe ji te bigrim, bibejim, ji ber ku di van mehîn dawî de te li hember min bê hurmetî dikir, lema ji ez wiha diçim û xeberê nadim te. Evêbihata wê maneyê min bi yek derbê tu di zêrzemiyekê werdikir û ez bawer dikim pişti ketineke wiha ji berdewamiya jiyanê hema hema ne mumkûn e. Her tişte ku te dixwest bi dapîra xwe ya xoşewîst re bipeyivya ewê heta û heta di dilê te de bimana. Ewê di bin axê de ye û tu, tu carî nikânî li nav çavên wê binêri, wê himêz bikî ya ji hemû tişten ku te jê re negotibûn jê re bibejî.

Roj derbas dibûn û min ji nikânîbu tu bîryar bigirta. Lê piştre, vêse gulê ev pêşniyar anî. Got: Jê re mektûbekê binivîsîne, rojaneyeke biçûk ku kanibe jê re bibe heval. Û nuha vaye ez li mitpaxê rûniştime, deftereke te ya kevn li ber min e û wek zarokeke ku di çekirina dersên xwe de dijwariyê bikşîne ez serê qelema xwe dikurisnim. Ma ev wesiyetnameyeke? Na, ne bi temamî, ji wê wêdetir tiştekî ku ewê ka-

nibe bi salan bide pê te û dema ku tu bixwazî min li nêzî xwe hîs bikî tu ê bikanibî derxî û bixinî. Metirse. Ez ne dixwazim wazê bidim te û ne jî te xemgîn bikim, tenê dixwazim bi wê samîmiyeta ku demekê em herdu rapêcabûn, lê di van salên dwî de wenda bû bi te re hinekî têkevîm şêwr û mişêwran. Ji ber ku min piir emir kiriye û gelek kesen nêzî xwe wenda kirine, lema jî nuha ez dizanim ku ji mirina wan bêtir, ew gotinênu ku me tu carf nikanibû ji hev te bigota kederê dide meriv.

Tu dizanî, ez di salên xwe yên wiha de ji te re bûm dê, ku di wan salan de meriv tenê dikanibû bibûya pîrik. Gelek feydeyên wê çêbûn. Feyda wê gihîst te, çimkî pîrikek hertim ji diyekê nermitir û bi disqettir e. Feyda wê gihîst min, çimkî min ji wek kesen di salên xwe de wexta xwe ya piştî nîvro li qulûbê bi listika destek kanasta, bi tembelî neborand. Di dêli wê ve min ji nuh ve xwe ferî anafora jiyanê kir. Lê belê di nuxtakê de ji nişkave hin tişt qetiyân. Çewti ne ji min û ne jî ji te bû, tenê qanûnênu xwezayê wiha bûn.

Zaroktî û kal û pîrî dişibin hev. Di her du rewşan de jî, ji ber sebebêni cihê, meriv bê parastin e. Meriv hîn ya jî êdî ne perçeyek jiyana aktûv e; ev jî rê dide ku meriv dikane bê pêşinukimî û ji hemû qaideyên ku ji berê de hatine tespitkirin azad bijî. Di wexta jiyana meriv ya balixiyê de zirxeke nayê xuyakirin bi rengeki hêdî, lê saxdem li dora bedena meriv tê meydanê. Ev zirx di vê demê de çê dibe û dûre jî di seranserê jiyana me ya mayî de her ku diçe qalinditir dibe. Prosesa mezînbûna wê dişibe ya mirariyê. Birfîna wê çuqasî mezîn û kûr be, zirxa li dor wê jî hewqasî saxlemtir dibe. Lê li gel vê jî zirx bi wextê re kevn dibe. Ew jî wek qatek kinc, gava demeke dirêj tê lixwekirin ji dera xwe ya herî bêtir tê bikaranîn kevn dibe, dibişkive û carekê çaxa zor têyê diqete. Wek prensip tu qet tiştekî ferq nakî. Tu wiha bawer dikî ku zirx hîn baş te diparêze, lê rojek tê ji ber tiştekî piir bêmane, ji nişkave tu ji wek zarokekî dest bi girî dikî. Çaxa ez dibêjim di navbêna min û te de ferqeke xwezayî çê bûye, qesta min ev yek e. Çaxa zirxa te dest bi çêbûnê kir, ya min ji zûde zîvîl zîvîl bûbû jî. Te tehamulî hêşirên çavên min û min jî tehamulî dilhişkiya te nedikir. Her çuqas min xwe amade kiribû ku ewê di salên te yên balixiyê de cira te biguhre jî, lê gava ev guherandin hat meydanê bi min gelek zahmet hat ku ez wê qebûl bikim. Ji nişkave meriveka nuh li hember min bû û min nizanibû ku ez ê li hember vê merivê çawa herket bikim. Varan, çaxa ez di nav nivînan de li ser fikarênen xwe hûr dibûm, guherînen li ba te dilşadî dida min. Min ji xwe te digot, ew kesê ku di salên xortaniya xwe de zitarê nebîne tu carf nabe însanekî mezîn yê temam. Lê gava bû sibe û te cara pêşî wê rojê derî li ruyê min xist, bira te bizanibûya ku ez çuqasî pê eşiyabûm! Min tenê dixwest ez bigîrm. Ew hêza ku ez ê kanibim bi

wê li hember te serî hildim min li ba xwe nedî. Çaxa tu bû heyştê salî, tu ê ji bibînî ku meriv di vî temenî de xwe di meha Ilonê de wek pelekê de his dike. Ronahiya rojê kintir dajo û dar hêdî hêdî maddeyên ku hewcedariya wê pê heye berbî xwe dikşîne. Kok ji nuh ve azotê, klorofilê û proteînê dimije û bi vî hawî ne hişinayî dimîne û ne ji zinditî. Meriv bi guliyekê ve li ba dibe, lê meriv dizane ku meriv li ber ketinê ye. Pelên li der û dorê yek bi yek diweşin. Meriv li weşana wan temaşê dike û tim di nav wê tirsê de ye ku ba ewê nuha dest pê bike. Ji bo min ba tu bû, tu û çustiya xortaniya te bû. Ma vê yekê qet bala te kişand delala min? Jiyana me herduyan jî li ser darekê derbas bû, lê di demsalêni wiha cihê de ku!

Roja tu çû tê bîra min. Em herdu jî çuqas bi heyecan bûn ne wiha! Te qebûl nekir ku ez bi te re werim balafirgehê û her cara ku min tiştekî ku divê te bi xwe te bibira bi bîra te dixist, te digot: Ez diçim Emerîka, naçim çolê. Gava ez li ber derî sekinîm û bi wî dengê xwe yê tîz û ne delal li pê te qîriyam û min got: Baş li xwe miqate bel, bêyi ku tu berê xwe bi min de kî te got: Li Buck û gulê baş binêre.

Ev tengê xatirxwestina te wê çaxê ez hinekî mit û mat hîştibûm. Wek pîreke diltenik min tiştekî hîn cihê, maçek ya jî gotinek dilovan ji te dipa. Lê gava bi şev xew neket çavê min û ez bi ber tena kerasê raketinê ve di hundur xaniyê vala de wer diçüm û dihatim, min fêm kir ku ha min li Buck û li gulê mîzekiriye û ha jî li wî perçê te yê dilgesh yê li ba min dijî baş mîzekiriye, di nabêna wan de qet ferqek tûneye. Ü ez tê gîhiştim ku sebebê wê xatirxaziya te ya sar ne ji ber bêhisîyê bû, xwe-ragirtina keseka li ber girî bû. Yanî ew zirxa ku min ji te re berê qal kiribû. Ya te nuha hewqasî tenge ku hema hema tu nikanî bîna xwe bigri. Ma tê bîra te min di van demên dawî de ji te re çi digot? Hêşirên neherikin di dil de kom dibin, bi derbas-bûna wextê re qalik girê didin, çawa ku kils makîna kinca dixetimîne, nahêle bixe-bite, ew jî dil dixetimînin û felc dikin.

Ez dizanim, numûneyên min yên ji cîhana mitpaxê ji ken bêtir ewê te biqheherînin. Lê divê tu qebûl bikî ku her kes İlhamâ xwe ji cîhana ku baş nas dike digre.

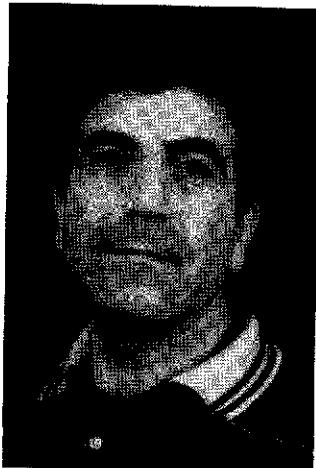
Nuha ez mecbûr im ku terka te bikim. Buck keseran dikşîne û bi çavên bergerê li min dinêre. Ew jî dûzana xwezayê qebûl dike. Ew di her demsalê de bi deqîqiya seeteke Siwîsrî dizane ku wexta xwarina wî kînga ye. □

Wergera ji swêdi: ZINARÊ XAMO

Romana *Here dera dîlê te te dibiyê* wê mina pirtûk di nava weşanên Nûdemê de derkeve

WEKHEVIYA JIN Û MÊRAN DI CIVATÊ DE

ŞAHİNÉ BEKİRE SOREKLİ

Ji salan û vir de ye ku di rojname û kovarên kurdî de salê carekê behsa jinan û mafêن wan tête kirin. Sal bi sal di heyva adarê de Roja Navneteweyî ya Jinanê Cihanê ji aliyê rêxistin û dezgehine welatên Rojhelata Navin de tête "pîrozkirin." Wekî diyar e, ramana "mafêن jinan" ji welatên rojavayî hatiye der û bityara Koma Neteweyêن Yekgirtî ku salê rojekê wek Roja Navneteweyî ya Jinan bi nav bike, bi bûyereke li Dewletên Yekgirtî yêن Emerika hatibû meydanê peywendîya wê heye. Wek tête dîtin, di rojêن îroyîn de di nav civatêن van welatan bi xwe de hemaherna ci şopêن bîrhanîna vê rojê nemane. Roja Jinan bêtir li welatên ku wek welatên cîhana sêyem têyên binavkirin maye, ew jî zêde di nav rêxistinêن xwe çep dizanin de û bi şewekeye rotînî.

Dema behsa "mafêن jinan" tête kirin, gelo mebest ci ye? Di nav civateke paş mayî de, yan di nav civatêن ku tê de ol, erf û tore rolên mezin dilîzin, bersîva pîrsa: "mafêن jinan ci xwebêjê dide?" gellekî dirêj û kûr dibe. Lê eger mirov li gor mentiq biponije bersîva vê pîrsê dikare bi kurtî wisa bête dayîn: Hemû mirov layiqî eynî mafa ne. Ji ber ku jin û peya herdu jî mirov in, ew layiqê eynî mafa ne. Lê dayîna bersîveke wisa bi gotinê hêsa ye û bi kirinê dijwar e. Çima dijwar e? Dijwar e ji ber ku tola jinê di civatekê de ne wek rola wê ya di civateke din de ye. Dijwar e ji ber ku baweriyêن ollî û erf û toreyêن civakî ji bo bersîvdana vê pîrsê roleke mezin dile-

yizin. Li milê din, mafên jin û peyan di nav civatekê de bi proseseke dîrokî ve girêdayî ye ku ev jî bi sedan, dibe ku bi hezaran sal paş dihere.

Di rastiyê de civatek wek mirovekî bi du destan e: destek jin e, yê din peya ye. Divêt her du dest ji bo berjewendiyên hevbeş, ji bo amadekirina nifşê nû û ji bo pêşeroja endamên civatê bi ittifaq li gel hev kar bikin. Lê li vir divêt mirov pirseke girîng bi bîr bîne: her civat bi eyñî çavî li wekheviya jin û mîran nanihêre. Di nav hindek civatan de karê jinê li mal e: Lînerîn û xwedîkirina zarokan e, amadekirina xwarinê ye, şuştina kinc û cilan e û hwd. Bê guman yek ji sedemên vê dîtinê ew e ku di demên raberdû de yên pere û xwarin peyda dikirin her peya bûn. Lê di nav civatine îroj de, bi taybetî li bajarên mezin, dema ku jin jî dest bi kar dike, dîtina ku şûna jinê li mal e nema dikare cihê xwe bigire. Li vir rolên jin û peyan li nav hev dikevin û kirîzên malbatî dikarin dest pê bikin, heger mêt dest ji dîtinê adetî bernede (wek mînak, heger mêt hîn ji jina xwe bipê ku ji wî û ji zarokan re xwari-nê amade bike, kincen wan bişo û otî bike, hundir malê paqîs bike...bêyî ku biçe alîkariya wê; û bixwaze ku jina wî tevdîra xerckirina peran bi tevahî bi dest wî ve berde, li gel ku jin jî wek wî diçe kar û wek wî peran bi dest dixe). Bivêt nevêt, bi derbasbûna demê re erf û tore jî dest bi guhertinê dîkin. Tecrûbeya civatê rojavayî di wî warî de vê yekê piştrast dîkin (hindek kes wisa bawer in ku erf û toreyên civatê rojavayî her wek xwe bûne. Di rastiyê de ne wisa ye. Gelek ji erf û toreyên ku îroj di nav civatê Rojhelata Navîn de zindî ne, berê di nav civatê rojavayî de jî hebûne).

Di nav civatê pêşketî de heye ku nema hewcedarî ji bo rêxistinê jinan hebe, ji ber ku di nav van civatan de bizav tête kirin ku jin û mêt li gel hev besdarên birê-vebirina civatê û welêt bibin. Bi gotineke din, hebûna rêxistinê cuda ji bo jinan û mîran dikare bi serê xwe wek ıspateke newekhevbûna wan bête hesibandin. Li welatênu ku di navbera jin û peyê de bi rastî wekheviye heye, qanûn mafên herdulan jî diparêze, herdu li pêş qanûnê yek in. Di rêxistinê siyasi û civakî de jî ew xwedîyên eyñî mafan û eyñî pêwîstîyan in.

Li welatênu Rojhelata Navîn rewşa jinan nayê guhertin heger jin bi xwe wekheviyê nexwaze. Lê li milê din, ji bo bidestxistina mafê wekheviya tevahî û daxwaza wî mafti rewşike alîkar divêt. Di nav civateke gundi de ku fersendêni di dest jinan de bi sînor in, ku jin nikare wek mêt biçe xwendegehê, wek wî karekî bi dest xe, wek wî serbest be, guman nîne ku hevgirtin û têkoşîna jinan ji bo wekheviyê dê dijwar be. Ev rewş taritir û dijwartir dibe dema rêxistinê oли bi navê xwedê bawerî û dîtinê xwe li ser jinê feriz dîkin. Wek nimûne, li Cezayir û li hin bajarên misrê keç û jin

tên kuştin ji ber ku
wan serêن xwe li gor
daxwaza rêxistinêن ołi
girê nedane.

Li ser kaxezê, yan di
munaqşeyêن devkî de,
dibe ku pîrsa wekhevi-
ya jin û mîr wek tişte-
kî hêsan bête ber çav,
lê di rastiyê de ev pîrs
yek ji dijwartîrin pîr-
san e.

Baş e, li welatekî wek
Kurdistanê ku bi kê-
masî ji % 80 jinan nex-
wende ne, ola îslamê,
eşîrtî û erf û toreyên
kevnar hîn roleke me-
zin dileyizin û kar ji bo
jinan hemahema tenya
li mal heye, yanî di ci-
vateke wisa de jin ewê
çawa bikaribe wekhevi-
yê bixwaze, yan jî heta
haydara mafê wekhevi-
yê be?! Gelo li welatê
wek Kurdsitanê rêxisti-
ninêن jinan ku enda-
mîn wan ji çend jinêن bajarî pêk tên, ku ya di bin bandora siyaseta dewletê, ya jî di
bin ya partiyevêkî de ne, heta ci radeyê dikarin bi ser kevin ? Ü ji bo jinêن civateke
wisa, gelo ewê mafê me hebe ku em behsa mafêن wan bikin ? Gelo di nav rewş û
mercen iroyîn de daxwaza wan bi xwe ci ye ? Gelo ew mafêن ku ji bo jinêustralî,
swêdî û emerikî hene, me maf heye ku em eynî mafan ji bo jina kurd ya li Kurdis-
tanê jî bixwazin ?! Jê bêtir, gelo her mîrê ku ji bo mîr jinê daxwaza wekheviya te-
vahî dike, amade ye ku wê wekheviyê ji bo xûşka xwe, yan jî ji bo jina xwe jî bix-

Wêne: Serhad Bapîr

waze ?! Gelo sînorê wê wekheviyê ji ku dest pê dike û li ku kuta dibe ? Ya jî, ew wekheviya em dixwazin gelo bêyi sînor e ?!

Hêjayî gotinê ye ku di rewşa îroyin de di nav gelek civatêن Rojhelata Navîn de mafêن peyan jî bi sînor in. Cendirmeyek dikare bêyi sedem li mirovekî heqaretê bike û heta lêxe; leşgerek dikare mirovekî bide ber gulleyên reşaşa xwe; milisêن hu-kûmat û partîyan dikarin mirovan bi tawanêن wek xiyanetê û casûstiyê bikujin. Belengazî, bêparmayîna ji xwendin û zanyariyê, erf û adetên curbecur, nakokî, pîrsa namûsê û gelek tiştên din rola xwe dilizin. Mirov dikare vê pirsê jî ji xwe bike: Peyayê ku bi xwe ne azad be, peyeyê ku bi xwe wekheviyê hest neke, peyayê ku he-virê wî di nav wehzên olî, erf û toreyên êlî û civateke ku tê de çô her tête bikarha-nîn, ku tê de "zor zane, devê tifinga mor zane" gotineke gelêri ye..., gelo ev peya ewê bikaribe baweriya xwe bi wekheviya jinan û mîran bîne?!

Tew li welatekî wek Kurdistanê ku jî hev beşbes e, ku tê de hemahema her tişt bi siyaseta dewletan û ya partîyan ve girêdayî dimîne; ku tê de nexwesiyyêن civakî, gel-şen hawîrdorî, bêkarî, nebûna xizmetên tenduristî, kêmzêde niximî mane, ku tê de her dewlet û partî û mezheba olî bizava mîjîşustina xelkê dike: Di civateke wisa de gelo ji bo wekheviya jinê û mîr ci hêvî hebe, dema ku mafêن mirov: jin dibe, peya dibe, zaro dibe, li gor mercen di nav civateke bi şaristanî de hemahema ji holê wenda ne?! Gelo ewê ci mafê me hebe ku em hêvîyên mezin ji cotkarekî nexwende bikin ku li dereke wek Kurdistanê dimîne, dema li welatekî wek Swêdê, yan Al-manyayê, yan Australiyayê yekî rojhelatnavînî bi salan li wir mabe, lê dîsa jî bikaribe xûşka xwe, jina xwe, yan jî dotmama xwe bikuje, ji ber ku ew li gor erf û adetên welatê esli ranebûye û rûnenistiye ?!

Di nav civateke wek ya kurdan de, berî ku behsa mafêن jinê bête kirin, pêwîst e bête askerekirin ka mebest ji van mafan ci ye. Hindek kes mafêن jinê bi rola wê ya di nav "siyasetê" ve girê didin lê besdarbûna di karê siyasi de xwebêja wekheviyê nade. Wek nimûne, li welatekî wek Îrana îroj, heger jinek bibe seroka welêt jî mirov ê nikaribe bibêje ku li vi welati wekheviya jinan û peyan heye, çimkî ev jina serok, heger bixwaze jî, dê nikaribe li gor daxwaza dilê xwe kincan li xwe ke, dê nikaribe zewaca mîrekî bi du jinan re qedexe bike. Bi gotineke din, heger li welatekî wisa jinek tew bibe serok jî, pîvanêن olî û civakî dê rê nedîn wekheviya tevalî ya jin û mîr. Guhertina ji derve de jî xwebêja wekheviyê nade. Jina ku kirâs û xeftan û bervaneka xwe bi pantilonekî "jeans" dabe guhertin, yan tew di meşke xwenêşandanê de jî cih girtibe, gelo ewê gîhiştibe mafêن xwe? Jina ku ji derve de dibiri-qe, dibe ku fermandarê li ser mîrê xwe be, gelo gîhiştîye mafêن xwe? Jina ku di

nav hefteyekê de ji gundekî çiyayî digihê Parîsê û piştî sê salan li gel mîrê xwe û wênekeşa vídyo li gund *vedigere*, gelo gîhiştiye wekheviyê? Béguman mirov nikare sedî sed bibêje erê. Ji aliyekî din ve, gotina ku di nav civatên rojavayî de wekheviyê ke sedî sed heye jî ne rast e. Hinek tenya ji derve de wek "xwedan maf" têñ dîtin. Di rastiyê de ew mafêñ xwe bi kar naynin û hê jî xwe ji mîran biçüktir û nizintir dibîhin, yan tew wekheviyê meraq nakin. Li milê din, di nav civata kurdî de hejmareke ji jinan heye ku xwe ji mîran kêmter nabînin lê ji bo xatirê erf û adetan ji "usûlê" der naçin. Bêyi dirêjkirina gotarê, mebest li vir ev e: Ji bo ku jin bigihêje wekheviya li gel mîr divêt ew bi xwe vê yekê bixwaze, divêt guhertineke berdewamî di nav tevahiya civatê de cih bigire. Di nav salêñ dema vê guhertinê de pêwîst e hemî tiştêñ xwe bi wekheviya jinê û mîr ve peywendîgir dikin vekîf û bi şeweyên rêk û pêk têkevin munaqeşeyê, ji mafê mulkiyetê bigir ta têkiliyêñ cinsî û pirsa namûsê. Yan na, bi razekîkirina (teqlîdkirina) civatên rojavayî û bikarhanîna kilişeyên siyâşî wekheviya jin û mîran nikare cih bigire. Li milê din, divêt jin bi bawerî daxwaza mafêñ xwe bikin, ne ku razeke jinêñ civatêñ din bike. Guhertinêñ civakî di warê wekheviya jin û mîr de pêwîst e xuristî bin, çimkî bivê nevê rewşa civatê ya gelempêr ê rola xwe bilzê. Heger guhertin xuristî û bi demê re be gelşen bi encama guhertinê cih digirin jî dê kêmter bin.

Xwendin, mebest xwendina pirtûkan û rojname û kovarêñ baş e, ji bo perwerdekirin û pêşvebirina endamên civatekê pir grîng e. Ji ber ku piraniya civata kurdî nexwende ye, naxwînin, yan bi zimanê wan pirtükên şewecuda û kalftebaş bi sînor in, him wekheviya jinê û mîr û him jî hejmareke din ji pirsêñ civakî dê demeke dûr û dirêj bêbersiv bimînin. Mebest li vir helbet piraniya gelê kurd e, ne kom û komikîn li vir û wir in.

Roja Navneteweyî ya Jînan nikare tiştekî ji bo jinêñ tevahiya cihanê bike heger di nav civatêñ cawaz bi xwe de guhertinêñ mezîn dest pê nekin. Ji bo wekheviya jin û mîr di nav civarekê de, ne tenya guhertina raman û dîtinêñ mîran, ne tenya guhertina raman û dîtinêñ jinan, lê herweha guhertina şert û mercen jîyanê û berî her tiştî jî ittifaqêke di navbera endamên wê civatê de, bi jin û mîren xwe ve, divê.

□

ES

berî sedsala 21ê

bi du salan

min jiyan

vajî li xwe kiriye li qiraxa wextan

difetisim

bêhna beratêن havînî oksijena min

cemidî ye laşê min

hew tê bêhna xwêdanê ji min

belqitî ye emirê min

mirin

li ser lengergehêن bahrêن min

rûniştî

û lingêن xwe pê de berdayî

awirêن te

hêrsên min tund dîkin

dadidin

tenûrêن çavêن min

gûr dîkin

xwekuştinêن min

kirâsê mirinê ji min re difesilînin

piştî zayına Îsa sal 1998

afrodîta ku ji kefîn zerya spî afîrî bû

beratek e

li peravêن yewnanîstanê

peykerêن giacometti yên jîndar

livbaziyyêن xwe wenda kirine

bûne kevir

wêneyêن van gogh

bi zerikê ketine

kulîlk kulîmekî bûne

hecaman diavêjim pişa baranêن xwe

şana li kêleka devê mihîna min

reng guhertiye

bîharan bi qasî

bi zimanê zivistanan biaxifin

ji eslîn xwe dûr ketin

her ku min cixarêن xwe vemirand

çavêن xezala min ji xwe te kir xweli-dank

roja min dest bi

serjêkirina berbangêن zer kir

û vir de

sor in berbang

nizanim bê çîma

hela xwîna qirika min

wiha zû li giyotînê keliya

ha yadê!

lawê te

hew ji êvaran hez dike ha!...

hew ji pirtûkan jî yadê

ji tembûran jî

ji helbestan jî...

bi keviran rojê parsûyekî xwe

û diranekî xwe dişkîne

yadê, lawê te

hew diranê xwe jî firçe dike ha!

rêviyên xwe li dû xwe dişkîne

yadê, lawê te

hew xwarinê jî dixwe ha!

dimire yadê!...

dimirim yadê!...

RÊNAS JIYAN

Çık wilo

çîkek heye di rûyê te de bêbavê
min ji kar û barê gel dide alî
bêhneke ku ya toraqê bi min dide jîbirkirin
çîkek heye di bûbikên te de hey bêbavê

çîkek heye di destê te de birayo
min wek meytekî bêkwedî davêje axê
tirseke ku sibhekê bi min dide ramandin
çîkek heye di kefa destê te de hey birayo

çîkek heye di dilê te de dayê
min wek zara vîrnî xwedî dike
çîkîniyeke ku bi pêşîrên neviyên te ve dizeliqe
çîkek heye di payîna te de hey dayê

çîk wilo tiştine ewkane hene
di vê civata bêserî de her çîk wilo
lê min jî çîkek heye
him jî wilo wilo ye
ku dikare biqevize
di ser bûka baranê re

KAWA NEMIR

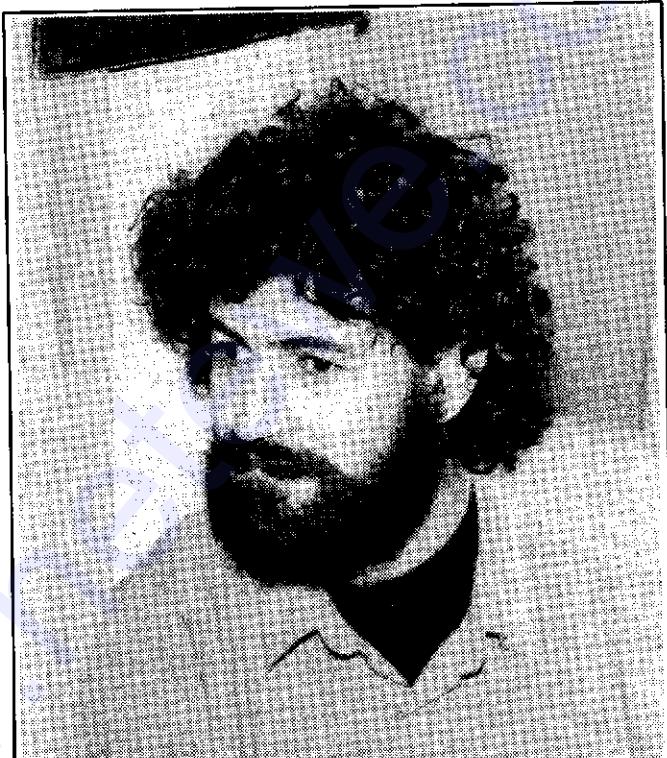
REHÎMO: "ZIMANÊ RENGAN JÎ HEYE"

RİNDÊ ÇAĞAN

Rehîmo di sala 1962an de li Amûdê hatiye dinayê. Wî di sala 1991ê de li Şamî akademiya hinerên spehî xilas kiriye. Niho ew li Belçikayê dijî û wî hemî dem, fîkr û ruhê xwe daye resimkiri-nê.

Piştî ko ew ji Amûdê müşextî bû wî li ser riya xwe li Şamî, Moskovayê û Belçikayê gelek ekspozisyon çêkirine û niho li nav hinerhe-zên kurd û belçikî de cihê xwe girtiye.

Rehîmo xwen- û xeyalperest e. Ew di ramanêng xwe de kûr û dûr diçe û tabloyêng xwe bi xewnên xwe rengin dike. Temayêng tabloyêng wî bêşînor in, rengên wan germ in û ew gelek teknîkên guhertî bi kar tîne. Rengên pehîzî di hinerê Rehîmoyî de raser in: qehweyî û zerê tarî bi hev re dikevin cengê li hemberî hestêng temâşevanan, dirûv û serûberê mirovan di temenê pehîzê de ne.

Rehîmo Hisen

Lê belê pehîz dikare gelek tişt be: 1) pehîz dikare sembola destpêka sermayê, tenebûnê û tirsê be, 2) pehîz dikare şiklek ji wan şiklan be ko di tazîtiya xwezayê de rastiyê diyar dike û 3) pehîz dikare encâma pijana hemî serboriyên mirovî be.

Herçend rengên hinerê Rehîmoyî pehîzî jî bin Rehîmo bi xwe ruhek yê bîhatî ye û ta derecîyekê mirov dikare bibêje dijminê rengên xwe ye û hertim bi wan re di

cengeke bêeman de ye.

Mirov dikare bipirse ka Rehîmo di nav van reng û teknîkên guhertû û germ de li tiştekî windabûyî digere yan jî li xwe bi xwe digere.

Temaya jinê di tabloyên wî de rengek e ji rengên trajedyê. Rehîmo bi xwe dibêje:

— Li gor bîranînê min yên zarokîtyê jin, bêhna nanê germ, dengê giriyyê zarakan û sînemaya Amûdê ko şewitî sûretek yê bihevvegirêdayî ye.

Lê belê hinek caran di tabloyên wî de jin bi rengên xwe ve raperînekê li hemberê trajedyê dîkin û ew jî wekî rengên Rehîmoyî gur û germ dîbin û qîrîskên agirî ber-didin jiyanâ xewnan.

— Aragon Parisê di çavên jinê re dibîne û Salvador Dalî gava ko Gala dimire tirba xwe dikole û dibêje ew jî piştî Gala-yê nikare bijî.

Di civatê de deng û gotin hêmanên sereke yên ragihandinê ne û gelek caran mirov li hêza zimanê ren-gan û birha wan nafikire. Rehîmo holê dibêje:

— Zimanê ren-gan jî heye: ew di-axivin bêyî ko deng ji wan derbi-keve. Gotin dikare serast xwe bigihîne hestêن mirovan û wan rake ser pi-yan, dilşa an xem- gîn bike. Lê belê zimanê rengan di demêن dirêj de birha xwe diyar dike û bêyî ko hayê temâsevanan jê hebe tesîrê li ruh û hestêن wan dike. □

OLOF PALME

"Hün dikarin me qır bikin. Lé zarokên stérkan tu car nabin kûçik."

Somabulano, Rhodesia 1896

MIHEMED DEHSIWAR

Wê rojê piştî kar westiyayî û birçî xwe avêt ma-lê. Jina wî li benda wî bû û xwarinê li ser ma-seyê rêz kiribû. Her sê zarok êdî zilam bûn û her ye-kê li deverekê kar dikir an jî dixwand. Mala mezin û fereh bi herduran mabû. Palmeyê ku ji zarokan pîr hez dikir û bi wan şâ dibû, li dora xwe ya vala mèze dikir û ji mecbûrî rewş qebûl dikir. Çaxê kete navmalê, jina wî bixêrhatin dayê û ew maçî kir. Bi çavêن kentijî çakêtê mîrê xwe jê wergirt, bi destî wî girt û ew bir ser xwarinê. Çavêن kentijî û rûyê geş westandina wî pê dabû jibîrkirin û ew ji ramânên kûr rizgar kiribûn.

Wê şevê bîryar dabûn ku herin sînemayê û li filîmekî temâşe bikin. Berî ku tele-fonî kurê xwe Mârten bike, destûr dabû herdu parêzkeren xwe ku herin malên xwe û wan bi tenê bîhêlin.

Saer ji nehûnîvê şevê derbas bûbû ku jîn û mîr ji deriyê Västerlånggatan 31ê der-diketin. Şeveke sar bû û bayekî kur ew bi xwe re kaş dikirin. Bêyi kontrolê, bêyi polîs û parêzkeran, bêyi çavên xerîb bi trênenê, bi tena serên xwe, xwe avêtibûn ber sînemayê; kurê wan Mârten û keçîka hevala xwe, li devê derî li benda wan bûn.

Palme du bilêt kirin û tev bi hev re ketin hundir ku filimê "Bröderna Mozart" temâşe bikin.

Keçika ciwan piştî tewabûna filim di salona sînemayê de li benda hevala xwe bû. Hevala wê ketibû tûwaletê û ew jî li ser sendeliyekî rûniştibû û li derva mîze dikir. Li derva, di pişt caman de zilamekî bejindirêj û ecêb bala wê kişand ser xwe.

Zilam tevî kumê xwe yê ta ber guhan kişandî, destek di berîka qapût a xwarê de, yek jî di ya jor de carina li hundir û carina jî li dora xwe dînihêrt. Ji sermayê di ber şibaka sînemayê de diçû dihat û car caran jî li hundir mîze dikir. Çaxê fêm kir keçika hundir lê dînihêre, awirêن xwe tûj kir û berê xwe de keçikê. Keçik ji awirêن mîrik behitî û berê xwe da alî.

Çaxê hevala wê ji tûwaletê derket, jê re jî rewşa mîrik ya ecêb diyar kir. Keçika hevala wê jî li mîrik şas ma lê zêde guh nedayê. Gava herdu heval derketibûn, wî mirovî xwe dabû alî. Lî çend meter wêde çav bi yekî din ku dixwiya ew jî li benda tiştekî yan jî yekî bû, ketin. Ev zilam ji yê din quttir bû û hinekî jî dagirtî bû. Lî keçikan rûyê herduyan jî baş nedîtitbûn. Yekî şewqa xwe heta ber guhên xwe kişandibû û rûyê yê din jî di tarîtiyê de nexuya bû. Tenê awirêن zilamê pêşî di bîra wan de mabû. Ew awirêن tûj û xirab ticar ji bîra keçikê nedîçûn.

Di hundir de serokekî sendîqayeke karmandan û jina wî jî çav bi Palme ketibûn û bi hev re hinekî axaftibûn. Piştî filim çaxê serokê sendîqayê li dora serokwezîrê Swêdê tu polîs nedîtitbû, ji jina xwe re pêşneyar kiribû daku wan bi otomobîla xwe bibin mala wan. Lî jina wî ji ber sedemê belkî wan dixwast bitenê bimînin, nexwestibû wan aciz bikin.

Piştî ji hundir derketin, ji dostêن xwe û ji Mårten û keçika hevala wî xatir xwes-tin û ji hev qetian. Mér û jin di milêن hev de, ji xeter û xayîntiyêن felekê bêxeber, di Sveavägen de ber bi istasyona trêne ya Hötortgetê ve meşyan. Ji hêla rastê ve be-re xwe di zaboqa sar û vala de dan hêla din daku herin aliyê din i rê. Çawa ji Deko-rîma derbas bûn, zilamê bejindirêj û şoqe di serî de ji paş ve nêzîkayî li wan kir.

Lîsbet bi dengê fişekan ve ji xeyalêن xwe şiyar bû. Olofê wê, dilê wê li ber çavên wê, di nav xwînê de dirêj bûbû. Xwe avêt ser dilê mîrê xwe û destê xwe di serê wî yê bi xwîn de gerand. Bêyî ku bi birîna xwe jî bihise li dora xwe nibêrt û hewar û gazî kir. Zilamê hinekî qut û qalind ku li ber derencoka trêne disekinî, bi awirêن sar berê xwe ji Lîsbetê da alî û di nav tarîtiyê de wenda bû. Ne gazî û ne jî hewar bi ser ve hat. Delalîkê dilê wê, bavêن sê zarokên wê, kevokê aştiyê di nav xwînê de mabû. Mirdarêن destbixwîn ji bo armanceke bi qirêj, dilên bi mîlyonan mirov şî-

kandibûn û di nav tarîtiyê de wenda bûbûn.

Lîsbet demek berê çend kesên balkêş li dora mala xwe dîtibû û li wan ketibû şikan. Lê piştî ku demekê ji wan his nehatibû, wê jî ew jibûkiribûn. Çi dizanibû ku dê ev sosret bi serê wê ve were.

Kurtejiyana sosyaldemokratên Swêdê

Dîroka sosyalistên Swêdê jî mîna yên welatên Ewrûpayê, ji kevn ve dest pê dike. August Palm (1849-1922) berî ku partî resmî bibe, hê di sala 188ran de di civîna yekem a sosyaldemokratan de ajîtasyonê û ji bo damezrandina partiyê xebateke bê-hempa dikir. Palm mirovekî zana bû û ji teref gel ve dihat hezkirin. Wî di sala 1885an de hîmê rojnameya Sosyaldemokratan avêt û bi xwe belav dikir. Piştî ku Partiya Sosyaldemokratên Swêdê di sala 1889an de hat damezrandin, serokatiyê ji

Hjalmar Branting re berda.

Hjalmar Branting (1860-1925) ji malbateke dewlemed dihat û ji destpêka damezrandina partiyê ve serokatiya wê kir. Ew di hilbijartinên 1896an de ji listeya liberalan kete meclisê û di sala 1903an de jî partiyê 4 nûneran xwe xistin medîse. Pişti hilbijartinên 1917an liberal û sosyaldemokratan bi hev re hukûmeta koalîsyonê ava kirin û Branting jî bû wezirê aborî.

Branting di sala 1920an de, bi piştgiriya liberalan hukûmet bi serê xwe ava kir lê vê tenê 7 mehan dom kir. Wî di sala 1921an de ji bo xebata xwe ya Yekîtiya Neteweyan xelata Nobelê wergirt. Branting salek şûnde hukûmeta xwe ya nisbî ava kir û vê ta 1923an dom kir. Di vê demê de bala xwe bi taybetî da ser bûyerên navneteweyî û pirsgirikên wê. Her wiha di Yekîtiya Neteweyan de bûbû nûnerê Swêdê.

Hjalmar Branting di sala 1925an de mir, lê ew di meydana siyaseta navnetweyî de mirovekî aştîkwaz dihat naskirin û li welêt jî rêceke nû pêşkêşî hemwelatiyên xwe kiribû. Wî dabû diyarkirin ku meriv dikare bi riya aştiyê û bêyi şoreşike bixwîn ji bin nîrên kapitalîstan û karbidestan derkeve û bi reforman di vî awayî de pêşkeftineke sosyalist û internasyonalist pêk bîne.

Per Albin Hansson (1885-1946) pişti Branting bû serokê Partiyê. Hansson ji malbateke kedkar dihat û wî bi xwe jî hê di zarokiya xwe de li curbecur dikanan kar kir. Di xwendegehê de pîr jîr bû û li gora heval û mamosteyên xwe, ji bo dersan pêwîstî bi xwandiseke zêde nedikir.

Hansson 16 salî bûbû endamê klubâ sosyalîstên ciwan û salek pişt re bû berpirsiyarê wê. 19 salî zewicî û pişt re jî di Arbetet de -ku rojnameyeke sosyalist bû û li Malmöyê derdiker- dest bi kar kir. Pişt re hat Stockholmê û li wir bû redaktorê Sosyaldemokraten. Di sala 1918an de kete meclisê û 1920an de jî di hukûmeta Branting de bû wezirê ewlekariyê.

Çaxê Hansson bûbû wezir, merivekî gazin kiribû û "bêyi xwandiseke bilind mirrov nabe tiştek!" gotibû. Hansson lê vegeziyabû û "wisa nebêje, li min mêzeke!" bersiv dabû. Hansson ji sala 1932an ta mirina xwe serokwezîrtiya Swêdê kir.

Per Albin Mala Gel ava kiribû û rewşa gel ji gelek awayan ve bilind kiribû. Lewra jî jê re Bavê Welêt dihat gotin. Ew mirovekî "ji nav gel" bû; jiyana wî pîr mutewazî bû û di maleke pîr hêsan de dijiya. Hertim bi wasiteyên gelêri dicû û dihat û di nav gel de xwe rehet hîs dikir. Sîstema rehet û hêsan, modeleke sosyal û wekhev, xebata bi qanûn û nîzam bi saya serê wî di Swêdê de bicî bû. Ji ber vê yekê jî serokên piştî wî, li ser vê rê domandin. Ew ji wan te bû sazûmandar û bingehê civaka rehet û serkeftî.

Tage Erlander (1901-1985) di sala 1944an de bûbû wezîrê dewletê û salek şûnde jî yê perwerdekirinê. Piştî ku Per Albin Hansson çû ser heqîya xwe, Erlander di sala 1946an de kete dewsâ wî.

Erlander ji sala 1946 ta ya 1969an serokwezîrê Swêdê bû. Kesî hê ta niha jî hew-qas dirêj ev wezîfey nedomandiye. Yek ji wan qanûnên herî girîng ku di jiyana ci-vakî ya Swêdê de gaveke herî baş tê hesibandin; ATP çêkir û herkes kir xwediye sî-gorteya jîyanê.

Erlander di vê dema dirêj a serokwezîrtiya xwe de, gelek qanûnên din jî di medî-sê de da qebûlkirin. Di dema wî de aboriya Swêdê pirr bi pêş ker û rewşa gel jî baş-tir bû. Wî Palme keşîf kir û rê dayê ku xwe bi pêş ve bibe. Ew û Palme bûn heva-lên hev ên pirr nêz û bi her awayî bi hev bawer bûn. Wî ji destpêkê ve bawer dikir ku dê Palme têkeve dewsâ wî.

Olof Palme

Dema Serokwezîrê Swêdê, lehengê aştî û azadiyê yê bi nav û deng Olof Palme hat kuştin, wî nêzî 33 salan di navenda siyaseta Swêdê de rola herî girîng leyîstibû û di ya navneteweyî de jî di roleke sereke de cih girtibû. Mirov dikare jiyana wî tenê bi çend gotinan bibêje yan jî binivise û derbas bibe. Lê ev ne dîtin û ramanên wî û ne jî jiyana wî ya dewlemend û balkêş tînin ber çavan. Tevî vê jî ez dê çend tiştên kro-nolojîk birêz bikim û hê li ser jiyana wî û ramanên wî dûvedirêj bisekinim.

Olof Palme di payiza 1953 an de 26 salî ji teref serokwezîrê wê demê Tage Erlander ve, mîna sekreterê wî yê taybetî ji nav gelek ciwanên wê demê hat neqandin. Dê Erlander di vê bîryara xwe de poşman nebûya û jê gelek alîkariyên girîng wer-girta. Bi Palme re Erlander ji xwe re hevalekî nêz ku dikaribû pê re stratejiya siyasetê û dîtinên siyasi nîqaş bike, dîtibû. Herdu di nav 12 salan de pirr nêzî hev bûn û bi hev re kar û xebata siyasî kirin.

Di sala 1955an de bi hilbijartînê kete komîsyona birêvebir a SSU yê (Yekîtiya Ci-wanên Sosyaldemokrat) û bû serokê perwerdekirinê. Ta sala 1961an jî wî ew kar domand. Ew di demeke kin de, di nav ciwanan de binavûdeng bû û bi taybetî jî di warê siyaseta dîrokî û îdeolojiya wê de gelek semîner pêşkêşî wan kir. Her wiha ew di pirsên xwandin û perwedekirinê de bû pispor û pêşevanê ciwanan.

Di sala 1963an de bû wezîrê dewletê û du sal pişt re jî bû wezîrê kommunîkasyonê. Di sala 1967an de wezareta wî hat guhartîn û ew bû wezîrê perwerdekirinê ku tê de pispor bû. Wî her wiha di gelek komîsyon û komîteyên girîng û têkel de serokatî jî dikir. Palme di sala 1969an de bû serokê Partiya Sosyaldemokratên Swêdê û hima

piştî wê bû serokwezîrê Swêdê. Wî li Swêdê nêzî 16 salan serokatiya partiya herî mezin kir û nêzî deh salan jî serokwezîrtiya Swêdê kir.

Palme di van salan de, di pêşdebirin û nûjeniya Swêdê û avakirina civaka modern û dewleta sosyal de rolê herî girîng bicî anî û Swêd di warê navneteweyî de kir xwedî roleke taybetî.

Di dema Palme de, nakokiyên civakî yên di navbera xebatkar û karbidestan de kêmter bûn; karker di pêşdebirina civakê de bûn beşek ji deshilatdaran û xwedî in-siyatîf. Rewşa xebatkar, jin, zarok û teqawîdan hem di warê aborî û hem jî di warê civakî de piir baştir bû.

Reformên Palme û sosyaldemokratan, Swêd kir dewleteke di dinyayê de ji yên herî dewlemend û di warê sosyalî de jî civakeke ji yên herî pêşdeçûyi. Xwandin û xwandegeh bi reformên nû rewşa şagirtan û xwandevaniyê bi her awayî pozitîf guhart û Swêd di vî warî de jî bû yek ji wan dewletên herî pêşketî.

Olof Palme ji destpêka salên 1950an bi dîtin û kiryarên xwe ve di nav vê xebatê de bû û bi formulasyonên xwe, rê da vê çerxa nû ya Swêdê. Wî rewş û awayên siyasetê di nav gelê xwe de guhart û ew bi gel da hezkirin. Ew yek ji wan siyasetvanên dema xwe yî herî girîng bû û bi dîtin û kiryarên xwe yên nûjen di nav sefa pêşîn de cî digirt.

Zarokî û ciwaniya Palme

Palme di 30ê çileya 1927an de, di wê sala ku sosyaldemokrat ji ser hukum ketibûn û li maleke dewlemend û xwedî dîtinên liberal de hat dinyayê. Ev zarokê sêyem bû ku ji wan re çêdibû; navê wî li yê bapîrê wî Sven danîn: Sven Olof Joackim. Birayê wî Claes, jê bi deh salan û xwişka wî Catharina jî bi heft salan mezintir bûn. Bavê wî Gunnar çaxê li Uppsalayê dixwand bi keçekte din re dima û ji wan re kurek çêbûbû. Lê ta salên dawî jî ev eşkere nebû. Gunnar ji wan re nefeqe dişand lê ji bo ku rewşa xwe eşkere neke, bi ser wan ve nedîçû.

Gunnar zilamekî nerm û di heddê xwe de bû. Weke ewûqat ketibû dewsâ bavê xwe û di şirketekê sigortayê de (Thules Försäkringsbolag -îro Skandia) kar dikir. Bapîrê wî Sven Palme, çaxê ew hat dinyayê 75 salî bû. Ew bi xwe mirovekî liberal bû û demekê jî ketibû meclisê. Lê ji ber serokê liberalan Karl Staaf ew ne kiribû wezirê aboriyê, dev ji siyasetê berdabû û di sigortayê de dest bi kar kiribû.

Dapîra wî Hanna von Bron di malê de bi wan re bi elmanî diaxîfi û carina jî der-sen rûsî dida wan. Ew bi xwe ji malbateke finî û aristokrat dihat. Ew jineke zana

bû û ji edebiyatê gelek hez dikir. Gelek caran bi nivîskarê bi nav û deng August Strindberg re digeriya û herduyan li ser tiştên têkel nîqaşê dikirin. Olof hê di zaro-kiya xwe de çend şîrên Pûşkin jiber zanibû. Ji dayîna xwe jî hêdî hêdî fêrî fransizî dibû.

Diya wî Elisabeth ji malbateke esîlzade dihat. Malbata Knierimê bi eslê xwe lettî û elmanî bû. Bavê wê li Rîgâyê rektorê xwendegeha bilind a teknîkê bû. Wê bi xwe jî li Moskovayê doktorî xwendibû û di şerê cihanê yê yekem de li nexweşxaneyeke Moskovayê kar kiribû. Pişti demekê xwe ji wir dabû alî û bi alîkariya sefirê swêdî, di berîkê de navnîşana Palme, di sala 1915an de hatibû Stockholmê. Ew li Swêdê bûbû marmosteyê elmanî ya xwişka Gunnar û pişti salekê bi Gunnar re zewicî bû.

Dema bapîrê wî di sala 1934an de û bavê wî jî mehek pişti wî çûn ser heqîya xwe, birayê mezin Claes ji mecbûrî dibe mezinê malê. Lê vê jî zêde dom nekir; Claes li Sigtunayê dest bi xwendegehê kir û ji malê çû. Niha wek zilam tenê Olof di malê de mabû. Dê pişti demekê wî jî dev ji malê berda û li xwandegeha Beskowskayê de, ku tenê ya lawikan bû dest bi dibistanê bikira. Ew di nav şagirtên hevalê xwe de yê herî hûr û temenbiçûk bû.

Olof ji her awayî ve jîr bû lê her wiha şerûd jî bû. Hê di destpêkê de bi hevalekî xwe re çûbû kluba boksê û dest bi boksê kiribû. Lê çaxê diya wî pê hisiyabû, nehiş-tibû careke din bi wir ve here. Pirraniya caran bi şagirtan re şer dikir lê çaxê zora wî dibirin, pirr aciz dibû û bi ber xwe diket. Xusûsiyeteke wî hebû ku gelek ji nava xwe razî bû. Tevî ku ne zêde delal bû jî, gelek keçik di bin tesîra wî û çavên wî yênen kentijî de diman.

Ew hê ji zarokatiya xwe ve kurekû bi nexweşin bû. Ta dest bi xwendegehê kir jî di rûyê wî de bîrov hebû û di laşê wî de pizirk derdiketin. Ji ber wan pirr diêşiya û gelek caran jî diket nav livînan.

Palme xwandinê berî ku dest bi xwandegehê bike ji diya xwe fêr bûbû. Pirê caran xwe di xwandina pirtûkan de wenda dikir û ji bîr dikir ku here xwarinê bixwe.

Dapîra wî jineke mérane û xwedî biryar bû. Her wiha di malê de pirr bi otorîte bû. Carbicular kurê xe rexne dikir ku bi zewacê re li malê rûniştibû û xwe nedida kar. Her wiha bûka xwe jî ji ber ku baş bi swêdî nizanibû û ji zarokan re pirr helîm û nerm bû, rexne dikir. Palme van gotinêñ wê pişt re carbicular bibîr dianî û diyar dikir ku biyanîti û xerîbî çiqas zor bû û çîna serdest çiqas zordar û bêtolerans bû.

Xwendegeha "Sigtuna Humanistiska Läroverk" texlîdek ji xwendegchên Londonê bû. Şertên wê gelek giran û jiyana tê de pirr zor bû. Palme hê ji destpêkê ve ji sistema wê hez nekiribû û li dersén xwe nedîşuxulî. Tevî vê jî ji gelek hevalên xwe

pêşdetir bû. Dersên herf xweş cîmnastîk û mûzik bûn li gora wî. Louis Armstrong û Benny Goodman du hunermendên mûzîka cazê bûn ku Palme ji wan pîr hez dikir.

Bi sala 1940an re reformên nû rewşa xwandegehan jî guhart. Êdî keçikan jî dikaribû li xwandegeha wan bicwandina û vê jî pîr kîfa Palme dianî. Xwandegeheke bêqîz, mîna dareke bêpel û bêfekî bû li gorî wî. Çar sal pişt re, di sala 1944an de wî ev xwandegeh qedand.

Di saxyâ xwe de bavê wî dixwest herdu kurên wî hiqûqê bixwînin û xwe weke zabitan perwerde bikin. Claes bi ya bavê xwe kir lê Olof dixwast beşa siyasetê, ya diplomasî û idareya dewletê bixwîne. Di salên dawî yên li Sigtunayê de timî den-gûbasân şer, ên rojhilat û rojava guhdarî dikir. Di dawiya xwandina xwe de ji bo amadekirina kompozisyonâ xwe beşa dîrokê neqandibû û bi vê nivîsara xwe ya bi navê di dîroka İngîlistanê de rewşenî kritik, derecyea herf bîlind wergirtibû.

Lê dawî jî bi ya bavê xwe kir; pêşî bû zabitê cigir û pişt re jî ewûqarî xwand. Ji bîli van gelek tiştên din jî kir; di dema eskeriya xwe de di rojnameya Svenska Dagbladetê de dest bi nivîskariyê kir.

Di mala Palme de kêm caran tiştên siyasi dihatin axaftin. Ew bi xwe jî ne difikirî ku bi siyasetê ve mijûl bibe. Lê di sala 1947an de, pişti dawiya şerê cihanê rewş guhiribû û fîkrîn wî jî pê re guhurîn. Bi taybetî jî gotinên wezîrê aborî yê sosyaldemokrat Ernst Wigfors li ser wî tesîreke mezin kiribûn. Wigfors li ser rewşa aborî û ya zikatê rawestiyabû û siyaset bi Palmeyê ciwan şérîn kiribû. Li gorî Palme ew di fîkrîn xwe de zelal û rehet bû; pîr zana bû û mirov zû dixist bin tesîra xwe. Pişti ku beşdarî wê nîqaşa wî ya bi siyasetvanen burjuva re bûbû, Palme êdî bûbû alîgirê dîtinên Wingfors.

Di dawiya 1947an de çû Amerîkayê daku li Ohioyê Kolleja Kenyonê bixwîne. Dibistan bi giranî li ser pîrsên civakî radiwestiya û şagirt hem di vî awayî û hem jî di awayê siyasetê de mecbûri nîqaşan û xebateke zêde dikirin. Dîtinên Palme jî bi vî awayî li Amerîkayê bêtir radikal û çarçoveya wan bêtir fereh bûbûn.

Gava Palme xwandegeha Kanyonê di salekê de tewa kir û şahadetnameya xwe wergirt, dest bi gera xwe ya "perwerdekirina rastî" kit. Ew di sala 1948an de 21 salî, di berîkê de 300 dolar li Amerîkayê geriya. Di nava sê mehan de li 35 bajaran geriya, li otêlên erzan raza, xwarinên erzan xwar. Wî li wir ferqa di navbera çin û ren-ghan, a feqîr û dewlemendant de bi çavêن xwe hê bêtir dît û jiya. Ev cara yekemîn bû ku Palme derketibû dervayî derdora çîna xwe ya dewlemend. Li gorî wî "feqîriya biçûkxisti" sedemeke din bû ku ew kiribû sosyalist. Gera Amerîkayê û pişt re jî ya

Asyayê li ser Palme tesîreke pîr mezin kiribû. Digel vê, di warê teknîkî û civakî de pêşketineke mezin jî rastiyekê din bû. Bi vî awayî tevî ku gelek kêmasyîn girîng ên civakî mîna rastiyekê qebûl dikir jî, dîsa bûbû heyranê Amerikayê.

Paul Newman, şanogerê amerîkî yê bi nav û deng, li xwendengeha Kanyonê bi Palme re dixwand. Tevî ku herdu di malekê de diman, di tîpa futbolê de dileyîstin û serşoka malê parve dikirin, bi tenê silav didan hevdû û zêde hev ne dinasîn. "Me di dema xwandinê de hev zêde nas nedikir, lê bêşik mirov kariyereke mîna ya Palme ji nêz ve taqîb dike." digot Newman piştî ku Palme dibe serokwezîrê Swêdê.

Wî dixwast li wir zêde bimîne û li Üniversiteya Harwardê, beşa ekonomiyê xwandina xwe bidomîne. Lê diya wî û birayê wî yê mezin dixwastin ew vegere welêt. Li gorî wan ew hê biçûk bû û bîryar dabûn berî ku li deverên xerîb riya xwe şas bike û têkeve riyênen xerab, vegere mala xwe.

Piştî vegeriya welêt, di payiza 1948an de li Üniversiteya Stockholmê dest bi xwandina hiqûqê kir. Yek ji wan pirtûkên ku di kursê de ji destêni wî nediket, Mânifestoya Komünîst bû. Palme di rojnameya sosyaldemokratan Aftontidning de li ser vê nivîsekê jî nivîsand. Li gorî wî Marks û Engels du mirovîn reformîst ango ne komünîstêni doktrîner bûn. Ev her wiha dîtinêni sosyaldemokratan jî bûn, difikirî Palme.

Palme di sibata 1949an de di rojnameya Svenska Dagbladetê de li ser pirtûka Norman Mailer a bi navê Yêz tazî û yêz mirî lêkolînek nivîsand. Di vê nivîsara xwe de Palme dîtinêni xwe yêz di derheqa Amerikayê de, îdealîzma xwe û hezkirina xwe ya ji Amerikayê diyar dike.

Nivîsa wî bala endamên idareya Yekîtiya Xwandevanêni Swêdê (SFS-Sveriges Förenade Studentkårer) kişand. Berpirsiyaren rêxistinê pê re ketin pêwendiyê û xwas-tin ku ew beşdarî nav xebata wan bibe. Palme bû endamê vê rêxistinê û li ser navê wê dest bi gera xwe ya Ewrûpayê ku hê nû ji şer filîti bû û xerabe û wêran mabû, kir.

Di nîsana 1949an de mîna turîstekî çû Pragê, serekbajarê Çekoslovakayayê. Li wir rewşa gelê wir dît û di warê nakokiyêن civakî de agahdarî wergirt. Palme li wir bi keçika çekî Jelena Rennovera re "zewicî" daku wê bîne li Swêdê bicîbike û ji şerpe-zetî û binçaviyê rizgar bike.

Piştî nêzî salekê vê carê Palme weke delegeyê SFSê çû Pragê û beşdarî kongreya IUSê (Rêxistina Xwandevanêni Sosyalîst a Navneteweyî) bibe. Li wir ji mecbûri di bin fotografê Stalin de, deh rojan derbas kir û beşdarî civîn û meşen wan bû. Dê Palme pişt re bi raporekê ev kongre û kîtyarêni wê rexne bikira û her wiha di radyo-

ya swêdî de jî li ser wê dîtinên xwe eşkere bigota.

Bersîva vê kongreyê li Stockholmê ji teref ISC (International Student Council) ve ku ji IUSê veqetiyabû, bi konferansê hat dayin. Palme bi xwe jî sekreterê giştî yê vê konferansê bû. Di vê konferansê de bîryar hat dayin ku sekretaryaya konferansê COSECê damezrîne. Bîryareke din jî ew bû ku alîkariya xwandevanê feqîr bikin.

Îro tê zanîn ku COSEC ji teref fondê Amerîkayê ku piştgirî ji CIAyê werdigirt, dihar finanse kirin. Armanca vê rîexistina xwandevanan a navneteweyî ew bû ku li hember dewletên sosyalîst xebateke çaralî bike û kontrola xwe di nav ciwanan de zedetir bike. Dema eşkere bû ku di damezrandina vê rîexistinê de tiliyên dewlemen-dên amerîkî û CIAyê heye, Palme pêşî qebûl nekir ku COSEC di nav şer de alî gitriye û gelek jî aciz bû. Lî dawî derket ku Palme û hevalên xwe hay ji vê yekê tune-bûn û hatibûn xapandin. Ew şexsiyetên ku alîkariya vê rîexistinê dikirin ji teref wi-san kesan ve dihatin idarekirin ku mirov texmîn nedikir pêwendiyêن wan bi rîexistinê parastinê re hebin.

Tevî ku ev rîexistin bi armancê din jî hatibûn avakirin, feydeyên wê jî çêbûbûn. Eşkere bûbû ku xwandevanê amerîkî li gora yên ewrûpî bêtir li dijî kolonyalîzmê û bindestiyê bûn. Her wiha alîkariya aborî ya Amerîkayê ku ji hinek welatên feqîr û belengaz re diçû -wê hingê kesî bi dek û dolabên vê dewletê ku li başûrê Amerîkayê dikir nizanîbû - ji welatên ewrûpî re jî bûbû numûneyen qenc. Palme ji van pêwendî û alîkariyan gelek feyde dît û gelek tiştên nû -piştgirî û xwedîlêderketinê fêr bû.

Palme di sala 1950an de yekem car raya xwe dide sosyaldemokratan û salek piş re jî dibe endamê wan. Di destpêkê de ji ber xebatên xwe yên navneteweyî zêde nikaribû beşdarî civînên partiyê bibe. Di adara 1952an de dibe serokê SKSê û berpir-siyarê buroya gerê ya rîexistinê. Çend heste piş re di gera kayakê de rastî Lisbet Beck-Friis -ku keçekte bi çar salan jê biçûktir bû û pirr şêrin bû- dibe. Herdu ciwan hevdu nas dikan û di nav wan de nêzîkahiyek dest pê dike.

Eynî salê çaxê diçe Frensayê daku frensiya xwe bi pêş ve bibe, Sten Andersson nas dike û herdu bi hev re dibin heval. Sten jê re qala rewşa karkeriyê û belediyeya karkeran dike.

Palme dibe sekreterê Erlander

Serokwezirê Swêdê Tage Erlander di sala 1953 an de ji xwe re li sekreterekî digere û

vî derdê xwe ji endamekî SSUyê Assar Lindbeck re vedike. Gelo wî dikaribû vê wezîfeyê bigirta ser xwe, jê dipirse. Lindbeck dê biçûya eskeriyê û nikaribû ev kar bikira. Lê "Palme bigire" dibêje, "ew xortekî gelekî jîr e". Gelo ew sosyaldemokrat e, meraq dike Erlander. "Belê" bersiv dide yê din.

Erlander çend rojan pişt re bi telefonê li Palme digere lê tu bersivê nagire. Lewra jî li ser gotina wezîrê xwe Ragnar Edenman serokê SSUyê ya Göteborgê weke sekreter digre cem xwe.

Di 20ê tebaxa 1953an de Erlander û Palme li Harpsundê hev dibînin û bi hev re dikevin xeberdanê. Palme jê re qala gera xwe ya Asyayê dike û rewşa gelên belengaz tîne ziman. Erlander jê gelek hez dike û dixwaze ku ew bibe sekreterê wî.

Palme bêyî ku dev ji karê xwe yê sekreteriya li cem wezareta ewlekariyê ku hê nû dest pê kiribû berde, bi nîv danî -bi şevan û dawiyêñ heftiyan weke sekreterê Erlander dest bi kar dike.

Palme ji gera xwe ya Asyayê pîrr zane û gîhiştî vege riyabû û gelek di bin tesîra wir de mabû. Sê mehîn ku Palme li Hindistanê, Ceylonê, Burmayê, Taylandê û İndonezyayê derbas kiribû, dê di jiyana wî û dîtinêñ wî de guhertinêñ mezin çêke û wî di tevahiya jiyana xwe de di bin tesîra xwe de bihêle. Feqîri û belengaziya wan, xweşîya jiyanê xistibû dilê wî. Di vê gera xwe de Palme li Hindistanê bi nexweşîya malaryayê jî ketibû û çend rojan di nav ciyan de mabû.

Palme ji du sedeman karê sekreteriya Erlander qebûl kiribû. Ya yekê berpisîyariya vî karê zêdetir bû û xebat li vir bêtir digihîst armanca xwe. Ya din, tevî ku di navbera wan de 26 sal ferq hebûn jî, di hevdîtina pêşî de ketibû bin tesîra wî. Şexsiyet û karakterê Erlander bûbû sebebê pêwendîyeke baş.

Herdu jî ji dervayî çîna karkeran ketibûn nav wan û ji malbat û derdorêñ burjuva-lîberal hatîbûn. Her wiha herdulan jî di demêñ cuda de, di nav xwandevanan de kar kiribûn û bi pirsên xwandevaniyê ve mijûl bûbûn. Xwandin beşike din bû ku herdu bêtir nêzî hev dikir.

Palme ne tenê herdu kar bi hev re dimeşandin; lê wî her wiha bingeha nîvis û axaftinêñ Erlander amade dikir, di gerên wî yên dervayî welêt de tercumanîya wî dikir û bi dîtin û pêşneyarêñ xwe yên zelal ew hişyar dikir. Palme di derheqa pîrsigirêka Vietnamê de ku dê wî di pêş de li çar aliyê dînyayê bide nasîn, zêde serê xwe eşandibû û agahdariyêñ hêja civandibû; wî ev zanebûn û agahdariyêñ xwe di her fersendê de pêşkêşî serokwezîrê xwe dikir.

Pêwendî û têgihîstina wan dualî bû. Herduyan baş ji hev fêm dikirin; çaxê Palme bi du gotinan pirsek vedikir, Erlander armanca wî fêm dikir. Ey rewş ji Palme

re ji her wisa bû. Wî li cem Erlander xwe pirr rehet hîs dikir; serokwezîrê wî rê di-da sekreterê xwe ku ew tiştên tabû û qedexe bibêje û rewşenbîriya xwe bide nîşandan. Di nav sohbetên wan de tu tiştên qedexe û tabû tunebûn û naveroka dîtin û gotinêwan bêşînor bû.

Tevî ewqas nêzîkayî û dîtinêñ hevbeş ji disa di nav wan de cudatiyek hebû; Erlander pesimîst û Palme ji optimîst bû. Erlander hesabê ku herî tişte xerab biqewime dikir û li gora wê ji tedbirêñ xwe distand. Lê Palme nediket nav hesabêñ hûr, wî ji tiştên herî xirab ji fîkrêñ qenc derdixist. Di demêñ herî xerab de gava Erlander pirr nerihet bû ji, Palme bi fîkrêñ nû û nûjen nîqaşê germ dikir û rewş bi gotinan pozitîf dikir. Dê ev rewşa wî, di jiyana wî ya pêşerojê de bibûya beşa wî ya herî gitîng.

Palme di sala 1955an de -tevî ku ne besdar bû ji, di kongreya SSUyê de weke berpirsiyarê perwerdekirinê hat hilbijartin. Wî di axaftinêñ xwe de dabû qebûlkirin ku ew pedagogekî hêja bû û hunera axaftinê xweş bikar dianî. Ne ku bi serê xwe dîtinêñ nû pêşkêş dikir, lê dikaribû di sistêma heyî de bi riherî bide fêmkirin ka ci dibe û ci pêwîstî hene. Lewra ji Erlander sekreterê xwe, "berpirsiyarê pêşkeftina dîtinêñ Partiyê yê salêñ 1950an" pêşkêşî dora xwe dikir.

Palme mirovekî xwedîhêz û berhemdar bû; wî xwe bi derdorê û bi taybetî ji bi Erlander dabû qebûlkirin û bawerkirin. Erlander jê hez dikir û pê bi her awayî bawer bû. Dema ku di sala 1956an de delegasyona Swêdê ji bo hevdîtinêñ resmî çûbû Moskovayê, Erlander nexwêş ketibû. Piştî roja yekem Palme ketibû dewsa wî û sekreterê 29-sali, li ser navê dewletê bi Krûşçev û Malenkov re civîn berdewam kiri-bû.

Palmeyê ku bavê xwe di zarokiya xwe de wenda kiribû, di şexsê Erlander de ji xwe re bavekî nû dîtibû. Erlander bi dilsozî û camêriya xwe, ew ciyê vala dagirtibû.

Dom dike

SALÊN ŞERÎF PAŞA YÊN DAWÎN

ROHAT ALAKOM

Jî aliyê çepê ber bi rastê: Bavê zavayê Şerif Paşa, Şerif Paşa, keça Şerif Paşa (Melek Xanim), mîrê Melekê û sefirê Misrê, li Romayê.

Dî hejmareke kovara Çirayê de me dabû kivşê ku Şerif Paşa wek di çend çavkaniyan de cih girtiye, di sala 1944an de nemiriye. Me di eynî hejmara Çirayê de nûçeye ku di sala 1950'yi de di *New York Times* de hatibû weşandin jî, bi nivîse ve kiribû. Me dabû kivşê ku Şerif Paşa bi kêmanî heta salên 1948an jiyaye.⁽¹⁾ Dokumentên ku paşê gîhiştin destê me nişan dan ku Şerif Paşa di terixa 22.12.1951an de miriye. Di hejmara 162 ya kovara *Dîrok û Civat* (Tarih ve Toplum) de bi sernivîsa *Tarîxa Mirina Şerîf Paşayê Kurd* nivîseke min berî salekê hatibû weşandin. Me di vê nivîse de dabû kivşê ku Şerif Paşa çawa di çend çavkaniyan de cih girtiye ne di sala 1944an de, ew di sala 1951'an de miriye.⁽²⁾ Di hejmareke mayîn ya eynî kovarê de nivîseke Hasan Basri Danişman û yeke Sinan Kuneralp di derbarê vê nivîsa min

de di rûpelê "Ji xwendevanan name" hatine weşandin. Di van naman de ji bo min çend agahdariyên nû û kîrhaü cih girtine, wek mîsal Hasan Basri Danişman dide kivşê, ku du neviyên Şerif Paşa li Tîrkiyê demekê per-werdegariya ziraaetê kirine û paşê vege riyanê Misirê⁽³⁾ û Sinan Kunerap jî dide kivşê ku jina Şerif Paşa ya pêşin Emîne Xanim di sala 1926'an de miriye û neviyî Şerif Paşa niha li Enquerê dimîne, lê belê nav nađe.⁽⁴⁾ Di demeke waha de wexta bi saya kovara Dîrok û Civat Şerif Paşa ji xwendevanan re dihate nasîn, nevike Şerif Paşa ya ku li Monacoyê dimîne, ji me re di derbarê salêن dawîn yên Şerif Paşa de çend sûret, dokument û hin zaniyariyên biyografîk bi riya postê ve şandin. Ev agahdarî û zaniyariyên ku ji keseke nêzîkî Şerif Paşa jî nîşan didin, ku Şerif Paşa di 22.12.1951an de li İtalyê mihiye. Li kîderê miriye û li kîderê hatiye veşartin, ev yeka ji hatiye ronî kirin. Bi vî tehrî ew nezelaliyên derbarê sal û cîhê mirîna Şerif Paşa ji ortê rabûn û em dikarin bêjin ku êdî dawiya wan raberzînan hat. Ji aliye

Şerif Paşa û keça wî Melek Xanim.

din babeta Şerif Paşa salêن xwe yên dawîn gelo li kîjan welatê Ewrûpê derbas kiri-
ne? bersîva vê pîrsê ji ronî bû.⁽⁵⁾

Di nav wan belgeyên ku Antonietta Kerimeyê ji me re şandine nameke dûr û di-rej, 15 sûretên Şerîf Paşa, se-cera ku ji bo kok û endamên malbata Şerîf Paşa hatîye tanzîm kirin û çend dokumen-tênu ku ji kartvizit û nas-nameyan pêkhatî, hene. Ev sûretan di navbera salêن 1939-1951an da hatine kişan-din. Di piraniya van sûretan de Şerîf Paşayê kalbûyî bi ke-ça xwe Melek Xanimê ve te-varî tê xuyan. Di sûreteke mayîn de Şerîf Paşa bi Salih Begê ve tê xuyan. Ev Salih Bega bi iştîmaleke mezin, mîrê keça wî ya pêşîn, Şerîfe Xanimê ye. Ji ber ku navê wî jî Salih Beg bû. Di sûreteke mayîn de Şerîf Paşa bi Anto-nietta Kerimeyê ve tê xuyan, ew kesa ku ev sûret ji me re şandine. Ew, di wê demê de zarokeke piçûk bûye. Ji van sûretan çend heb ev cara pê-şîn e ku di kovara Nûdemê de têne weşandin.

Angorî agahdariyên neviya Şerîf Paşa, Antonietta Kerimée ya ku li Monacoyê dîrmîne (sala bûyînê 1949), Şerîf Paşa di sala 1921'an de cara duwemîn zewiciye. Heta niha derbarê vê zewaca duwemîn de tu tiş nedihatîn zanîn. Şerîf Paşa bi keseke Fransızî ya bi navê Melle Edwige Pairani nas dike û bi wê re dizewice. Ji vê zewacê tenê keçeke wan bi navê Melek Argia (1922-1972) tê dinê. Dema Me-lek mezin dibe, bi kesekî İtalî Comte Carlo Pecorini Manzoni re mîr dike. Paşê sê zarokên Melekê çê dibin, du keçik û kurek: Antonietta Kerimée, Patrizia Sa-ida ve Umberto. Ew kesa ku derbarê Şerîf Paşa de ev dokument ji me re şandi-

Şerîf Paşa û neviya wî Antonietta Kermée

ne, Antonietta Kerimee ye. Ew û birayê xwe Umberto niha li Monacoyê, keça din Patrizia Saida jî niha li Italyê li bajarê Catanzaro dimîne. Çawa tê zanîn Şerîf Paşa salên xwe yên dawîn li vî bajarî derbas kiriye û di sala 1951an de jî li vir miriye. Kesa ku cara pêşîn derbarê sala mirina Şerîf Paşa de em agahdar kiribûn bi rastî xûşka piçûk Patrizia Saida bû, di hejmara 162an ya kovara *Dîrok û Civat* de ev yeka me dabû kivşê. Wusan tê xuyan ku wê ev karê ïnformasyonê paşê spartîye xûşka xwe ya mezin, Antonietta Kerimeeyê.

Angorî agahdariyênu ku Antonietta Kerimeeyê ji me re şandine, piştî Parisê Şerîf Paşa li Italyê li bajarê Romayê cîwar dibe. Paşê diçe li bajarê Catanzaro dimîne û hersê salên xwe yên dawîn (1949-1951) bi keça xwe Melek ve tevayı li vî bajarî derbas dike. Şerîf Paşa di roja 22.12.1951an de vefat dike û cenazê wî dişînin Misirê. Angorî wesiyyeta wî, cenazê wî dibine Rodayê li kèle jina wî ya pêşîn Emîne Xanimê gor dikin.⁽⁶⁾ Bi vî tehrî wek sala mirina Şerîf Paşa, cîhê ku lê hatiye veşarin jî derkete ronahiyê. Angorî nama ku Antonietta Kerimeeyê ji me re şandiye, îhtîmaleke gelek mezin e ku keçen wî yên ji zewaca pêşîn Şerîfe û Cesa jî li vê heremê hatine veşartin. Ji zewaca yekemîn du keç û ji zewaca duwemîn keçek ango Melek hatiye dinê. Ji herdu zewacan serhev sê keçen wî çêbûne. Angorî texmînen Antonietta Kerimeeyê, Şerîfe Xanim keça pêşîn di sala 1969'an de, Cesa jî dûra miriye. Cesa du caran zewiciye, mîrê wê yê dawîn yekî Poloni bûye. Keça Şerîf Paşa ya ji zewaca duwemîn hatiye dinê, ango Melek Xanim di sala 1972an de miriye. Bi gotineke din hemû zarokên Şerîf Paşa iro mirine, ne li dinê ne. Tenê neviyên wî dijîn.

Ez bawer dikim ku bi saya van sûret û dokûmentan, em iro vî şexsiyetê kurd, Şerîf Paşa baştîr dinasin. Di lêkolînen kesan de tarîx û cîhê mirinê çiqasî giring e, em berê jî li ser vê babetê sekinibûn. Eger ev kes berî cil-pencî salî miribe, wê çaxê tarîti û nezelaliya zaniyariyêni biyografîk divê sedî sed bêñ ronahî kirin. Ji ber ku dem, ne demeke ewqas dûr û dirêj e, imkana lêkolînan gelek zêde ye. □

JERENOT:

- 1) Rohat Alakom, *Babeta Sala Mirina Şerîf Paşa* (Lêkolîneke biyografîk) Çira: 5/1996.
- 2) Rohat Alakom, *Kürt Şerîf Paşa'nın Ölüm Tarihi*, Tarih ve Toplum, hejmar :162, 1997.
- 3) Hasan Bastı Danışman, *Kürt Şerîf Paşa ve Ailesi*, Tarih ve Toplum, sayı:164, 1997.
- 4) Sinan Kuncalp, *Kürt Şerîf Paşa'nın Ölümü*, Tarih ve Toplum, sayı:164, 1997.
- 5) Heta niha çend çavkanyan dida kivşê ku Şerîf Paşa salên xwe yên dawîn li Misirê derbas kiriye û li vir jî miriye. Derbarê vê yekê de binêre: *Şerîf Paşa - Bir Muhalifin Hauraları*, İstanbul, 1990. A.Özalp, ew keşê ku ji van bîranînen Şerîf Paşa re pêşgotinê nivîsiye cîhekî de wuha dibêjê ku nerass e: "Şerîf Paşayê ku salên jîyanâ xwe yên here bi herket li Parisê derbas kir, paşê hate Kahireyê ji sala 1923 heta roja mirina xwe jîyanâ xwe li wir derbas kir".
- 6) Rohat Alakom, *Kürt Kadınları Teali Cemiyeti*, Tarih ve Toplum, No:171, 1998.

HAWAR hat hawara me!

Hawar dengê zanînê ye. Zanîn xwe nasin e.
Xwe nasin ji me te reya felat û xweşiyê vedike.
Her kesê ko xwe nas dike; dikare xwe bide nas kirin.
Hawara me berî her tiştî heyîna zimanê me dê bide nas kirin.
Lewma ko ziman şerta heyîne a pêşin e.

(*Celadet Ali Bedir-Xan, Hawar hej. 1, 1932*)

FIRAT CEWERI

Kovara HAWARê geleki bi derengî kete destê min. Ez bawer dikim min ew di sala 1982an de bi dest xistibû. Niha nayê bîra min bê min ew çawan û bi kışan riyê bi dest xistibû, lê baş tê bîra min gava ew ketibû destê min, fena ku malê dinayê bûbû yê min. Ez ji xwendina wê têr nebûbûm. Mîna ku min tişteki xwe yê bi qîmet winda kiribû û dîsan ew dîtibû. Hawarê ez hê bêtir bi nivîsandina kurdî ve girêdabûm. Şerîniya zimanê kurdî bi min şerîntir kiribû; fikra dostanî, xweşbinî û bêhînfirehiyê li ba min bi qîmet kiribû. Ez ber bi cîhana kurdîtiyê, ber bi kûrîtiya dîroka kurdan ve ajotibûm. Xwendina çîrok, stran, şîret û gotarêni di Hawarê de tameke bi lezet dabû min. Bîrbiri û sergiraniya Celadet Bedir-Xan, hêviya peydabûna entelektueliyeke kurdî li ba min xurt kiribû. Hêviya entelektueliyeke kurdî ya xurt, hêviya biserketinê dabû min. Ew Hawara bi çapeke piçûk û bi aleke kurdî pêçayî, ji bo min, bersiveke herî di cih de ya li dijî politîkayê asîmîlasiyon û înkariyê bû. Niha, gava ez rûpelên Hawarê di ser hev re diqulipînim, ez têdigihîjim ku Mîrza Hemreş Reşo bi jinûveçapkirina Hawarê zehmetiyeke çawan kişandiye, karekî çiqasî baş û pîroz kiriye. Ez bawer dikim, ger ne ji vê fikir û xebata Hemreş Reşo bûya, wê Hawar bi tenê di arşîv û pirtûkxaneyê hin entelektuelên kurdan de bima û wê nivşek ji xwendina Hawarê bêpar bima. Bêparmayina vî nivşî, wê di warê zimên de gelek serêşî bi xwe re bianiya. Hemreş Reşo bi jinûveçapkirina Hawarê, hem Hawar ji mirin û jibîrkirinê parastiye, hem ew gîhandiye nifşekî, hem jî rê li ber berberî û nelihevkirinên zimanê kurdî girtiye.

Niha, gava mirov li dîroka Hawarê û li rola wê ya îroyîn dinihêre, di salêñ heftêyan de çapnebûna Hawarê, hem di warê zimên û rola zimên de, hem jî di warê hî-

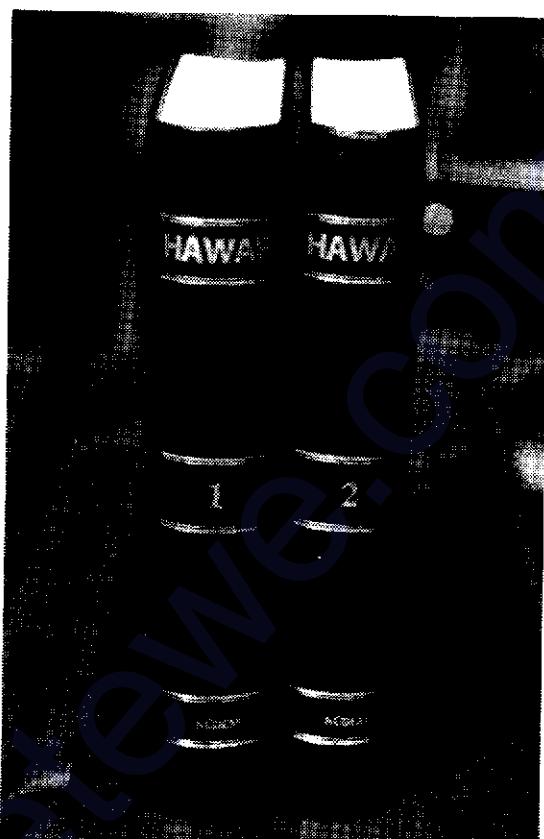
sên milî û xwenaskirinê de, këmasiyeke mezin e. Di salên heftêyan de, bi taybeti ji 75an heta 8oyî, li bakurê welêt tevegreke xortan ya xurt hebû. Dinamika salên heftêyi mîna bombeyekê ji teqandinê re amade bû. Lê ev dinamika ha bêcîr angajeyî siyasetê bû. Ger bi qasî karên siyasî, karên edebî û çandî ji hatibûya kirin û di wan salan de kovara Hawarê li bakurê Kurdistanê an jî li Tirkîyeyê hatibûya çapkiran, wê li hemberî pêla asîmîlasiyonê bibûya bendek. Lê mixabin, ew nivşê li welêt, ji peydakirin û xwendina kovara Hawarê bêpar ma; yên ku derketin derveyî welêt, ev kovara ku di dîroka edebiyata me de rola wê ne kêmî rola pirtûkeke piroz e, li biyanîstanê bi dest xistin. Dîsan li vê biyanîstanê, dostê hêja, rehmetiyê Mihemed Bekir, bi zewq û besteke mezin li derxistina Hawarê mijûl bûbû. Wî bi çapeke bedew, ji hejmara rê heta hejmara 9an, mîna cildekê derxist. Lê nexweşîya kambax pênila vî dilşewatê kurd berneda û hê berf ku ew bigihîje armanca xwe bi cih bîne, wî ji nav me koç kir. Mirov dikare bibêje, ku di pêla dudan ya danasîna kovara Hawarê de, rola rehmetiyê Mihemed Bekir geleki mezin e. Xwedê wî bi rehma xwe şâ bike.

Mîna jinûveçapkirinê Hawarê, destpêka weşana wê jî her li derveyî welêt bûye. Piştî şikestina serhildanên Dêrsim û Agiriye, piştî xebatên dûr û dirêj, Celadet Bedir-Xan, bingehê kovara xwe li Şamê datîne. Ew hejmara pêşî di 12ê ilona 1932an de derdixe. Celadet Bedir-Xan dixwaze bi derxistina kovara Hawarê di dîroka kurdan ya nûjen de rûpelekî nû veke û kurdiya ku bi salan di bin nîrê zordesîyê de maye, rizgar bike. Wekî din, ew bi kovara Hawarê kevneşöpiyekê ji dişikîne; dev ji nêvi bi tirkî û nêvi bi kurdîyê berdide, an jî bi temamî dev ji zimanê tirkî berdide û di sîna wê de kovara xwe, çend rûpelên frensîzi ne tê de, xwerû bi kurdî derdixe. Celadet beg dixwest bi riya Hawarê kurdan bi zimanê wan, bi girîngîya zimanê wan; bi gotineke din, bi hebûna wan bihesîne. Gava mirov çavekî li her 57 hejmaren Hawarê digerîne, mirov dibîne ku Celadet Bedir-Xan vekirî tu îdeolojî nepesînandine, kurd nekirine sınıf û tebeqe, sınıf û tebeqeyek negirtiye û li dijî sınıf û tebeqeyeyeke din şer nekiriye. Di ferhenga wî de gotina "kurd" tê maneya biratî, hevalti û dostaniyê.

Di welitekî bê dibistan de, bê perwerdeya bi zimanê mader de, wî dixwest bi Hawara xwe dibistanekî milî ava bike; tê de fikir û ramanên milî, tê de dostanî û biratiyê belav bike.

Lê dema wî demeke bêdengiyê bû; demeke şikestina kurdan, demeke tirs û surgunan bû. Kurdên xwende kêm bûn, yên hebûn jî ne ewçend nêzîkî zimanê kurdî bûn. Celadet dixwest bi riya Hawarê hem nivîskaran çêbike, hem jî xwendevanan

bigihîne. Wî destê alîkariyê di-rejî Cegerxwîn, Osman Sebrî, Qedrî Can, Nûredîn Zaza û hin-nen din kir, ew ber bi cîhana ni-vîskariyê ve kişandin û bi xêra wê dibistanê ye ku îro navê van kesayetiyên kurdan nemir bûne. Hem ew kesayetiyên kurdan nemir bûne, hem jî bi xêra Hawarê zimanê kurdî yê edebî zindî maye. Ji xwe gava Celadet Bedir-Xan destê xwe ji siyasetê di-kişine û xwe bi hemû hêza xwe davêje qada ziman û edebiyatê, ew ê li van rojan fikirîbe. Li gorî delîlên ku li dû wî mane û li gorî gotinên kevaniya wî Rewşen Bedir-Xan ku ez di sala 1987an de li Baniasê lê bûbûm mîvan, Celadet Bedir-Xan derwêşekî karê xwe bûye. Wî hemû xebata

xwe li ser siberojê ava kitibû. Ji bo me bû, ji bo nivşekî berî me bû. Lê nivşê berî me pê nehesiya û tê re buhûrî, lê ev nivşê me pê hesiyaye û mîna ku li xezîneyekê rast hatibe, bi herdu destan lê xwedî derdikeve. Hebûn û maneya Hawarê îro ne bi tenê ji bo kurdîya nivîskî, lê ew li ba kurdêñ îro mîna otorîte jî hariye qebûlkirin. Ez bawer dikim ger îro kovara Hawarê tunebûya, me ê di warê zimanê nivîskî de gelek serêşî ji hev te derxista. Îro, piraniya partî û rîkxistinên kurdan, piraniya çapemeniya kurdî li ser riya Hawarê diçin. Ev jî, ji bo rojêñ pêş kîfîxweşiyekê dide mirov.

Mîna ku min di destpêkê de jî got ku kovara Hawarê cara pêşî di sala 1982an de kete desten min, lê hînek hejmarêñ wê yên eslî, di sala 1987an de gava ez li Baniasê li Rewşen Xanimê bûbûm mîvan, wê dabû min. Wê ji min daxwaza çapkirina hemû hejmarêñ Hawarê kiribû. Ji bilî Hawarê jî wê hînek pirtûkên weşanên Hawarê û xebata Celadet ya li ser zimên "Bingehêñ Gramera Kurdmancı" dabûn min. Me "Bingehêñ Gramera Kurdmancı" mîna pirtûk di sala 1993an de weşand. Lê herçî

jinûveçapkirina Hawarê bû, hem hemû hejmar li ba me peyda nedibûn, hem jî ji bo karekî weha cesareteke mezin, cidiyet û berpirsiyariyeke taybetî diviya. Gava di destpêka salên 90î de me di bin bandora Hawarê de dest bi weşandina kovara NÜDEMê kir, em hê bêtir li ser derxistina Hawarê fikirîn. Hejmarên ku li ba me kêm bûn, me ji ba Mehmed Uzun û Mahmûd Lewendî peyda kirin. Herdu hevalan jî bê ku tu keleman ji me re derxin, arşîvên xwe ji me re vekirin; ez li vit spasên xwe yên ji dil ji herdu hevalan re pêşkêş dikim. Herweha, dostê héja Emin Narozi bi xebata şev û rojan tîpguhêziya her 23 hejmarên pêşî kir; ne ji vê xebata wî bûya em ê ji xwendina wan ya larîni bêpar bimana. Ez li vir gelekî spasî wî jî dikim.

Mîna tê zanîn, her 23 hejmarên pêşî bi herdu alfabeyan; angò bi alfabeaya erebî û latînî dihate weşandin. Ji hejmara 24an heta ya 57an tenê bi alfabeaya latînî hate weşandin. Hem di destpêka kovarê de hem jî di berdewamiya weşana kovarê de ji bili zaravayên kurmancî, mirov pêrgî zaravayên soranî û zazakî jî tê. Ji ber ku zaravayê soranî iro jî bi alfabeaya erebî tê nivîsandin, me hemû nivîsên soranî neguhestin alfabeaya latînî, lêbelê me bi tenê ew nivîsên soranî ku pevgirêdanekê wan an bi kovarê re an jî bi nivîsên kurmancî re hebûn, guhastine. Herçî nivîsên zazakî ne, ji ber ku iro ev zarava bi alfabeaya latînî tê nivîsandin, me tîpguhêziya wê kiriy. Lê me di tîpguhêziya hersê zaravayan de jî, tîpa "q" û "k" rast, yanî mîna iro bi kar anîne. Di 23 hejmarên pêşî de tîpa "q" di şûna "k" de û tîpa "k" jî di şûna "q" de dihate bi kar anîn. Di guherandinê hejmara 24an de, em dibînin ku hem alfabeaya erebî ji kovarê radibe, hem jî herdu tîp mîna ku em iro bi kar tînin, têne guhertin.

Herciqas em di destpêkê de fikiribûn ku Hawarê weke cildekê derxin jî, lê paşê me maqûltir dît ku em bikin du cild. Cilda yekê ji 23 hejmarên pêşî û beşa tîpguhêziyê pêk tê û cilda dudan jî ji hejmara 24an heta ya 57an e. Me ji bo her cildekê naverokên cihê çekirine, lê me hejmarên rûpelan ji hev venequerandine. Dibe ku hin hejmarên bi zehmetî werin xwendin hebin, lê me ev yeka han da xatirê orjînalê û me nexwest em hemû hejmaran ji nû ve binivîsinin û orjînala kovarê xerab bikin.

Me bi vê xebatê xwest ku em di sedsaliya rojnamegeriya kurdî de careke din balê bikişînin ser xwendin û nivîsandina zarê kurdî û careke din Hawarê û xwedî û berpirsiyare wê Mîr Celadet Ali Bedir-Xan bi bîr bînin.

Stockholm, 1998

Ey nivîs wek kurnepêşgorina çapa Hawarê ya nû hatiye pêşkêşkirin.

ELYÊZERÊ KURD

MUSTAFA AYDOGAN

Sirgûn ewrekî reş i tarî... Sirgûn reşbîniya ku bûye kurkê qetiyayî... Sirgûn êrîşen bêhêvityê yên ku berê wan li bihara dilê me... Sirgûn reşqedera ziman û edebiyata kurmancî. Hem ziman û hem jî edebiyata me di gelek demên dîrokê de bi êrîşen pîrhîl rû be rû bûne. Nuha jî bi îmkanê teknîka nuh ve hawirdora wan hatiye girtin. Dinya hem li ser serê kurdan û hem jî li ser serê ziman û edebiyata wan bûye tara bêjingê.

Sirgûn bitenêbûn, sirgûn êş û elem, sirgûn hesret û kesereke bêdawî. Sirgûn li devereke bakurê dînyayê ya xalî sermayeke dijwar i nedîti. Sirgûn labîrentên wendabûn û bêhêvityê... Malmîratê bîreke weha kûr i bêbinî ye ku mirov di wê de hertim bi hesreta bi rûkala dînyayê ketinê ve dişewite. Sirgûn zîndana hêviyê ye; serf li kevirê gorê ketin e.

Di sedsala bîstî de kurd her ji demekê carekê mecbûrî sirgûnê bûne û ji ber xezeba ku bi awayekî nedîti bi ser wan de hatiye, xwe li geliyên kûr i bêbinî yên ku ji bo dabelihandinê amade bûn girtiye. Kurdish ji sirgûna bêbext bext xwestiye. Sirgûn jî bi nan û perçakî li ber digere ku hinek xwe lê bigire û ew jî bikaribe fonksiyona xwe bi cîh bîne.

Lê kurdan di dîroka xwe de nîşan daye ku sirgûn di eynî wextê de, di nav toz û dûmana ku ezmanê şîn, bi tebeqeyeke reş nixumandiye de, çirûsk bi çirûsk hêvî ye ji. Ji ber ku ji bo ev qedera xerab bête guhertin hewildanên herî berbiçav dîsa her li sirgûnê, li vê devera bêçare peyda bûne. Kurdish bi vî awayî ji bêçaretiyê çare afîrandine.

Ev li gel xebatê din di warê weşan, ziman û edebiyatê de jî her weha ye. Rojnameya "Kurdistan"ê ya ku em îsal sedsaliya wê pîroz dikin û me roja weşandina wê (22 Nisanê) wek roja rojnamegeriya kurdî qebûl kiriye -wek piraniya rojname û kovarêñ piştî xwe- jî li sirgûnê derketiye. İro jî gelek kovar û rojname li sirgûnê

derdi kevin. Íro ji ziman û edebiyat li sirgûnê bêtir di ber xwe de didin û îmkanen pêşveçûnê bêtir peyda dikin.

Hawarê ji wek gelek kovar û rojnameyên din ji ber xezba tarîtiyê, ji ber agitê ku li kurdan bariyabû, 66 sal berê li sirgûnê dest bi jiyana xwe ya weşanî kir. Ew gava piştî serhildenê kurdan ên ji bo bidestxistina maf û azadiyên neteweyî têk çûn û co û cobareñ welêt sor herikin, gava kurd bûbûn noka li kevir, wek bendekc kurdan a ji bo xwe li hember êrişen tunekirinê bikaribin bigirin derket ortê. Di pêvajoya ku pêlên bêhêvityê bi xurtbûn û heybeta xwe ya herî mezin herkes dabû ber xwe de, ew li sirgûnê, li vê devera kana bêçaretiyê, wek kaneke hêvî û çareyê dendikeve ortê. Banga Hawarê di şerîn ku êdî ço di şikefî de hilnedihat de, halana ji bo desthilanîna kurdan e. Parêzgeha me ya weha xurt e ku li hember êrişen asimîlasyonê em dikarin bi ewleyî tê de bisitirin.

Hawar di jiyana kurdan de qonaxeke pir girîng e. Ev girîngiya wê, ne bi tenê ji ber bi kurmancıbûna wê an wan xusûsiyeten wê yên ku min li jorê behsa wan kir, tê. Beriya hertişti, fikira ku di 1919an de bi tesîra Mêcer Nowelê îngiliz bi Celadet Bedir-Xan re peyda bûbû, bi saya wê têkîli bi jiyanê te danî. Bi vî awayî C. bedir-Xan bi perspektîva xwe ya ku yekîtiya zimanê bi yekîtiya herfan pêk tê, bingehê alfabeya me ya latînî danî û di rûpelên Hawarê de pêşkêşî gelê me kir. Wî bi cidiye ta alimekî her herf bi hûrbijart hilbijart û sedemîn vê hilbijartinê ji bo her herfê bi detay şirove kir. Bi wê re bingehê gramer û rastnivîsandina kurmancî hat amadekirin. Ü piştî van gavêñ Hawar û xwediyyê Hawarê, êdî tu kesî nema dikarîbû bigota zimanê me bi tenê zimanê axavtinê ye. Ji ber ku bi van gavan re hîmê zimanekî nivîsandî hatibû danîn. Gelo beriya Hawarê bi vî zimanî nehatibû nivîsandin? Celadet Bedir-Xan di hejmara bîstî de di vî warî de weha dibêje: " Herê, hatibû nivîsandin û di zemanen gelek kevu de. Beri çend babelîskan hin camêran bi zimanê me kitêbinen mezin ji çêkirine. Lê wan niwîsaran ji me te zimanek ne dianîn pê." Lê Celadet Bedir-Xan xebatêñ wan camêran încar nakek; wek hinêkan dîrokê ji xwe nade destpêkirin û dibêje " Heke Hawarê hîmê zimanê me daniye Xanî giyanê wî afirandîbû. Ji xwe kurdaniya bîrewer bi Xanî re dest pê dike."

Xusûsiyeteke din a Hawarê ev e; wê tesbît kiriye ku di navbera edebiyata devkî û nivîskî de ferqekê mezin heye. Di vê niqteyê de tiştekî nuh tune ye, ji ber ku ev beriya wê ji tête zanîn. Lê tiştekî ku xusûsiyeteke taybetî dike para wê ev e ku wê bi vê tesbîta xwe bi tenê qîma xwe neaniye û rewşa edebiyata nivîskî ya ku hema hema bi helbestan ve sînorkirî mabû qebûl nekiriye û ji bo zimanê me di her qada jiyanê de bête bikaranîn, bi perspektîveke zelal û çalakiyên berbiçav hewil daye. Ji aliye kî

din ve, rûpelên Hawarê belgeyên dewlemendiya folklorâ me ye. Wê ji bo berhevkinin û ya herî girîng jî bi awayekî bi nivîskî pêşkêkirina hêjayıyên di vî warî de xebareke weha mezîn kiriye ku mîrov li hember şiyana dûrbîniya xwedî û xebatkarên wê ecêbmayî dimîne.

Hawarê di xebata xwe ya ji bo pêşdebirina zimê de, girîngiyeke mezîn daye wergeran jî. Wê di pêşdebirina zimê de rola wergeran baş dizanibû û ji ber vê ye-kê rûpelên xwe bi wergerên cur be cur jî xemilandine.

Mirov ji kîjan aliyî li Hawarê binihêre, mîrovê şoreşke xurt tê de bibîne. Ew li gel hin xusûsiyetên xwe yên ku li jor behsa wan hat kîrin, hem mamoştê bû, hem dibistan û hem jî propagandîsta çand û zimanê kurdî bû. Ew di vê niqteyê de sitûna me ya herî xurt e ku divê tro jî em xwe bispérinê. Vê rola wê ya dîrokî nebûye qismetê tu kovarên din. Divê em li ser îmkanên ku bi saya wê hatin afirandin û fîkir û kîrinê xwedîyê wê yên ku ji bo bingehkîrin û pêşdebirina çand û zimanê me ku di pêvajoya jiyana wê ya weşanî de derketin ortê, bi awayekî pîrhêl bifikirin, minaqeşê bikin û di vî warî de baweriya li ser esasê zanebûnê hatiye avakîrin xurttir bikin. Bi şertê ku em di çarçoveya lêbixwedîderketina hêjayıyên xwe de bimînin, em dikarin di hin waran de bi awayekî cuda bifikirin û bi misteweya xwe ya nuha reforman minaqeşê bikin. Ev tiştekî xwezayî ye û divê tu kes li hember bikaranîna vî mafê xwezayî raneweste. Celadet û Hawar bê şîk bingeh in. Perspektîvên Hawarê çarçoveya me ye. Lê divê em hişkiya olperestî ji derveyî vê çarçoveyê bihêlin. Bi awayekî zanistî û bi perspektîva ku hertiştê kêm divê bête temamkirin û hertiştê şâş divê bête rastkirin, minaqeşeyên xwe yên ji bo zelalkîrin, pêşdebirin û lêbixwedîderketinê bidomînin.

Fonksiyoneke derengmayî

Xusûsiyetên Hawarê û mîrasa ku wê ji me re hişt, wê ji hemû kovar û rojnameyên din vediqtîne. Ev taybetmendiya wê, îmkanên bitesîrbûna wê jî zedetir dike. Lê mixabin wê gavê tesîra wê ji bo hemû besen welêt bi eynî dereceyê xuya nebû. Ev tesîr bi taybetî li Bakurê welêt, ji ber şertên wê demê bi sînor ma. Ancax gava sîrgûna bi 12ê llonê re dest pê kir, îmkanên ku Hawar bikaribe fonksiyona xwe ya derengmayî ji bo vî perçeyê welêt jî bileyze bêtir bûn. Bi binxetbûna xortênu ku xwe ji ber xezeba tarîtiyê didan ali, şertên bicîhanîna fonksiyona derengmayî jî hêdî hêdî dihatin amadekirin. Di vê mahneyê de mirov dikare bibêje, Hawar "diyariyeke" ji wan diyariyan e ku di pêvajoya xezeba 12ê llonê de hatiye bidestxistin.

Ger Hawar di salên 7oyî de li Bakurê welêt hatiba weşandin, ger perspektîvên wê

û xwediye wê ji aliyê girseyan ve hatiba zanîn û fahmkirin, bê şik rengê minaqeşeyen me yên wê demê û helwesta me ya di warê lêbixwedîderketin û pêşdebirina hêjayiyêneteweyî de, dê bi awayekî din ba. Lê mixabin ew pêvajo ji mîras û tesîra Hawarê bê par hat jiyîn. Ger Hawarê bikarîba tîna xwe bida tevgerên wê demê, di warê bi kurdî jiyîn û lixwevegerînê de, gavêñ pir mezin dikaribûn bihatana avêtin. Lê mixabin nîşen hefteyî ji vê dewlemendiyê bê par, hilma xwe ancax li binya xetê vekir.

Min bi xwe Hawar cara yekem di havîna 1981ê de li bajarê evînê, li Qamişloka rengîn dît. Hevdunaskirina min û wê berê li taxa Qudûrbegê dest pê kir, lê gava me ji wira bar kir û em çûn xaniyê rehmetiyê Xelîlê Bêzo -ku gelek mexdûrên 12ê llonê wî baş nas dikin- êdî di orta min û wê de -wek ku di orta wê û gelek kesan de hebû- dostaniyeke ku gotin têrê nakin hatibû peydakirin. Ew bi temamî bû heval û hogira min a sîrgûnê, dibistana min a xwe bastır nasîn û bi xurtî lixwevegerînê. Min her wê salê, ew çend caran xwend, bi gotineke din, min ew berê xitim kir û dû re ji carî kir.

Her ku min rûpelên wê di ser hevdu re qulapandin, deriyê dinyayeke rengîn û dewlemend li ber min vebû. Her rûpelek mîna kulîlkeke nuhbîşkivî... Ez ji bêhna ku ji wan difûriya sermest bûm û min bi vê sermestbûnê xwe li baxê îrem girt. Min xwe di pêlikên ber derfî re bera xwarê da, ez daketim dinyaya wê. Ez li mala Mir bûm mîvan. Ez li mîvanperwerî û comerdîya kurdan bûm şahid. Gava min li "Xwe binas" a wî guhdarî kir, ne tu rîyêñ çiyayêñ asê û ne ji tu ba û bahozan dikaribû ez rawestandama. Min şîretên wî yên di warê xwenaskirin û lixwevegerînê xis-tin serê xwe û min soz dayê ku ez û eyñ şîretan li piçûkên xwe ji bîkim. Min li Eh-medê Fermanê Kîki guhdarî kir. Min di "Ez û Dilberê" de rewşa Cegerxwîn i li hember "yar"ê dît. Ez li N. Zazayê ku evîn û hesreta welatê wî di dilê wî de hilnedihatin û zor dida qafesa sîngê rast hatim. Ez û ew em di "Derketî" de bi gotina wî ya ku derketî li her derê bi tenê ye, bi hevdu re kelogîrî bûn. Ez çûm şevbîhîrka Dêrikiyan. Min ji Elas Efendî tecrubeya 1925an wergirt, dijwariya şertîn sîrgûnê bi çavêñ serê xwe dît. Ez dû re bi xemgînî ketim bin darbesta wî û ew tevî hesreta wî min ew li Ebû Ceradê veşart. Min ji devê Qedîcan li "Dêrik"ê guhdarî kir. Bi wê re, di wê kelkela germa havînê de bayekî hênik ji Tûrcelê hat û xwe li min girt. Ez bi Osman Sebrî re bi minasebeta "Tevdirâ mişkan" li ser bêtevdîriya kurdan fikirîm. "Dil ji min bir" a Melayê Cizîri dil ji min ji bir. Min di bin tesîra Çarînê Xeyam ên bi kurdîya K. A. Bedir-Xan hatibûn wergerandin de piyaleyeke şeraba sor ji destê meygerekî girt û bi ser xwe de dakir. Ez bi Mem re ji temaşeya xweşîkbûna

Zînê têr nebûm, lê dû re em bi hevdu re di nav dixana fesadiyê ya ku Beko bi erdê xistibû de wendabûn.

Ez li Elyêzerê cihû rast hatim. Min dît ku zilamek dibêje ziman bingeh e, bê ziman netewe nabe. Mirovek zimanekî vedijîne û pêşkêşî neteweyekî dike. Min di vî warî de li Celadet Bedir-Xan guhdarî kir û ji serpêhariya vî zilamî ibret girt. Min şertên Elyêzer û yên Celadet Bedir-Xan dan ber hevdu. Min dît ku herdu jî li welatên xwe mezin nebûbûn. Lê herduyan jî bi fikirên mezin û ji bo welatên xwe hereket kiribû. Di vê rîyê de fedekariyên pir mezin nîşan dabûn. Herduyan jî ji bo yekîtiya neteweyî û yekîtiya zimên pêşevanî kiribû û dîsa herduyan ev pêşevanî di bin ronahiya perspektivîn xwe yên mezin î neteweyî de bi bawerî û bi israr meşandibû. Herduyan jî bawer dikir ku ger ziman tune be, netewe jî tune. Dîsa herduyan jî bo yekîtiya neteweyî jî ziman wek bingeh dizanîbû.

Min serê xwe ji Hawarê rakir û ez li rewşa nîşê xwe, ya rastî bêtir li rewşa xwe fîkirîm. Salêñ hefteyî wek xewnekê hatibû jiyîn. Di nav hêjayiyan de wan hêjayiyan neteweyî yên ku ji ber paraztina wan min xwe bi derbekê re di Kolana Evînê de dîtibû, ançax piştî hevdûditina min û Hawarê rohnîtir û zelaltir bûbûn. Nîşê me heتا wê gavê ji bo bîdestxistina wan hêjayiyan fedekariyên pir mezin kiribûn, lê piraniya wan bi wan hêjayiyan nejiyabûn, zimanê wan î esasî yê minaqeşe û nîvîsandînê ne zimanê kurdî bû, çand û folklorâ ku ew li ser konsantre bûbûn di giraniyê de ne ya kurdî bû. Lê ji ber ku ew kurd bûn û wan maf û azadiyên kurdan paraztibûn felek li serê wan geriyabû û wan jî xwe li hêlinâ sîrgûnan girtibû. Di vê hêlinê de Hawar hat gaziya vî nîşî û ew hêdî hêdî bi hêjayiyan eslî ve techîz kîrin. Ji ber vê yekê mirov dikare bibêje ku di watê lixwevegerîna vî nîşî de Hawarê bi derengî be jî roleke esasî leyizitiye. Ji xwe, yê ku di navbera bakurê welêt û Hawarê de dû re rola pireyekê leyizt û hîn jî dileyize jî her ev nîş e ku têkiliyên wan bi Hawarê re çêbûne.

Kurd di Hawarê de bilind in

Di her rêzeke Hawarê de, di her rûpelekî wê de û di her hejmareke wê de hewilda-nêñ ji bo kurdan hîn bilindir bikin xuya dibin. Gava ew ji bo ku kurd bi xwe bi hisin hewil dide, ji bo paraztin û pêşdebirina maf û azadiyên wan dixebite, wek hinêkî din ku di dema me de dîkin, kurdan qet piçûk nabîne. Nefretê ji kurdan na-ke. Ji bo xebata xwe minera xwe li wan nake. Èrişî sitûnêñ ku kurd xwe dispérinê nake. Tam tersê wê, ew ji kurdan pir hez dike û ji bo vê hezkîrinê tiştê ku nikaribe fedâ bike tune ye. Ew ne ji xwe, ne ji dîroka xwe û ne jî hêjayiyan xwe fedî dike.

Ew bi awayekî serbilind pesnê dewlemendî û hêjayiyên kurdan dide. Mirov dikare pir bi hêsanî bibêje ku bi Hawarê re rijkên kurdan jîr bûn. Ji bo ku kurd bikaribin bi xwe bihisin û xwe nas bikin, da ku bikaribin bi awayekî hîn xurttir û zanetir li van dewlemendî û hêjayiyan bi xwedî derkevin, Hawar û Celader Bedir-Xan xebatêñ xwe yên di warê şiyarkirin û fêrkirinê de bi hemû awayên fedekariyê û bê rawestan domandine.

Çeka me ya bitenê: ziman

Celader Bedir-Xan di hejmara bîstî de, li ser çeka ku em ê bikaribin xwe pê biparêzin radiweste: "Ji ber ku mîletêñ bindest heyîna xwe ji serdestêñ xwe bi du tiştan, bi qeweta û çekan diparêzinin: Ol yek, Zman dudo. Lî heke ola mîletê serdest û bindest yek bibe, hingî çek yek bitenê ye, û bend tenê zman e."

Gotinêñ xwedîye Hawarê pir eşeker ne; di vî warî de xeteke esasî pêşkêş dikin; bingeh û rêya biserkerîtinê nîşan dikin. Pişti van gotinan, pişti xeta ku Elyêzerê kurd daniye, êdî hun liberal bin, sosyalist bin, mihafezekar bin bibin; ci dinivîsinin, ci minaqeşê dikin bikin. Lî ger we di van nivîsandin û minaqeşeyên xwe de miameleya sinifa duyem bi zimanê kurdî re kir, ew tê mahneyê ku we ji desrpêkê de wenda kiriye. Di vê qonaxa îro de hebûna çand û zimanê kurdî bi qasî ku bi dema Hawarê re nikare bête miqayesekirin tê tehdîdkirin. Îro mala ku lê bi kurdî neyê peyi-vîn, komeleya ku zimanê wê yê resmî ne kurdî be, partiya ku ji bo ji zimanê kurdî bireve li mazeretan bigere, nikare doza kurdan jî pêş de bibe. Ev herweha ji bo kovar û rojnameyên ji aliyê kurdan ve derdikevin û ne bi kurdî, lê bi zimanekî din xîtabî kurdan dikin jî derbas dibe. Ji ber ku ger kurdî bê jibîtkirin û di giraniyê de zimanekî din bibe zimanê me, wê gavê tu mahneya hewildanêñ me yên ji bo paraztin û pêşdebirina hêjayiyên neteweyî dê tune be. Ger em girîngiya bikaranîna zimanê fahm nekin, em ê hertim ji xelkê re herin êş.

Yên li xerîbiyê dijîn jî divê guhêñ xwe baş bidin Elyêzerê kurd. Ew di hejmara 40î de berê xwe dide kurdan li xerîbiyê dijîn û weha dibêje: "Belê ji wan kurdan re divêt, gava ji derve têne mal, herweki cilêñ xwe ji xwe dikin û wan bi cilêñ malê di guhêrinin, zimanê xwe jî welê biguhêrinin û bi zimanê kuçê di nav malê de naxêvin û zimanê malê, zimanê mader wek tiştekî miqedes hilînin."

Çi li welêt û ci jî li xerîbiyê, di gelek civînêñ kurdan de dengê yên ku dibêjin ziman ne girîng e, tişte girîng ew e ku em bikaribin mesaja xwe bigîhînin gel, pir tê bihîstin. Ô gelek hene ku hîn jî bi vê perspektivê hereket dikin û bi çavekî piçûk li wan kesen ji bo jiyandina kurdî hewil didin dînihêrin û wan wek mirovîn ku xu-

www.netewe.com

sûsiyeta vê pêvajoyê fahm nekiriye dibînin. Ger em girîngiyê nedin vê minaqeşeyê û di xebara paraztin û bikaranîna zimanê xwe de, sist bin, xwediyyê perspektivênu ku li jor hatin zimên, dê me bikin dizê sola me. Ji bo vê yekê di vî warî de hewildanê xurt û pîrhêl pêwist in.

Divê herkes û di serî de xwediyyê perspektivêne weha, xwe vir de û wê de nebin û di vê pêvajoyê de baş tê bigihêjin ku yên bi kurdî nepeyivin û nenivîsinin, dara bin xwe dibirin. Di warê çand, ziman û edebiyatê de û ya gûring di warê hebûna xwe de, şertên ku kund li dewsa warên wan bixwînin bi destê xwe amade dikin. Yen ku ji bo kurdî wek zimanê xwe yê esasî bi kar neñin li mazeretên bêbingeh bigerin û ji bo paraztina rewşa xwe, her ku mirov singekî bikute û ew ji tûrekî pê dakîn, dê di warê midaxeleya vê pêvajoyê û lêbixwedîderketina hêjayiyê xwe yên neteweyî de, hertim wek agirê li heriyê diçe, bê tesîr bin. Dewla wan dê tu carî bi avê nekeve.

Xelateke sedsaliya rojnamegeriya kurdî

Hawar ci ye ne ci ye, tevî fonksiyonên xwe herî baş di hejmara yekê de bi gotinêne xwediyyê xwe hatiye zimên: " Hawar dengê zanînê ye. Zanîn xwe nasîn e. Xwe nasîn ji me re rîya felat û xweşiyê vedike. Her kesê ko xwe nas dike, dikare xwe bide nas kirin. Hawara me herî her tişî heyîna zimanê me dê bide nas kirin. Lewma ko ziman serta heyînê a pêşîn e."

Hawar di nav toz û dûmana reşbîniyeke dijwar i xerab de xweşbîniyeke kurdan e. Her rûpeleke wê kulîlkek û her hejmareke wê demsalek e...

Hawara ku li sirgûnê di 15ê Gulana 1932an de dest bi weşanê kir, berê di 1975an de û dû re di 1987an de dîsa li sirgûnê li welatên Ewrûpayê yên cuda wek rojeye kurd ji nû ve hilat û berê tîrêjên xwe beş bi beş ber bi welêt ve vekir. Lî tsal li Swêdê, yanî vê carê ji li sirgûnê ev tîrêj hemû li hevdu civiyan û di roja rojnamegeriya kurdî de, bi şewqeke mîna ku li ser serê çiyayê Nemrûd ji nişka ve xuya bibe û hemû şopên çand û dîroka me de ronahiya xwe debihêle, berê xwe da gelê kurd. Di bin vê şewqê de mezopotamya tengîntir, Firat û Dicle bi heybettir herikîn.

Nûdemê bi weşangeriya xwe ya birêk û pêk, bi estetîka xwe ya taybeti û bi xebata xwe ya hûrbijar em bi xelateke sedsaliya rojnamegeriya kurdî; bi hemû hejmaren Hawara me şad kirin. Divê êdî kurd tevî hêz û ilhamâ ku ji Hawarê tê wergirtin, di hawara xwe de, di hawara çand û zimanê xwe de, di hawara hebûna xwe de werin û "rîya felat û xweşiyê" vekin. □

NÊRÎNÊN ÇEND REWŞENBÎRÊN KURDAN DI DERHEQA HAWARÊ Û ROLA WÊ DE

DERWÊŞ M. FERHO

Gava mirov pelên HAWARA pîroz vedike û nivîsarên wê dixwîne rehênu ruhê milî di laşê mirov de qewîntir dibin. Ev jî dide xuyakirin ku li ba berpirsiyârên Hawarê di salên sihî de ruhê kurdî çiqas xurt bû. Û tiştê herî girîng, di bin ci zehmetî, çetînî, zor û tunebûnê de ev ruhê kurdi ku di kovarê de jî xweş xuya ye, berhemna xwe bi 57 hejmaran domandiye. Di bin her awayê zehmetiyan de şoreşa alfabe û zimanê kurdî bi serfirazî pêk anîne. Pirozî û giraniya Hawarê jî di vir de ye.

Tiştê ku bala min di rojêñ iro de dikişîne ev e em kurd heتا iro, -ev 66 sal in- di warê gramer, alfabe û standardekirina zimêñ de ji dereca Hawarê nebuhurstine. Hawarê berî 66 salan ci da me ew jî heye. Ango, Mîr Celadet Bedir-Xan di salên sihî de di warê zimanzaniyê û (û ez karim bi rehetî jî îddia bikim di warê siyasi, civakî û kulturi de jî) ji çapa intellektu-eliya iroyîn ya kurdan pêşdetir bû. Gava mirov li nivîsarên wî, xebata wî, xebara standartkirina zimanê kurdî ku ji hemî hêlêñ Kurdistanê bi hev re muqayese dikir, bîr û baweriyêñ wî di warê siyasi de, jiyana wî ya civakî û cîhana ku ew di çarçewa kulturi de dijî, dinêre, her tişt zelal dibe.

Gelek caran tê gotin ku Hawar rola xwe ji her demê zêdetir niha dilize. Ez ne di wê baweriyê de me. Hawarê di salên weşana xwe de jî, di salên paş xwe de jî û di dema iro de jî rola xwe ya mezin û piralî bi awayekî serketî lîstiye. Herçend Hawar bi jimareke pir kêm dihate weşandin. Pir kêm kesan dikarîbûn wê bi dest bixin. Lî her jimara hejmareke wê mîna 'Ema Quranê li nav rewşenbîrêñ kurd digeriya. Lî dihate pir-sîn. Her helbesteke kurdî, bi taybetî yên Cegerxwîn mîna ayerêñ Quranê dihatin jibekirin. Mîna stranan dihatin gotin. Tiştê herî balkêş jî mele, şex, mirîd û sofiyêñ dîndar ev helbest gund bi gund digerandin, ji xelkê re bi serbilindî dix-

wendin. Heta elîta bilind ya kurdan jî ev helbest ji ber dikirin û dixwendin. Heta niha jî ev adeta xwendina helbes-tên Cegerxwîn, di nav kurdan de heye. Ev hemû bi saya Hawarê bû. Gelek kesen ku ew helbest jiber dikirin û di nava civatan de dixwendin hê jî dijîn.

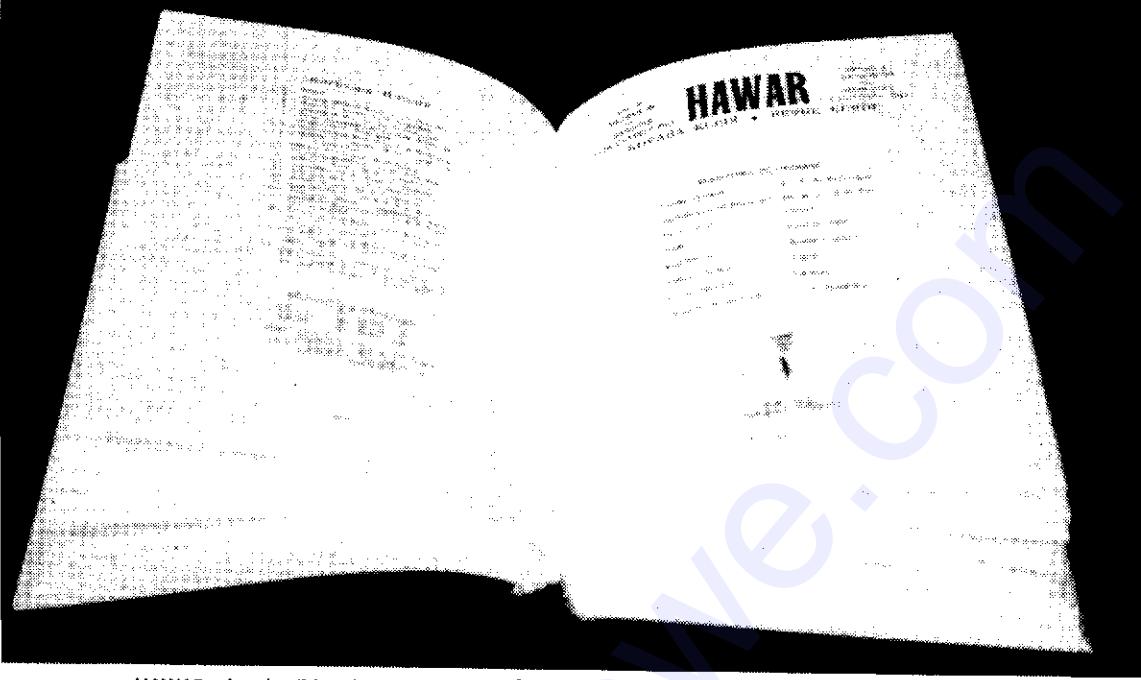
Nivîsarên li ser mijarêن cihê ku di nava pelêن Hawarê de dihatin nivîsin jî roleke pir mezin dilîstin. Ji çîrokêن gelewerî heta bi tefsîra Quranê, ji mijarêن siyâsî heta mesele û metelokêن pêkenînê tesîra xwe li çarçewa ruhê kurdî re bi awayekî xurt dikirin. Ji ber vê yekê ye ku Hawar mîna pirtûkeke muqeddes e. Ji bo kurdan ew Quran e, Încîl e, Tewrat e, Mishefa Reş e. Ü bi çapa xwe ya nuh û bi temamî ji aliyê Firat Cewerî –NÜDEM– ev pirtûka muqeddes careke din fersenda xwendina wê mimkin bû. Bê guman, disa bi gelek zehmetî û çetinî ev çap amade bûye. Firat Cewerî ew wezîfa xwe ya pîroz kir. Dor dora bîrewerên kurd e ku wê di nava civaka kurd de bi awayekî fereh belav bikin! □

SEBÎ BOTANI

HAWAR niha jî fergecheke giring û binyatiye. HAWAR beri 66 salan li hawara me hat. Ne wek kovareke normal hat. Wê bi hatina xwe re ABCyeke delal û amadekirî jî bo me anî û bingehêن rîziman û nivîsandina kurdiyê, pê belav kir. Ev ji aliyê HAWARNasan ve bi lêkolîn û şirovekirinê bi dirêjî li ser hatiye sekinandin û ta niha jî di rojname, kovar û berhemêن kurdan de, li piraniya derverên Kurdistana parçekirî û li Ewropa û Stenbol, bi lêkolîn û gengeşê li ser dixebeitin. Mala wan ava be.

Béguman ko Hawarê ciyekî bilind û pîroz di ser û dilê van Hawarnasan de heye. Min got Hawarnas, min negot zimanzan, nivîskar an jî ronakbîr. Çunkî pir mixabin, ne hemî zimanzan, nivîskar û ronakbîrîn me, Hawarnas in. Belki hindek ji wan Hawarhez bin, lê qet ne Hawrnas in. Ji xwe ne spas ji bo Xwedê û partiyêن Kurdistanê, em bê xwendegehin jî... Madem rewş ev rewş e, çare ci ye?

Çare û derman bo vî derdê me, fergeha Hawarê ye. He-

HAWAR mîna du cildan di nava weşanén NÜDEMê de derketiye

ke na ew nivîskarê HAWAR nenasî be, an ne Hawarnas be, dê çawan bişê dev ji devoka devera xwe berde?

Di warê edebiyat û kulturî de ji rola Hawarê mezin e û kartêkirin û bandora wê jî li ber çav e... Hawar li hawara me hat... Gereke em jî li hawara Hawarê herin. Em zimanê wê spehîtir û tekûzdir werar bikin û bixwînin û bidin xwendin.

Hawar ji ciwanan dixwaze ko kevl û kavlên wê vekewêşin û tiştine nû jê derbînin zimanê xwe pê serrast bikin. Hawarê riya zimanekî tekûzdir ji zimanê xwe ji me re vekiriye. Ew dibêje, ez hew têra we dikim, gereke hûn ji her alî ve bi dilsojî bicebitin û zimanekî bilindtir û hevgirtîtir bînin meydanê ji bo nivîsandina kurdîyê.

Êdî firazî bo kur û keçen Hawarê û rûreşî bo neyarên zimanê Hawarê. □

PERVİN CEMİL Ez bawer dikim ku em hemî dipejîrinin ku HAWAR bin-geha zimanê kurdî yê nivîskî, zaravê kurmancî, daniye.

Eger rojnameya kurdî ya pêşin KURDISTAN be ji, ez bawer dikim ku ji aliyê nivîsîna kurdî ya paqij, HAWAR ciyê pêşin digire. Bi saya Hawarê, îro bi dehan nivîskarên kurd, nemaze li Ewropayê, bi kurdiyeke hema hema standard -ez dikarim bêjim %90 standard- dînîvisin. Eger ji salên 1978 heta salên 1998, ango di nav 20 salan de, ewqas nêzîkbûn di awayê nivîsîna kurdmancî de bûbe, ev bi saya Hawarê ye. 20 sal ji bo ku zimanê wî li welêt qedexe ye û ku ne akadêmiya wî û ne ji sazendeyê wî yên din hene ne gelek e. Hera em dikarin bêjin ku ev mûcîzeyek e. □

HESENÊ METÊ

Bêguman Hawar ji weke gelek kovarêن dunyayê kovareke dema xwe bû, lê bi cudayıyekê. Bi cudayıyekê muqedes. Rewşa siyasi, civakî, kulturî û nemaze tradisyonâ xwendin û nivisandina bi kurmancî tuneye û di demeke weha de Hawareke pîrozwer dest bi weşanê dike. Ew kesen ku dest davêjin Hawarê û bi karê wê radibin, (mîna karê wan hemû kitêb û nivisên muqedes) bi hejmareke kêm in. Ü Xwedê dizane di destpêkê de bi qasî hejmara hawariyên cenabê Mesîh ji hawariyên Hawarê tunene. Li ber destê min ıstatistikêk tuneye ku ez bêyi piştkulî bibêjim, tîraja Hawarê çi bû û heta dawiya jiyana xwe bû xwedîyê çend hawariyan. Lê tiştekî berbiçav heye, meriv têderdixin ku di wan deman de ji ber gelek sedeman Hawar bi fonksiyona kovarekê ranebûye û hawariyên wê ji nikani bûne rola xwe bilizin. Bêguman xwedîyê Hawarê ji di wan deman de hay ji vê yekê hebûye. Hay jê hebûye ku heta demekê hejmara hawariyan ê zêde nebe, hay jê hebûye ku zimanekî hawarî û literatureke bi vî zimanî ê dûrûdirêj bikêse, hay jê hebûye ku jiyana wî ê ji têr neke. Diyar e ku rêzên bi navê *Zilamek û Zimanek* ji bo sebat û mebesteke weha ye.

Hawarê xwe ne gihand hejmareke şêstî û bêdeng ma, li gor agahdariyên ku têne gotinê tîraja her hejmareke Hawarê di binê şêstî re bûye, xwedîyê Hawarê xwe ne gihand temenekî şêstî û eniya xwe siparte axa sar, hejmara hawariyên Hawarê ne gêhîst şêstî û yek bi yek serê xwe danîn û çûn.

Ü Hawara ku li Binxetê derdiket û belav dibû, pişti şest salen di ser navê xwe û pîrozwer re dîsa olan dide. Ji Binxetê heta Ewrûpayê û nemaze li bakurê dunyayê hawariyên nû peyda dibil. Ez naxwazim têkevîm heftûheyşta kalita hunera nivisandina iro, lê iro êdî bi kurdîyeke hawarî rojname û kovar belav dibin, roman û novel derdikevin, bi gotinê bilind û şekirîn helbest têne nivisandinê, klasikên mezinan û gotinê Xwedê têne wergerandinê.

Ev hêz, ev daxwaz û ev wêrekiya ha bêguman ji gelek ciyan tê, lê ciyê herî mezin jî Hawar e. Laflîniya Hawarê, elfaba wê, gramera wê û mijarên ku têde hatine raxistin... ev hemû fenomenên ha dihêlin ku ji ciyê mayî hawariyên nû derkevin û derketine ji. Bi gotineke din em hemû ji nava rûpelên Hawarê derketin û iro herebyî ji me hawariyekî Hawarê ye.

Ku ez gotinê xwe biguvêsim û bibêjim: Dema ku meriv lê hûr dibe, meriv baş têdigêhîje ku Hawar weke kovar di dema xwe de ne xwedîyê rolekê ye. Herçiqas rengdêra wê kovar be ji, tîraja çapê û tunebûna abonemanên wê ji bi me dide zanîn ku Hawar ne weke kovar lê wek tiştekî muqedes derketiye û hew. Ez di wê baweriyê de me ku Hawar iro nû bi rola xwe radibe û di siberojê de ji ew ê her xwedîyê vê rol û rûmeta xwe be.

Cenabê mîr Celadet Ali Bedirxan û hawariyên xwe di dema xwe de Hawara zimanê kurdî kirin gopalekî zêrin û em ji iro didin ber xwe, em didin ber xwe û pê radibin, em pê radibin û... û êdî meş ji li me û Xwedê.

Iro weşanên Nûdemê ev gopalê zêrin niqirandiye û bi qasî du hezar liban daye ber me. Gotinê zêde heram in, lê bihêlin ez bibêjim bi qasî hejmara van liban mala weşanên Nûdemê ava û bi ewqas salan ji bijî. □

ROJEN BARNAS HAWAR Rêber û Haware

Di dîroka rojnamegeriya kurdî de Hawar kovara kurmancî ya pêşî ye ku bi alfabeşa kurdî-latînî derdikeve û bingehê gramer û rastnivîsına kurmanciyê radigihîne gel û geli hîn dike.

Kurmancî bi HAWARê dest pê nekiriye, lêbelê bi qedirdayi-

neke mezin rêdayina bikaranîna her devokên kurmanciyê bi HAWARê derbasî meydana nivîsarê biye. Ji devoka kurmanciya Qeyserê ta ya Şikakan, ji ya peravêن Çemê Qersê ta ya dolikên Çiyayê Kurmênc nimune tê de hene ku ev ji bona kesê mîna min yên dixwazin kurmanciya xwe binasin û pêşve bibin, kaneke bêbiha ye.

HAWAR herçî berhemên edebiyata nivîski yên ku hingê bi dest ketine, cardin weşandiye da bigihêne me xwen-devanan ku em ji jê kelk bigirin. Her wîsa folklorâ kurmancî ji... Di vê maneyê de HAWAR antolojiya edebiyata kurmancî ya klasîk, anonîm (folklorîk) û modern (ya hingê) e.

Di warê bêjezanî û termînolojiyê de çavkaniya herî bi ewle ye. Ez wîsa bi Mîr Celadet Bedir-Xan bawer im ku heta ji sedîsed pê ewle nebiye, hema wîsa yaxurî ranekiriye bêjekê û wê bi kar neaniye.

HAWAR ji bona min hawar e: Gava di warê gramer, rastnivîsin, termînoloji, berhemek edebî de dikevîm tengasiyê li HAWARê hawara xwe dadixânim û ew ji li hawara min tê. □

MEHMED UZUN

Navê HAWARê û navê xwedî û gerînendeyê wê Celadet Alî Bedir-Xan, du navênesasî yên tevgera ronakbîriya kurdi ne. Tevgera ronakbîriya kurdi ku gelekî qels e, bi van navan geş dibe.

Çiroka Celadet Alî Bedir-Xan û kovara wî HAWARê gelekî dirêj e. Min bi firehî, bi hemû kitekitan, di romana xwe Bîra Qederê de çela vê çiroka gelekî balkêş kiriye. Eger ez, li vir, bi gotinekê bibêjim; di tarîxa însaniyetê de kêm kes bi şuxulekî weha rabûye û karîbûye şixulê xwe bibê serî... Em gelekî deyndarê C. A. Bedir-Xan û HAWARê ne. □

AGAHDARIYEK JI BO ABONEYÊN NÜDEMÊ

Em pir kêfîwes dibin gava aboneyên me hersal abonetiya xwe ji me re dişinin. Ji ber ku carinan aboneyên me yên Swêdê ji bir dikin ku navê xwe li malika **Avsändare** binivîsinin, em nizanin gelo kê şandiye. Gava em bi riya postê li dûv bigerin em ê derxin, lê ger aboneyên me bi xwe ji kerema xwe re haya me bigihîninê wê baş bibe. Ger **kvitto** li ba aboneyên me yên ku navê xwe di malika **Avsändare** de nenivisandine hebe û bikaribin kopyayeke wê li ser adresa Nûdemê bişînin em ê spasdarê wan bin. Bi vê yekê wê hem karê me hêsan bibe hem jî em ê hin bibin bê kê abonetiya xwe şandiye.

Herçî aboneyên ku abonetiya xwe neşandine bila ji kerema xwe re bişînin. Ger heqê abonetiye negîhîje me em ê mecbûr bimînin ku abonetiye ji ser wan bibirin. Ev yeka ha jî me xengîn dike. Ji kerema xwe re heqê abonetiya xwe razînin û bikin ku kovara NÜDEMê ji we re bi rîk û pêk were şandin. Nûdem bi tenê bi we dikate li ser lingan bimîne û Nûdem ji bo we ye.

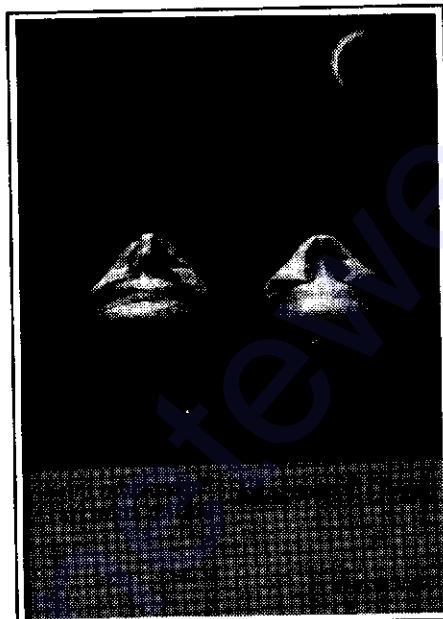
Herçî aboneyên derveyî Swêdê ne, em dizanin ji bo wan zehmet e ku ew abonetiya xwe ji me re bişînin. Lê em ji bo wan aboneyên xwe ji lêdikolin ku jî wan re riya abonetiya Nûdemê hêsanır bikin. Lorna jî em hewl didin ku li Almanyayê kontoyeke bankê an jî postê vekin da aboneyên me yên Almanyayê bikaribin bi hêsanî abonetiya xwe razînin û kovara Nûdemê mîna hertüm bi balafîrê ji wan re were şandin.

Jî bir mekin, NÜDEM ya we ye jî!

ROMANA TARÎTÎ Û RONAHÎYÊ

LOKMAN POLAT

E v roman di nav hemû romanên Mehmed Uzun de, ji aliyê zimanê edebî ve, di radeya herî bilind de ye. Roman ji aliyê heyecan û macerayê de jî, ji hemû romanên wî yên çûyi pêştert e. Di vê romanê de gel, bûyerên civakî, qewimandinên dîrokî hene. Qetliam û koçberiya netewe-yê kurd heye. Da-girkeriya biyaniyan, talan û wehşeta wan heye. Zilm û zorda-riya dema nû heye. Roman ji aliyekî ve jî, romana şroyin e, romana qewimandinên bûyerên dema nêzîk in. Roman, romana ev dema ku em tê de dijîn e. Ev roman, romana serpêhiya du kesên kokkurd e. Baz û Kevok, herdu jî Kurd in. Lê di jiyanê de ge-lek tişt têr serê wan. Serpêhiyêñ herdu-yan, wan li cihekî digihîjîn hevûdu û qedera wan dike yek. Mirov dikare bibêje ku ev roman, romana kontrgerfilayekî ku bi koka xwe Kurd e, mîna ku romana yek jî şefen

JITEM'ê Yuzbaşı (Serbaz, paşê dibe serheng) Cem Ersever û keça kokkurd Muhsîne pêşî dibe gerila û paşê êsir-dîl- dikeve û dibe peyayê kont-rayan, dibe dostika Cem Ersever, li dijî gerilan dikeve nav çalakîyan. Herdu jî perçeyek ji wan kesan in ku li dij gelê Kurd şerê qirêj didomînin. Cem Ersever li Kurdistanê gelek xirabiyân dike, qetli-amîn mezîn organize dike. Ew û hêza wî ya ku xisusî ji bo şerê qirêj hatiye damezrandin -JITEM- bi taybetî şerê qirêj didomîne û bi metodên "qesasê nedîyar" gelék mirovên welatparêz di-kujin. Cem Ersever mîrkuj e, xwînxwar e, qatîl e. Muhsîne jî xaîn e, itîrafkar e. Ji xwe zirara herî mezîn van itîrafkarان dane gelê Kurd. Hêza gerilan jî herî pir ji destê van itîrafkarان zirar dîtiye. Li Kurdistanê, di ji-yana rojane de, welatparêzî û xaîntî, mîrxasî û tîrsonekî, qehremanî û itîrafkarî, berx-

wedan û teslimbûn her tim li hemberê hev meşyan e. Ev herdu cure helwest di qada jîyanê de bi zelalî derketine holê. Hinek bi aliyê tarîtiyê ve û gelek ji berbi aliyê ronahiyê ve çûne. Tarîtiyê ew ber bi mirinê ve bîriye, ronahiyê ew bîriyê ber bi qada payebilind ya evînê ve. Loma ji mirov dikare ji bo vê romanê bi kurtahî bibêje; ev roman, romana tarîti û ronahiyê ye.

Niviskarê romanê Mehmed Uzun di şexsiyeta şefekî kontr-gerila de şerên qirêj yêndewleta dagirkir tîne ber çavan. Zilm û zordariya dewletê ya li ser gundiyyen Kurd radixe holê. Niviskarê romanê zehmetiya jîyanê li çiyan, azm û fedakariya serhildêran, şer û têkoşîna wan, bir û baweriyênen wan û pîroziya doza wan tîne zîmîn.

Niviskarê romanê bi vê romanê xwe ji qalibekî derdixe û dîkeve qalibekî nû. Wî di romanênen xwe yêndêberê de xwe bi standartên dirokî ve dabûl girêdan. Lê ew bi vê romanê xwe ji standartên sinorkiri derdixe û di jîyanâna xwe ya niviskariyê de pêngavêñ nû davêje. Ev roman li gor pivanêñ herikandînen edebî yêndê navnetewî hem romaneke realist e û hem jî romaneke alegorik e. Ew hem bi rastiyê ve girêdayîye û hem jî bi zanebûn xwe ji rastiyê dûr xistiye û metoda fiksîyonê -kurgûl'yê- bi kar anîye. Wî fiksîyonâna bi hostatî pêk hanîye û bi zimanek edebî yê herikbar bûyeran li hev hunandiye. Di vê romanê de dewlemendîyeke herî mezîn xwe di hêla ziman de dide xuyakirin. Di vê berhemâ edebî de peyv pir in û peyv dipeyi-vin. Roman beş bi beş e. Her beşek bi serê xwe dewlemendîyek e. Hemû beş bi hevûdu re girêdayî ne. Her beşek wê têr û tijî bi heyecan e. Niha em bi kurtahî li naveroka beşan binêrin:

Romana "Ronî mîna evînê, Tarî mîna

mirinê"ji şanzdeh beşan pêk tê. Di her beşek romanê de derd, kul, êş, kelem, keder û hûzn heye.

Beşa yek'ê; navê wê "Mîrin" e. Di beşa yekem de; Baz û Kevok girtîne. Baz; zarokê mirinê, Kevok; zaroka sîrgûnê ye. Baz di qetliameke mezin de xilas bûye. Kevok jî di encama sîrgûnê de hatiye dinê. Di beşa yekem de girtina Baz û Kevokê û kustîna Kevokê têt qalkirin. Hevalêñ Baz, kontrayêñ dewletê Baz û Kevok girtine û wan ber bi riya mirinê ve dibin. Di vê beşê de Kevokê dikujin, lê Baz nakujin. Piştî vê beşa yekem serpêhatiya jîyanâna Baz û Kevokê dest pê dike.

Beşa du'yê; navê wê "Koç" e. Di vê beşê de koçkirina gundiyan, qedîsam û xilasbûna Baz têt qalkirin.

Beşa sisê; "Zayîn" e. Di sîrgûnê de ji dayîkbûna Kevokê di vê beşê de têt qalkirin. Di dema sîrgûnê de diya Kevokê hemîle ye û ew di sîrgûnê de diwelide. Kevok tê dinê. Niviskarê romanê wek herdu beşen pêşîn vê beşê bi zimanek edebî li hevûdu dihone. Sîrgûnkirina gelê Kurd, gundi û rewşenbirêñ Kurd bi teferuat qal dike. Xurtiya vê romanê yek jê jî ev e; ku bûyerêñ civakî bi teferuat hatine qalkirin. Di vê romanê de, koçberî û sîrgûniya gel mukemel hatiye taswîkirin.

Beşa çar'ê; "Xwîn" e. Di vê beşê de têkiliyên serbazê ordiya mezin, Baz, bi jinan re û paşê zewaca wî têt qalkirin.

Beşa pênc'ê; "Vejetîn" e. Vejetîna du evîndaran, vejetîna Kevokê û Jîr e. Kevok û Jîr, herdu jî di Üniversiteyê de dixwînin. Herdu jî ji hevûdu hez dîkin, herdu jî, ji welatê çiyan in.

Beşa şes'ê; "Şev" e. Baz li welatê çiyan e. Li wir li pey nêçîre ye. Nêçîrvaniyê dike.

Nêçira wî nêçira heywan û lawiran nîn e, nêçira insanan e, insanên Kurd. Baz bi şe- van derdikeye nêçirê. Gundiyêñ Kurd, ger- layêñ Kurd dikuje. Bi hilan, bi dehfikan, bi fen û futan û bi alîkariya gundiyêñ cehş, welatparêzan, şerker û şervanêñ canfidayêñ welêt digire û bi xwînxwarî, bi wehşetî wan dikuje.

Beşa heft'ê navê wê "Biyani" ye. Di vê beşê de nivîskarê romanê derdikeye holê û qala xwe dike. Behsa gera xwe ya ku bi hinek nivîskaran re çûhbûn Tirkîyê dike. Beh- sa beşdariya mehkemeyek nivîskareki dike. Ew diçin mehkemê wek guhdaran di mehkemê de amade dibin. Di mehkemê de sê sal ceza didin nivîskar.

Nivîskarê romanê hetanî beşa şes'an beh- sa serborî û serpêhatiya Baz û Kevokê dîkir. Di beşa heft'an de gelo çîma xwe jî xist nav romanê? Gelô çîma nivîskar bi xwe bu figu- rekî romanê? Di vê beşê de nivîskarê roma- nê û Kevok hevûdu dinasin. Nivîskar wexta ku di paytexî Tirkîyê de ye diçe konsera dengbêjek. Li konserê dengbêj anons dike û dibêje hinek nivîskar jî di nav me de ne û navê nivîskaran anons dike. Pişî demekê kurt, Kevok tê cem nivîskar û dibêje; "ez we dinasim, min romana we xwend." Ke- volk li ser romanê ditinê xwe pêşkêşê nivîskar dike. Gotinêñ gelek balkêş dibêje. Li ser evînê û li ser edebiyatê nirxandinêñ muhîm dike. Nirxandinêñ wê di esasê xwe de ji bo hemû nivîskarêñ Kurd bangek e. Ew bi van nirxandinêñ xwe bala nivîskaran dikşîne ser pîrs û pîrsgirêkên girîng, Kevok li ser evînê û li ser edebiyatê weha dibêje:

".. evîn iro, li vir, li vî welatî, bi hemû xurtiya xwe, bi hemû celebêñ xwe, tê jiyîn. Ne hewce ye ku meriv xwe bispêre tarîxê, vegere nav rûpelêñ zerbûyi yêñ tarîxê..."

"Evîn li wir, li aliye herî dûr ê vî welatî, li pîcy van çiyayêñ serî li esmanan tê ji- yîn..... li wir ne bi tenê evîn tê jiyîn, tarîx jî, ew tarîxa ku hûn ewçend jê hez dîkin, ewçend behs dîkin jî, li wir tê jiyîn. Li wir....."

"Ez ji wir im.... ji welatê jibîrbûyi.... Hûn hatine vê derê, niha li derewen vî ba- jarî guhdari dîkin, sibê, du sibê hûn ê vege- rin û herin û hûn ê dîsan bikevin nav rûpe- lêñ tozgirtî yêñ tarîxê û çîroka evîn û tarîxê bibêjin... bêyî ku hûn wî welatê jibîrbûyi bi bir bînin, bêyî ku hûn bala xwe bidin ser evîn û tarîxa ku iro, bi xwîn, bi hemû cele- bêñ şîdetê tê jiyîn.... evîn jî, tarîx jî li wir e, di nav xwînê de ne, bi xwînê tê avdan.... Min dil kir, hûn bi vê yekê jî bizanibin,,,,"

"Belê, hûnê vegeerin... Heye ku hûn li we- laten xwe çêla gera xwe, behsa dijwari û zehmetiyan jî bikin, lê pişî demekê hûn ê her tiştî jî bir bikin û vegeerin odayêñ xwe yêñ teng û tarî yêñ nivîsinê. Hûn ê vegeerin nav çîrokêñ xwe yêñ tarî yêñ dûri me, dûri mirovan, dûri mirovahiyê. Lê xwîn, wê mi- na berê, li vir, li wî aliye din ê welêt, biheri- ke, şîdet, qîrîn, girîn, gazîn, hawar, kîn û nefret ê dewam bike."

"Ez we súcdar nakim, bi tenê tiştekî ku hûn nabînin, jî bir dîkin, bi bîra we tûnim. Ez ne bawer im ku di gotinêñ min de dijberî hene. Edebiyat, roman divê ronî be, ro- nahî bireşîne. Ji ber ku jiyan tarî ye. Ronahî û tarîti... aha ev tişt in ku di hemû tarîxa edebiyatê de bûne meseleyêñ sereke, esasî... ronahî û tarîti.... Helbet hûn bi destana Gilgamiş dizanî? Vegotina herî kevn a însaniyetê Gilgamiş e..... Di destana Gilga- miş de, gelo şerê Gilgamiş bi kê re ye, li hember kê ye? Hûn ê bersiv nedîn, ez bibê- jim, li hember tarîtiyê.... ...edebiyat, kani-

ya edebiyatê ev e; şerê ronahî û tarîtiyê. Ronahî û Tarîti.....pirsa bingehîn a berhemekê bedew a edebî ronahî û tarîti ye.Gilgamiş li wir, li wî welatê ku di nexşeyan de navê wî nîn e, hê, dijî. Ronahî û tarîti, şerê wan li wî welatî dijî, welatê ku iro di nav xwînê de ye..... welatê ku tarîxa wî ji miriyan, şehîdan, qehremanen ku di newalan de, bênav, bêgor, ketine, hatiye pê. Lê hûn ê ji ku, bi ci quwetê bala xwe bidin wan deran!..."

Kevok van gotinan û gelek gotinên din dibêje. Ew bi van gotinên xwe rastiya welêt, rastiya Kurd û Kurdistanê dide nîşandan. Bala nivîskarên edebiyatvan dikşîne ser ve rastiyê.

Romana Mehmed Uzun "Ronî mîna evînê, Tarî mîna mirinê" hem bi tevahî û hem jî bi taybetî ev beşa şes'an dide xuyakirin ku, ev roman romanek realist e. Ev roman li ser hîmîn herikandina realizmê hatiye aflatandin, bûyerên wê li gor waqfayêna rasteqîn, bi metodek realist li hevûdu hatiye honandin. Û li gel vê realizmê jî honandinê alegorik hene. Ev herdu metodên cihê ji hev re dibin alîkar û hevûdu temam dikan. Kurguya ku bi metodên alegorik hatine pêkanîn roman bedew kiriye.

Beşa heşt'ê "Sûzeni" ye. Di vê beşê de Baz diçe kerxanê. Li cem dostika xwe ku navê wê "Mader" e dimîne. Ew ji Maderê re behsa malbata xwe dike.

Beşa neh'ê "Xew" e. Di vê beşê de beşdarbûna Kevokê ya nav serihildaran û jiyanâ wê ya gerîlatiyê di çiyan de, rîveçûna gerîlan û zehmetiyen ku dibînin têt qalkirin. Kevok di çiye de di nav komek gerîla de ye. Kevok Kevoka berê nîn e. Kevok Kevoka beşen romanê yên çûyi nîn e. Kevok qulipîye ser însaneke din, însaneke nû. Kevok di

nav cil û bergên gerîlayen Kurd de ye. Porêñ wê wek berê dirêj nîn e, kurt e, lêvên wê boyaxkirî nîn e, ew sade û zelal e. Di destê wê de keleşkofeke "Kûbi" heye. Li ser singa wê text dibiriqe, narîncokê -bombe-yan destan- wê bi kemera wê ve eliqandîne.

Kevok hêj nûh beşdarê nav hêza gerîlan bûye. Komek gerîla ku Kevok jî di nav de ye divê riya sê rojan bi rê biçin. Yen ku ji bajaran diçin û beşdarê nav hêza gerîlan di-bin, di rîveçûnê de sist in. Bi qasê gerîlayen ku ji gundan in nikarin rê biçin. Kevok di rîveçûnê de zehmeriyê dikşîne, lê hevalen wê pê re alîkariyê dikan. Pişti demekê ew jî fêri rîveçûnê û fêrê şert û şûten zor a jiyanâ çiyan dibe. Nivîskarê romanê zehmetiyen tebîtetê, tirs û sawa şiyayan û şevênen tarî, di nav berf, bahoz û bagerê de rîveçûn û dijiminê gerîlan yê heri mezin ku wan ber bi mirinê ve dikşîne "xew"ê gelek baş taswîr kiriye.

Mehmed Uzun li ser gerîlan jî taswîr û nîrxandinek geleki hêja dike. Bi zimanê edebî nîrx û qîmetdayîna gerîlan wan bi rûmetir dike. Niha binêrin ji bo çiayêna Kurdistanê û gerîlayen qehreman, ji bo lehen-gân derma me nivîskar Mehmed Uzun ci dibêje:

"Çiya, çiayêna welatê wê; pira navbera erd û esmanan, pira hezkirin, xewn û xeyalîn evînê. Çiayêna wê, dermanê dilen birindar, ava gewriyênu zuwa û ti, nanê birçi û neçaran, kaniya her tiştî, avzêya zelalî, paqîjî, aramî û rastiyê. Belê, çiayêna wê; kaniya co û çemîn bêserî, bereketa ax û dînyayê, bereketa av û behran, strana teyr û tûr, şalûr û bilbilan, stariya şer û piling, hirç û guran, hêlinâ teyrê elo û baz, başokeye û semîran. Çiayêna welatê çiyan; (Nivîskarê romanê Mehmed Uzun di romana xwe de bi

metodek alegorik Kurdistanê wek welatê çiyan bi nav dike. Nota min. L. Polat ji sedan, hezaran salan û vir ve kal, bi heyecana raperîna do û tro xort, nemir, li ser tixûban serbilind, serhildêr, warê serhildêran, gotina li ser zimanê degbêjan, peyva niviskî ya şafîran... ev çiya, ev çiyayêن asê, spehî... ev çiyayêن ku niha qulipine ser warê hêviyê, bûne hêvi..."

"Şervan..... şervanêن xort, xurt. Di şerê man û nemanê de bêtirs û dawiyê piri caran şehid. Şehîdên bênav, bêgor û goristan. Fedakar. Dilên ku bi tenê ji bo welat, ji bo gel, ji bo vê axa pîroz hildavên. Dilên ku bi vê axê ve hatine girêdan, bûne yek. Evîndarênen vê axê, van çiyan. Serhildêr; hêviya sibê, qehremanêن tarixa sibê, maxrûri û pesnêن rojêن bê. Ronahiya tûrêjên tava vî welatê girti, belengaz û bêpişt, çîrîskêن şeva tarî ya van çiyayêن asê yên bê rê û bê rîwi. Nave wan; şervan, serhildêr, bi tenê hewqas. Bênavanê ku jiyaneke nû ji bêgavî û mirinê ava dikin. Law û keçen miriyêن ku di nav van gelî û newalan de serî danîne, li ser van zozan û çiyan xwîna xwe rijandine. Law û keçen ku li ser şopa bav û kalên xwe ne."

Gotinêن jor ku ji aly niviskar ve ji bo çiyayên Kurdistanê û ji bo gerîlayêن Kurd hatîye gotin di romanê de wek nexşen zêrin cihê xwe girtiye.

Beşa deh'ê navê wê "Xwîn"e. Di vê beşê de Baz û Kevok û qedera wan heye. Baz û Kevok wek çemên Dijle û Firat pêrgî hevdû têن. Yek ji milekî, yê din ji milekî, rûberê hev dibin.

Kevok hindî tam bûye gerîla. Ecemîtiya wê xilas bûye, ew bûye gerîlayeka profesyonel. Di nav pêvajoyê de ew fêrê jiyana gerîlatiyê bûye. Ew û gerîlayêن hevalên wê di çiyan de bi azadî dimeşin. Kevok dimeşe,

şervan dimeşin. Kevok keça malbata dewlemend, xwendevana Üniversiteyê, telebeya beşa edebiyata Fransî, di çiyan de, di nav hawirdora hov û sawtijî de bi hêsanî dere, dimeşe. Ew dest û tiliyên nermik, berê radihiştin defter, pirtûk û pêñûsan. Ew dest û tiliyên nerm niha bi hişkayı, xwe spartine çek û silahan. Jiyana gerîlan, gerîlatî hêsan nîn e. Jiyana wan jiyana şer û têkoşînê ye, jiyana xweparastin û êrişê ye.

Kevok û hevalên xwe di çiyan de digerin. Ew biroj radizin û bişev rê diçin. Ew di serî riyên xwe de gundêñ xirab e, gundêñ kavilkirî, gundêñ ku hatine şewitandin dibinîn. Dehl, darîstan hatine şewitandin. Dijmin gundan xirab dike, darîstanan dişewitîne. Kurdistan dişewite. Dagirkir bi kûn, bi xof, bi hovîtû û barbarî welatê Kurdan, Kurdistanê xirab dikin, dişewitînin. Gundiyên Kurd, mirovîn reben dikujin, gerîlayan qetil dikin. Kevok û hevalên xwe li dij vê barbariyê serhildane, têdikoşin, şer dikin. Şer, şerî man û nemanê dimeşinin.

Mifrezeya gerîlan ya ku Kevok ji di nav de ye, di ber gundekî xirabe de derbas dibin. Gund hatîye xirabkirin û valakirin. Di gund de tişteki zîndî nemaye. Hineki diçin, rastî jineke navsal têن. Jinik, jina Kurd, gundiyê sefîr û belangaz, diqîre, dizare, dinale. Ji gerîlan re dibêje:

"... bi tenê gundê me mabû. Lê ew ji şewitî. Wan ew şewitandin....ard, zad, zexirê me ji şewitandin.... ew çend xirbe xaniyên gund ji şewitîn... gund nema, gundê bav û kalan çû, mala min nema..... ez li lawê xwe digerim... lawê min, kurê min, mala min.... kurê min li kû ye? We kurê min ditiye?.... sê kurê min hebûn.... sê şér, sê mîrxas, sê çiya... Yek mir, wan yekî, mezinê hemûyan, li meydana gund kuştin. Yek bi xwe re bi-

tin. Biçûkê hemûyan jî reviya, ber bi van devera, ji bo ku tevî we bibe. Kuro, kurê min li kû ye? Ew hê zarok e, umrê wî hê çardeh e. Mala min, mala min.....”

Beşa yanzeh'ê “Tirs” e. Kevok di destê askeran de dîl e, hêşir e. Kevok li garnizonê girtî ye. Di odayek piçûk û tarî de hepis e. Ew di vê odaya genî û xwînê de di bin işkenceyê de ye. Ew li wir du mehan işkenceyê bi Kevokê dîkin, lê Kevok napeciyive. Cih û wargehêن serhildêran ji wan re nabêje. Kevok di zîndanê de ye, birîndar e, dinale, axinê dikşîne, dibêjê “xwezi ez bimirama û neketarna destîn wan.” Birîna Kevokê kûr û xedar e. Kevokê her celeb, her texlit işkence ditiye û niha ji mirina xwe razî ye. Kevok ji wan re dibêje; min bikujin. Tişte ku ez ji we re bibêjîm nîn e. Ji Kevokê re gotine an tu ê bibî hevala leşkeran an jî tu ê bimîri. Yanê du rê dane ber Kevokê; an miiran, an jî îxanet.

Kevok dipekiye. Di karargeha Baz de Kevok ci dizane dibêje. İsfadeyên wê pê didin nivisîn. Bi qasî sî rûpelî ew dinivise. Di rûpela jiyanâ Kevokê de rûpelek nû vedibe. Ev rûpel rûpela xalîtiya wê ye. Rûpela nû, mukir, itîraf, peyivîn, cih û warê gerilan nişandan e.

Beşa donzdeh'ê “Jan” e. Kevok itîrafker e. Baz ji Kevokê re dibêje: “Tu divê cih û warêñ keleşan (ji gerilayan re keleş dibêje.NM.) nişanî me bidi. Gund û zome, gundi û xelkê ku alikariya we dikirin... Tu divê van tiştan hemûyan bikî, îmtîhanekê baş bidi ku baweriya me, bi temamî, bi te were û tu ji mirinê xelas bibî...”

Kevok êdî bi dagirkeran re li çiyayê Kurdistanê li pey serhildêran digere ku wan bide girtin, bikuje. Kevok û Baz bi hev re ne. Kevok, Baz, sê zapit, bîst leşker û heft

cehş bi hev re diçin. Hemûyan jî cilülibasen gerilan li xwe kirine. Kevok yeko yek cih û stargehêñ gerilan bi wan nişan dide.

Beşa sêzdeh'ê navê wê “Awir” e. Di vê besê de his û psîkolojiya Kevokê tê diyarkirin. Kevok li paytextê welatê mezîn e. Ew di malen lojmanen leşkerî de dimîne. Kevok û Baz bi hev re li wê malê dimînin. Kevok dilêş e, bi derd, kul û keder e. Malbata wê, dayika wê dikte bîra wê. Ew stranek ku dayika wê di piçûkahîya wê de jê re digot, bi bîr tîne û vê stranê dilorîne. Baz ji derive tê malê û dinêre ku wa ye Kevok disitirê, bi dengekî xwes strana dibêje. Baz ji gotinê stranê fêm nake, lê maqarnê lorîna stranê pê gelek xwes tê, his û ruhê wî mest dike.

Baz ji Kevokê re dibêje:

“Serek û amîren min dixwazin ez te teslimê wan bikim... Mîna te bi sedan kes hene. Yanê kesen ku dev ji sewda serhildanê bardane û niha bi me re ne, bi dewletê re ne, ji bo dewletê dixebeitin û alîkariya me dîkin. Piraniya wan di hepixanan de ne. Çaxa hewce be, em wan ji hepixanan derdixin û bi xwe re dîbin érişan. Hinêñ wan ên bijarte ji bi me re ne, lê ew, şev û ro, li rê, di nav şer de ne. Her roj ew dimirin û dikujin.... Rewşa kesekî ne mîna a te ye. Bi zanîn min te anî vê derê da ku ez bikaribim te biparêzim... Te ji mirinê xilas bikim..... ...niha amîren min te dixwazin.... Bi iştîmalekî mezîn ji bo kuşinê... Tu hew bi kêri wan, bi kêri tiştekî têyi..."

Ev gotinê Baz yên li jor baş xuya dike ku dagirker, kesen itîrafkar demekê bi kar tinin û paşê wan dikujin. Kevok li ser rewşa xwe difikire. Ew kî ye, çima weha bûye? Çima ketiye vî halî? Edî ew hevala hevalan nîn e, Kevoka wan nîn e, ew hendlî jê nefret dîkin. Lewra ew edî xâin e. Xayîna welat û

tevgera serhildanê ye. Ew êdî mina xâinekê diji. Kevok li rewşa xwe û li xâintiya xwe difikire û digirî. Hestîren çavan li ser rûyê wê belav dibilin. Kevok digirî. Jiyana wê hêrimiye.

Baz araqê vedixwe û dikeve xew. Kevok di metbexê de wexta bi tenê dimîne gelek difikire. Ew dixwaze pêşî Baz bikuje û dûre ji xwe bikuje. Heger Kevok xîret bike dikare Baz di xew de bikuje. Lê Kevok xîret na-ke, ew ditirse...

Beşa çardeh'ê navê wê "Hafiza" ye. Baz disa li cem Maderê ye. Madera ku dostika wî ya kerxaneyê bû. Mader jê re dibêje tu çima naçî ber jina xwe û zarokên xwe. Baz dibêje ez naçim, min avûkat girtiye ez dê wê berdim. Baz ji Maderê re dile xwe, hundîrê xwe vedike. Jê re behsa gelek tiştan dike û paşî dibêje: "... min dest bi xwendina şîrran kiriye. Şîrran li ser aşq û sewdayê, şîrran ku qala evînê dikin... Min dest bi guh-darîkirina musikê kiriye. ... Min dest bi ni-vîsinê kiriye." Mader ji dibêje: "...wele dixwiye ku tu ji rê derdikeyî.Ev tiştên ku tu dibêjî, elametê dilhebinê û merhamete ne. Gidi tu bi xewna evînê neketibî?" Ma-der ji jê re behsa hîsa dilê xwe û behsa ku çawan û çima, ji bo çi ketiye kerxaneyê di-ke.

Beşa panzdeh'ê "Rêwing" e. Baz û Kevok bi hev re di trêneke şevê de ne. Di kompar-timana trênen de ew herdu bi tenê ne. Herdu ji rêwing in. Baz Kevok teslîm nekiriye û ew ji bi Kevokê re direve. Ew li ser riya reveke bêveger in. Ew di rîwîtiyeke dirêj de ne. Rûpeleke nû, jiyanekе nû, heyameke nû li pêşîya wan e. Ew niha li ser vê rê ne. Di vê beşê de ji gelek sahneyên alegorîk hene.

Beşa şanzdeh'ê "Ronahî" ye. Di vê beşê de cihê ku Baz û Kevok bi dizî lê dimînin

têt qalkirin. Nivîskar di vê beşê de dîsan di-keve dewrê û agahdariyek kurt dide xwen-devanan. Kevokê ji nivîskar re nameyek şî-yandiye, lê di nameyê de adresa wê tuneye, loma ji nivîskar nikaribûye bi wê re têkili-yan dayne.

Baz û Kevok li milê deryayê, li herêma behra reş, di havîngehekê de xwe veşartine. Ew li benda pasaporten sexte ne. Dê ji wan re pasaporten sexte bêne çêkirin û ew herdu dê birevin derveyê welêt. Baz û Kevok li wir bi hev re çend rojan dimînin, bi hev re gele-kî diaxîsin...

Baz wexta ku diçe ku pirsa pasaportan bi-ke û hinek xwarin û vexwarinê bikire, li gund hinek wî dibînin, taqîba wî dikin û têr wî û Kevokê di xaniyê havîngehê de digrin.

Beşa hivdeh'ê "Mîrin" e. Beşa yek'ê ji na-vê wê "Mîrin" bû û di wê beşê de kuştina Kevokê hatîbû qalkirin. Di vê beşa hivdehê de ji kuştina Baz tê qalkirin û roman êdî xe-las dibe. Nivîskar di vê beşê de ji derdikeye holê agahdarî dide û sedemên ni-vîsinâ vê romanê diyar dike. Nivîskar di kutupxane-yê de bi tesadufi di rojnameyeke rojane de nûçeya kuştina Kevok û Baz dixwîne. Çîris-ka nivîsinâ vê romanê li wir dikeve dilê ni-vîskar û nivîskar pagê romana Baz û Kevokê dinivîse.

Niha ez dixwazim li ser ziman, teknîk, psîkolojiya qehremanen romanê û taswîran çend gotinan bibêjim û nivîsê bi maneya alegoriye ve bidim girêdan. Wek ku min di destpêka vê nivîsê de ji got; roman, bi gira-nî romanek alegorîk e. Ji bo wê ji divê mi-rov baş têbigihîje ku alegorî çi ye? Maneya bi vê şêweyê nivîsin, anku bi şêweyâ alego-rîk roman nivîsin fêr bibe, bizanibe.

Zimanê romanê gelek dewlemend e. He-

tanî niha di tu romanek Kurdi de bi vê havayı, bi vê dewlemendiyê ziman nehatiye bi kar anîn. Ev roman dewlemendiya zimanê Kurdi dide nîşandan. Zelaliya zimên radixe ber çavan. Di hêla teknika romanê de teknikek baş hatiye pêk anîn. Teknîka hûnandina romanê geleki xurt e. Teknikeke modern e. Kerekter û psikolojiya lehengên romanê û guherîna wan baş hatiye qalkirin. Nivîskarê romanê di ruhiyeta Baz û Kevokê de; şîdet, zor, germahî û dilhebinî daye nîşandan. Taswîrên çiya, welat, çem, gêli, newal, insan û tevgerên wan pir baş hatiye taswîirkirin. Nivîskar her awayî bi serkeriye.

Protîpêni romanê de bi metodêni alegorîk, bi hostatî li hevûdu hatiye nexşandin. Di romanê de General Serdar heye. Ew protîpekî diktatoriyê ye. General Serdar, anku ev protîpê diktator dikare Mustafa Kemal Ataturk be, dikare Kenan Evren be, Hafiz Esad be, Xumeynî be, yan jî Saddam Huseyîn be. Baz jî protîpek e. Yê ku qod na-vê wî "Yeşil" e (Mahmûd Yıldırım ji Solaxan e) û hêj jî çalakîyên xwe yên qirêj didomîne. Mirov dikare bîbêje ku; Baz'ê herî se-reke Mehmed Agar bi xwe ye. Kevok jî pir in. Gelek keçen ku di serî de ketin nav refîn serîhîderan û paşê bûnc iîtrafker henc. Wan keçan zirarîn mezin dan hêza serîhîderan.

Nivîskar di taswîra welat de, "welatê mezin" û "welatê çiyan" bi nav kiriye. Ev welatê mezin dikare Tîrkiye, İran, Irak yan jî Suriye be. Welatê çiyan jî Kurdistan e. Ji xwe di alegoriyê de metoda bingehîn tiştan bi şeweyekî din qalkirin e, bi şeweyek cuda taswîirkirin e. Di alegoriyê de fîrkirîn heye, tê de tiştê tradisyonê heye. Didaktîs e.

Wek mînak: Dost; du maneya dost heye;

yenek dostê heqîqi, yenek dostê sexte. Dost, lê di binê dostaniyê de ne dostanî heye. Baş, lê di binê başiyê de xirabî heye. Xirab xuya ye, lê di binê xirabiye de başî heye, yan jî berevajê vê baş xuya ye, lê di binê başiyê de xirabî heye. Di alegoriyê de du mane hene. Dixwaze tişteki bide ber çavan ku di bin siya berçav de ye. Bi awakî din, bi zimanê hal dipeive. Yanî tewşîr dike, şerh dike. Alegorî maneycke fîrkirîn û fîrkirîna maneya veşartû ye.

Min li gorî zanabûn û têgîhiştandina xwe danasîn û analîza vê romanê kir. Dibe ku ez gelek aliyên romanê nebînim. Dibe ku ez li ser girîngîya hinek aliyên romanê baş nesekinim, ji min ewqas hat. Ez hêvî dikim ku edebiyatzanê Kurd li ser vê romanê analîz bikin, nivîsan binivîsînin. Kêmaniyêni di vê nivîse de jî ew dikarin temam bikin. Mirovîn edebiyatzan bila li hember vê romanê û hemû berhemên edebî ku bi kedek pîroz û bi gelek zehmetiyan têne asîrandin, bêdeng nemînin. Edebiyat bi analîzen edebî pêş ve diçe, xurt dibe.

Şeweyen nivîsına bi metodêni "romantîk, sembolistî û alegoriyê" hêj nû di nav edebî-yata Kurdî de tê pêkanîn. Divê Kurden edebiyatzan li ser van şeweyen edebî ditin û ramanen xwe pêşkêsi xwendevanan bikin.

□

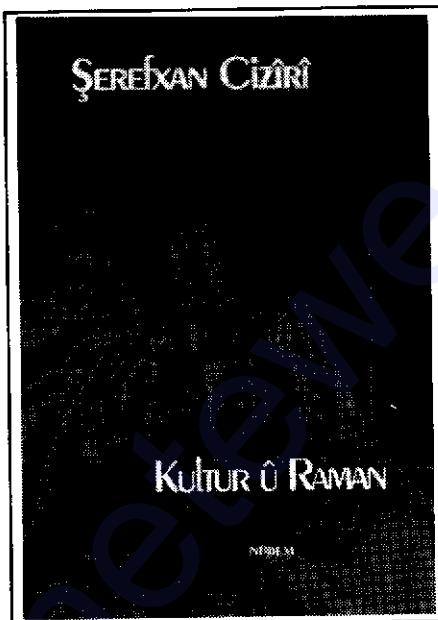
Ronî mina evinê
Tarf mina mirinê
Mehmed Uzun
Weşanen Avesta

ÇEND GOTIN LI SER "KULTUR Ü RAMAN"Ê

N. ZAXURANI

Beriya niha bi çen-dekî pirtuka Şerifxan Cizîri ya bi na-vê "Kultur û Raman" ket destê min. Nivîskar, bi alîkariya vê berhemâ xwe hewl daye ku bi zimanekî petî li ser pisrgirêkên bingehin yên dîroka ramanê di serpêhatina dem û dewranan de analîzên bi rêk û pêk li dar bixine. Herweha, weke ku ji naveroka berhemê bi hêsanî tê têgîhiştin, hevalê nivîskar li ser mijara intelektueliz-mê bi awayekî bi gelek alî rawestiyaye. Bi qasî ku ji kar û xebata wî ya di vî warî de tê xuyakirin, mirov dikare bi hêsanî bibêje ku nivîskar di vê kar û xebata xwe de bi serketi ye.

Lê bela ku, berhem li ser gelek mijarêni ji hev cuda yên ku di demêni ji hev cuda de hatine weşandin, diraweste, parîkî sext e ku mirov bikaribe bi carekê re nerîn û ramana-nen xwe pêşkêşî xwendevanen hêja û delal bike. Lewra, her mijar bi serê xwer analîzen hûr û kûr dixwaze. Ji ber vê yekê ji, ez dix-wazim ku di vê nivîsa xwe de li ser sernivîsa

bi navê "Metodeke zanyarı ya edebiyatê" bi awayekî bi rêk û pêk rawestim.

Cizîri di vê semivîsa xwe de li ser rewşa edebiyata kurdi ya ku ji metodêni zanyariya edebî yên nûjen bêpar e, diraweste û bi mafdarî gili û gazinêni xwe ji tiraletiya intelektuelen kurdan dike. Ji ber ku sifreke bi her awayê xwe tekûz ya zanyariya edebiyata bedew ji aliye ro-

nakbirênet neteweyen din yên cihanê ve hatiye raxistin, lê mixabin ronakbirênet me kurdan ji ber nekêrkiriya xwe nikarin tu kelkê (fêdê) jê bigrin, da ku edebiyata me ji di vî warî de mina edebiyatê din yên gelên serifraz di warê hemû jiyanê de bi gelek alî bîpişkive.

Herweha nivîskar bi alîkariya vê sernivîsa xwe hewl dide ku dest bavêje metodêni zanyariya edebî yên ku di serpêhatina dem û dewranen ji hev cuda ji aliye tevgeren edebî yên ji hev cuda hatine afîrandin, birame û bi taybet hevalê nivîskar serê xwe li ser tev-

gera edebî ya strukturalizmê têşîne. Di serpêhatina hûnandina sernivîsa xwe de nivîskar ji bo ku bikariba pirsgirêkê bi rêk û pêk çareser bike, serî li çend otorîteyên zana yên ku di derbarê strukturalizmê de xwedî kar û xebatên hêja û berfereh in, dide.

Bêguman cihê strukturalîstan di diroka kar û xebata edebî de berbiçav û diyar e. Lewra, mirovê ku haya wî ji vê tevgera edebî hebe, herçiqaş rind dizane ku serkêşen vê tevgera edebî hewl dane ku di kar û xebata xwe yî edebî de rexnê li tevgera edebî ya formalist digirtin ji, ew bi xwe ketine nav çawtiyên serkêşen tevgera formalist. Ji xwe, naveroka sernivîsa bi rêz Şerefkan Cizîri vê yekê ji me re dest nişan dike. Lewra, kesêñ mina Roman Jakobsson - ku di vî warî de kar û xebatên balkêş li dar xistîne - hewl dane ku tevgera edebî ya formalist û ya strukturalist nêzîki hevdu bike. Lê, divê ku baş bê zanîn, bi vê metoda riqakirinê mirov nikare weha bi hêsanî xwe ji çawtiyên tevgera edebî ya formalist rizgar bike û bi vî awayî ji, metodeke edebî yeke bi rêk û pêk biafirîne. Herciqaş birêz Şerefkan Cizîri dibêje ku amanca Mîkael Bachtûn ew e ku: "Beriya hemû tiştan rexne li formalizmê girt û got ku avaniya huneri nikare ji derdora xwe we're izolekirin" ji, mirov bi hêsanî nikare bibêje ku wî xwe ji çawtiyên tevgera edebî ya formalist rizgar kiriye. Kare bê pirskirin : Ma gelo çîma?

Ji bo ku pirsgirêk di vî warî de baş bê ronî kirin, divê ku mirov di destê pêşî de serê xwe rind li ser peywendiyên di navbera zanistiya edebî û medodolojiya edebî bi rêk û pêk bişîne. Weke ku tê zanîn, karmendiya (wezifa) heri serekî ya zanistiya edebî ew e ku peywendiyên di navbera jiyanâ gelan ya bi reng civakî û edebiyata bedew de bi awa-

yeckî hûr û kûr raxîne ber çavan di serpêhatina geşbûna dirokê de. Geşbûna bi reng dirokî ya edebiyatê ligel taybetmendiyen wê yên sereke bi gelek ali şirove bike. Ji ber ku her disiplineke zanistiyê beriya her tiştî hewl dide ku li ser objeya (kirde) xwe bi qasî ku jê tê xwestin, lekolînên cur bi cur li dar bixe û bi alikariya vê yekê ji, qada jiyanê ya ku objeya wê di xwe de bi cih û war dike, bi gelek ali binirxîne. Heger ku disiplineke zanistî vê yekê ji xwe re bike kar û barekî serekî tê wê wateyê (maneyê) ku ew di kar û barekî xwe de him serketû ye û him ji geş û balbûna wê li dare. Ji vê yekê wîrdetir, ev yeka tê wê watayê ku ew ji bo şirovekîna jiyanâ civakî ya ku ji objeya wê re dibe mijar, çalak û bikêr hatiye. Ji ber ku, her disiplineke zanistiyê gava ku objeya xwe ligel qanûnên wê yên bi reng civakî bi qasî ku jê tê xwestin binase, dê hingî bi hêsanî bikaribe karmendiya xwe ya bi reng civakî bi cih bîne.

Heger ku mirov bixwaze fenomenên bi reng hunerî an ji civakî bi gelek ali binirxîne, di vê ku mirov sedemên ji wan re dîbin bingeh, rind bizane. Bê ka ev fenomen serçaviyên xwe ji kuderê digrin, têne wateya ci û giringiya wan ya civakî ji kuderê tê an ji bikêri ci tê, bizane. Mîna ku baş tê zanîn, civat ji weke xwezayê xwedîye qanûnên xwe yên taybetî ye. Geşbûn an ji guhertina wê li gor qanûnên wê tê pêk anîn.

Fenomenên bi reng civakî ji di xemlandîna jiyanâ civakî ya rengin de peyde dîbin. Ev yeka ha, ji bo hemû fenomenên bi reng civakî rastiyekê ku mirov nikare li ser gorubêjan bike. Helbet ev yeka ha, ji bo fenomenên hunerî yên cur bi cur ji xwedîye giringiyekê bi reng jiyanî ye.

Ji ber vê yekê, heger ku zanistiya edebî

bixwaze li ser lingên xwe raweste, divê ku van herdû pirsên jérin biversivine: Yek, ji ber çi hema bibêje di jiyana hemû gelan de ligel zanistiyê din edebiyata bedew ji hebûna xwc her domandiye, di jiyana gelan de edebiyata bedew xwediyê çi rolê ye? Dido, ji ber çi edebiyata bedew ya gelan di serpêhatina dem û dewranan de tê guhertin, li ser dinamîkên civakî bi serpêhatina dîrokê re ges û bal dibe?

Bersiva van pirsgirêkên ku di xetên jorîn de hatin kirin, ji aliye tevgerên edebî yên ji hev cuda bi bersivêni ji hev cuda hatin bersvandin. Heçî alîgirêñ tevgera edebî ya formalist in, bi carekê re peywendiyêñ hunera edebî û têkiliyêñ jiyana civalî yên bi gelek aly û rengin ligel serpêhatina wan ya dîroki qut dikan. Ji ber vê yekê ji, alîgirêñ tevgera edebî ya formalist naveroka berhemên edebî bi carekê re di kar û xebata xwe yê hunerî de rakirin. Alîgirêñ vê tevgera edebî di vê bîr û baweriye de bûn: Li gora wan berhemên edebî bi tenê ji forma (şıklê) xwe têñ pêk anîn. Ji ber vê yekê ji, divê ku mirov di kar û bare xweyi hunerî de serê xwe bi tenê li ser forma wan bişîne. Li gore wan, jiyana civalî ya ku di hûnanadina berhemên edebî de tê xwiya kirin, ji aliye nivîskarê berhemê ve mîna materyal tê bi kar anîn. Li gorî ramana wan, berhemên hunerî ji hinek "şeweyêñ nivîsandinê" têñ meydanê. Ev yeka ha ji, bi tenê xwediyê fonksiyoneke bi reng estetikî ye.

Bi vî awayî ji, alîgirêñ tevgera formalist edebiyata netewî dixistin mistewa sistemeke ku ji "şêwa an ji uslubêñ nivîsandinê" tê afirandin, di kar û bare xwe de nêzikayî lê dikirin. Alîgirin tevgera formalist ji vê nerîna xwe ev encam derdixistin: Her "şêwa an ji uslubêñ nivîsandinê" di destpêkê de xwend-

van bi awayekî ji awayan jê hez dikan, lê piştre kêfa wan jê re nayê û bi vî awayî ji, sistemeke din ya nivîsandinê cihê wê digire.

Bêguman, struktuelist li pêşberî vê helwesta formalistan ya ku fonksiyona edebiyatê ya estetikî jê re dixistin amanc derdiketin û êdi wan li berhemên hunerî mîna ku ji "uslûb an ji awayêñ nivîsandinê" bi xwîn û can dîbin, nedinerin. Lê, wan berhemên edebî mîna Struktureke (avahiyekê) ku him naverok û him ji forma wê dixwe de cih û war dikir, dinirxandin. Bi vî awayî ji wan dixwest ku bi alîkariya metodêñ matematikî berhemên edebî şirove bikin. Lê, divê ku baş bê zanîn, mirov weha bi hêsanî nikare bi saya metodêñ matemetikî berhemên edebî mîna ku ji mirovî tê xwestin, binirxîne. Ji ber ku, mirov bi tenê dikare forma berhemên edebî mîna avahiyekê (strukturekê) destnîşan bike. Ma gelo çîma? Ji ber gava ku mirov behsa avahiyekê dike, ya balansa unsurên madî yên ku bi awayekî organikî li ser hevîdu bandorê dikan, tê bîra mirovî, an ji di navbera fenomenan (diyardeyan) ku koordinatên wê hatine tasawwur kirin, dan û standina wan ya bi reng diyalektikî, tê bîra mirovî.

Ji ber vê yekê ji, tiştên ku bi reng avahîne, mekîne ne, organizmîn bi reng mirovîne, bi taybet ji mîjîyê mirovî ye. Lê, li pêşberî vê yekê, bîrewerî û nerînen mirovantîyê ligel kar û xebata wê ya zîhnî ku bi alîkariya bandora jiyanê bi awayekî bêrawestan têñ guhertin an ji ges dîbin, ne fenomên an ji tiştên bi reng avahîne. Bela ku xwediyê peywendiyêñ bi taybet û xwediyê qanûnen bi taybeti ne, mirov dikare wan mîna sisteman destnîşan bike. Herweha çalakiyên mirovan yên ku bi awayekî bîrewerî têñ kirin, sistemî ne. Mirov dikare vê yekê

ji bo naveroka berhemên hunerî ku ji ramanan pêk tê, bi hêsanî bibêje. Ji ber vê yekê ji, mirov nikare naveroka berhemên hunerî ku bi ramanan niviskarê berhema edebî ve tê rapêcan, bi nerîna strukturalistan ya ku li ser bingehê avahiyê tê ava kirin, analîz bike. Ji ber vê yekê ji, gelek kesen strukturalist hêvi dikirin ku bi alîkariya metodên matematikî an ji sembolî berhemên hunerî bi awayekî hêsanî şirove bikin, lê mixabin, mina wan derneket. Ev metodên weha yên bi vî rengî mirov dikare bi tenê ji bo analîzkitina forma berhemên hunerî bi kar bîne. Heta bi hêsanî mirov dikare bibêje ku ev metod ne ji bo forma berhemên edebî bi tevahî, ancaz ji bo birr an ji beşekî ji forma wan bi kar bîne. Weke ku tê zanîn, forma berhemên hunerî ji imajan pêk tê. Heçî imajen hunerî ne, yekîtiya fenomenen hunerî yên bi giştî û ji yekîtiya tiştên ferdî pêk tê. Ji ber vê yekê ji, heta ku mirov di derbarê yekê ji wan de nexwediye agahdariyên bi rîk û pêk be, mirov nikare weha bi hêsanî yên din ji binase. Lê, weke ku tê zanîn, taybetmendiyen fenomenen hunerî yên ferdi mirov dikare bi tenê bi alîkariya nerîneke estetikî analîz bike û bi vî awayî ji gava ku mirov xwe li ser nerînen giştî hûr û kûr bike, dê mirov bikaribe bi saya vê yekê wan rindir ji nêzîk ve nas bike. Naxwe, mirov nikare bi alîkariya nerînen abstrak, minak, bi alîkariya nerîneke matematikî ya ku ji işaret û hijmaran pêk tê, nikare wan nas bike.

Vêca, mîna ku bi hêsanî tê xwiya kirin, mirov nikare bi alîkariya analîzen matematikî naveroka berhemên hunerî ligel fonksiyona wan ya bi gelek alî binirxîne û wan baş fehm bike. Biqasî ku ji kar û xebata formalist û ya strukturalistan tê xwiya kirin, di

lêkolînên xwe yên edebî de serçaviyên xwe ji qanûnên diroka gesbûna netewî nedigirtin. Ji berevajî, wan qanûnên gesbûna diroka netewî ligel serpêhatiyen jiyana civakî bi carekê re û bi yek alî red dikirin. Ji bona vê yekê ji, wan guhertin û gesbûna zanistiya edebî bi hinek faktorên ku bi awayekî ji awayan "di nava gesbûna edebî bi xwe de" veşartîne, girêdidan. Heger mirov vê yeka ha bi termen felsefi destnişan bike: Mirov dikare bi hêsanî bibêje ku ev nerîna ha serçaviya xwe ji îdealizma Kant digre.

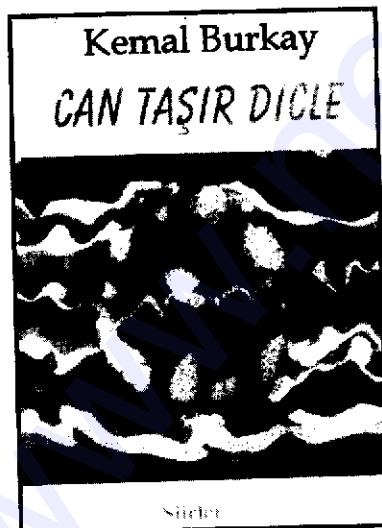
Ligel vê yekê ji, divê ku mirov bi tu awayî kar û xebata edebî ya formalist an ji strukruralistan mîna kar û xebateke biçûk an ji bêkêr nebîne. Heger ku mirov dev ji kîmaniyen wan yên ku di rîzân jorîn de bi awayekî kurt behsa wan hate kirin, berde, wan kar û xebatê gelekî balkêş di derbarê zanistiya edebî de pêk anîne. Bi rastî ji, gava ku haya mirovî ji gesbûn û guhertina edebiyata gelan di serpêhatina dem û dewranan de hebe, mirov dibîne ku gelek "motifîn" hevpîş di edebiyata gelen cihanê de hene. Li ci heye ku ev "motifîn" hevpîş mîna ku formalist an ji strukturalistan mîna "faktorên mistikî yên di edebiyatê de" diditîn, nebûn. Mirov dikare serçaviyên van faktoran yên ku dibine bingeh ji gesbûna diroka edebiyatê re ji qonaxên dirokî yên jiyan gelan bi xwe derxîne.

Ji aliye din ve ji, berhemên hunerî ji aliye form û naveroka xwe ve carcaran gelek aloz û tevlihev in. Ev alozi û tevliheviya wan divê ku ji aliye edebiyatzanan ve bi nerîneke estetikî bê şirovekirin. Di vî warî de herçiqas alîgirên tevgîra edebî ya formalist an ji strukturalist mîna ku ji wan dihat xwestin, rola xwe bi cih neanîbin ji, bi giştî gava ku mirov ji kar û xebata wan hayadar be, hingî

mirov dibine bê çi xwediye kar û xebateke çê ne di vî babetî de. Vêca, ji bo ku mirov bikaribe gesbûna dîroka edebiyatara gelê Kurdistanê ligel qanûnên wê yên ku rayê xwe berdidin nav kurahiya dîroka kevnar û herweha edebiyata netewên din yên gelên cihanê bi awayekî bi rîk û pêk ji nêzîkahî ve binase, divê mirov di derbarê metodên zanya-riya edebî de xwediye agahdariyên tekûz be, da ku mirov bi alikariya vê yekê bi hêsanî bikaribe pirsgirêkên edebî yên cûr bi cûr analîz bike. Bêguman, gava mirov di vî warî de li rewşa edebiyata kurdî dinêre, mirov bi çavên xwe dibine ku edebiyata me di vê hêlê de geleki lewaz e. Lewra, gava mirov edebiyata gelê Kurdistanê û ya gelên din yên serifraz bi hevdû re muqayese dike, bi hêsanî tê xwiya kirin ku edebiyata gelên serifraz di geleç qonaxên dîrokî yên ji hev cuda de

derbas bûye. Bêguman, edebiyata wan ji li gore van qonaxan hatiye guhertin û metodên zanyariya edebî yên ji hev cuda ku bi termenê mîna klasizim, naturalizm, roman-tizim û yên din têne bi nav kirin, rengin bûye. Lê, ji ber sedemên ku baş tene zanîn, edebiyata me tu fersend nedîtiye ku mîna edebiyatên din yên gelên serifraz li ser dînamikên xwe yên netewî û cîvakî bipiştive. Ji ber vê yekê ji, edebiyata kurdî ji destpêkê ta iro bûye edebiyata xweparastin û ya berx-wedanê. Heger ku ronakbirênen me dixwazin edebiyata me ji vê tengasiyê rîzgar bibe, divê ronakbirênen me di warê hamû jiyanê de hewl bidin ku rola xwe ya dîrokî li ser dika edebiyatê bileyizin. □

Kultur û Ramaz
Şerefhan Çizîr
Weşanên NÜDEM

Kemal Burkay bi qasî siyasîtvaniyê ewqasî ji di nava aktivîteya nîvisandinê de ye. Wî di warênen cihê de berhemên cihê nîvisandine. Lê belê nîvisandina wî ya sereke şîr in. Wî heta niha bi kurdî û tirkî bi çendan pirtûkên şîran weşandine. Ev pirtûka wî "Can Taşır Dicle" bi tirkî ye, lê şîrîn tê de berê bi kurdî hatîbûn nîvisandin û ji aliyê şâîr bi xwe ve hatine werge-randin.

Şîrîn Burkay bi tama xwezayê, hêza berxwedanê û hêviya azadiyê hatine hûnandin. □

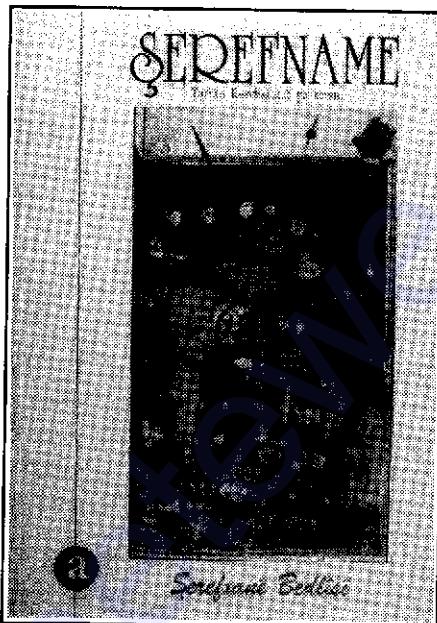
Can Taşır Dicle
Kemal Burkay
Weşanên Deng

LI SER ŞEREFNAMÊ Ü ÇAPA WÊ YA NÛ

ZIYA AVCI

Her weki tê zanîn, ûsal çar-sedsaliya temambûna nivisandina cilda yekê ya Şerefnameyê ye. Şeref Xan, çarsed sal berî niha, yanî dawiya meha zulhîc-ceya sala 1005ê koç (1397ê tebâxa sala 1597ê zayinî) dawî bi nivisandina cilda yekê ya Şerefnameyê aniye. Ev nusxeyâ han a bi qîmet ku destxetê Şeref Xan bi xwe ye, 246 rûpel e û niha di Kitêbxaneyâ Bodleian a Universiteya Oxford de ye û di bin reqema 312an de qeyîtkiriye. Bi bist tabloyen bi nîrx hatiye xemilan-din û her yek ji wan tabloyan bûyerek dirokî izah dikan. Şeref Xan, nivisandina cilda diduyan ji di meha gulana sala 1599ê zayinî de tamam kiriye. Ev cilda han ji li ser diroka Osmani û İranê ye.

Ûsal, hêvi ew bû ku di vî warî de gelek aktivîte bêñ kîrin, semîner û xebatêñ cûr bi cûr bêñ meşandin. Lê mixabin qasî ku tê dîtin, li gor qîmet û giringiya Şerefnameyê tiştekî zêde di orteyê de tune. Wisan dixuyê dê ev sala han a ji kurdan re gelek bi me'ne

û bi qîmet ji weki gelek salen din di sersari û bê xemwariyê de biçe. Çima sersari û bê xemwari? Cunki Şeref Xan yekcüm kes e ku xwestiye hisa ruhê kurdîtiyê vejîne. Bi vê ji mirov dikare wî pîrê damezrînerê ruhiyeta kurdî, bi gotineke din babê giyanê nasyonalizma kurdî bihesibîne. Vê ruhiyetê di mejiyê wî de tam sed sal berî Ehmedê Xanî xwe nişan daye. Lê sed mixabin heta niha ji

ji aliye me kurdan ve, ku em ji hemû netewe û gelên cihanê zêdedir muhtaci bûyerek wiha ne, ne qedir û qîmeta Şerefnameyê û ne ji ya nivîkarê wê Mir Şeref Xan hatiyezanîn.

Mebest ji vê kurtepêşgotina han ne ew e, ku ez li vir li ser qîmet û giranbihatiya Şerefnameyê û nivîkarê wê Mir Şeref Xanê Bedîsi bisekkinim û hêjatiya ew karê çarsed sal berî niha û ew perspektîva ku ew kar pê hatiye kîrin, bidim xuyakîrin. Ev xebat ji aliye dirokñas û lêkolînerên ku pisporê vê mijarê ne hatiye kîrin. Bi vê xebata xwe Şe-

refnameyê bi alim û zanayên rojavayê dane nasandin û bûye sebeb ku wergera wê ya bi ser çend zimanê rojavayê bê kirin.

Ez dixwazim zêdetir behsa ew wergeren Şerefnameyê ku heta niha hatiye kirin û ew nusxeyê ku ew werger li ber hatine çêkin, bikim û çend rêt ji li ser vê wergera kurmancı ya Şerefnameyê binivîsim.

Yekem car wergera Şerefnameyê bi zimanê tirkî hatiye kirin. Ev kar di sala 1078ê koç (1667/1668ê z) de ji aliye mirekî Bedlîsê yê navê wi Mihemed Begê kurê Ehmed Begê Mirza ve hatiye kirin û nuskeyek ji vê wergerê di Kitêbxaneya Belediya Stenbolê di nav nivîsên M. Cevdet û di bin reqema o/29an de ye. Li gor Y. Vasiliva, ku ji aliye Dr. K. Mezher Ehmed ve hatiye ne-qilkirin, ev ne tamamê Şerefnameyê ye, kurtiya wê ye.

Wergera duyem a bi zimanê tirkî, di sala 1681ê zayıñ de ji aliye niviskarekî naznavê wi "Şem'i", ji bo mirekî kurd ê navê wi Mistefa Beg re hatiye wergerandin. Ev naznavê han li hinck ciyan ji "Sami" derbas dibe. Ev herdu nusxeyen han ji di Museum British a li Londrayê de hene. Heta niha du destnîsên nusxeya yekê û yek ji ya diduyan hatine dîtin, lê yek ji wan ji nehatine weşandin.

Wergera Şerefnameyê ya cara sisiyan bi zimanê tirkî, di salen 1930i de ji aliye mamostekî diyarbekrî yê navê wi Suleyman Savci bi elfabeya latîni hatiye kirin û ev nusxeya han di Kitêbxaneya Giştî ya Diyarbekrê û di bin reqema 206şan de qeyîtkiriye.

Wergera Şerefnameyê ya cara çaran bi zimanê tirkî, di sala 1971an de ji aliye M. Emîn Bozarslan ve bi elfabeya latîni hatiye kirin.

Di navbera salen 1853-1859an de, wergera Şerefnameyê ya almanî li paytextê Avustur-

ya (Nemse) Viyanayê ji aliye G. A. Barbe ve hatiye kirin. Ev werger di navbera van salan de beş beş hatiye weşandin. Di sala 1858-1859an de, cara yekê wergera wê ya kurdî bi handana kurdnasê bi nav û deng Aleksander Jaba, ji aliye Mele Mehîmûdî Bayezidi ve hatiye kirin. Ev wergera destnîs ne temamê Şerefnameyê ye û di Kitêbxaneya Giştî Ya St: Petersburgê de hatiye parastin.

Wergera Şerefnameyê ya zimanê fransizî, di navbera salen 1868-1875an de ji aliye farisîzanê mezin F. B. Charmoy ve li St: Petersburg ê hatiye kirin. Ev çapa fransizî ya Şerefnameyê çar cild e. Beşa yekê ya cilda yekê di sala 1868an de, beşa diduyan a cilda yekê di sala 1870an de, beşa yekê ya cilda diduyan di sala 1873an de û beşa diduyan a cilda diduyan ji di sala 1875an de hatiye çapkirin. Heta niha wergera erebî ya cilda Şerefnameyê ya yekê du caran û cilda diduyan ji carekê hatiye kirin. Cara yekê ji aliye Cemîl Rojbeyanî ve, wekî ku bi xwe dibêje; di roja riye mecha gulana sala 1943an de, dema ku di Bendîxancya 'Emmareyê de girtî bûye, dest bi wergera Şerefnameyê ji orijinalê wê farisî bi ser zimanê erebî kiriye. Korri Zanyarî Iraq ji di sala 1953an de ev berhemâ han a bi qîmet weşandiye. Ev wergera erebî 480ê rûpel e.

Wergera cara diduyan a cilda yekê ya Şerefnameyê bi ser zimanê erebî, di sala 1948an de ji aliye M. 'Eli 'Ewnî Beg ve hatiye kirin. Çapa wê piştî wefata wi, di sala 1958an de ji aliye mamoste Omer Weçdi û li ser erkê Wezareta Perwerdeyi ya Misrê û bi pêşgoteneke fireh a Yehya Xeşşab hatiye kirin. Ev werger 540 rûpel e. Wergera yekê ya cilda diduyan a bi ser zimanê erebî ji cardin M. 'Eli 'Ewnî Beg kiriye. Ev cild ji di sala 1962an de cardin li Qahîreyê hatiye çapkirin. Lê mixabin M. 'Eli 'Ewnî Beg bi

çapê van berheman şad nebûye.

Di dawiya salen 1950an de rojhilatnasen Sovyetê qîmeteke gelek zêde dane Şerefnameyê. Vê navê re wergera Şerefnameyê ya bi zimanê rûsi Yefgina Vasiliva girtiye ser milê xwe. Di sala 1967an de cilda yekê û di sala 1976an de ji cilda diduyan ji çapê re amade kiriye. Cilda yekê 619 rûpel e, 412 rûpelên wê Şerefname bi xwe ye û qisrnê mayî ji ji pêşgotineke 55 rûpel, pasgotin û kurtebehseke di derheqê kitêbê de ye. Ev pêşgotina Vasiliva ya ji 55 rûpelan pêk hatî, weki ku Dr. K. Mezher Ehmed neqildike, gelek bi nîrx û hêja ye û tê de hatiye gotin, ku Şerefname di sedsala 17an de bi riya ni-visen gerokekî tîrk ê navê wî Katib Çelebî gihiştiye cîhana zanyariya rojavayê.

Ji bili van, xebateke gelek hêja ji aliyê Memed (Mihemed) Şemsî yê azerî ve hatiye kirin. Vê xebata xwe ya li ser Şerefnameyê wekê têza doktorayê û bi zimanê azerî amade kiriye û li Bakûyê weşandiye.

Piştî vê zanyariya kurt ya di derheqê wergerên Şerefnameyê yên bi ser zimanên cihê cihê de, ez dixwazim bi kurtî ji bibe behsa nusxeyen ku ew wergerên behsa wan hatin kirin li ber hatine çêkirin û awayê xebata ew kesen ku ev kar kirene bikim.

Yekem kesê ku dest bi karê berhevkirina destnivisan kiriye V. Zirnov e. Wî çar destnivisen Şerefname yê bi dest xistiye û ev çar destnivis gîhandiye hev û ji wan yek nusxe pêk anije. Pişt re ji di sala 1860 an de bi farisi li St. Petersburgê çap kiriye. Ew di vî warî de wiha dibêje: "Ev rêt û pêkiya ku iro di Şerefnameyê de tê dîtin, bi saya ew fîhrîsta ku min bi xwe jê re çêkiriye de ne."

Pişt re vê xebata xwe bi vî awayî izah dike: "Çi kil û kêmasyen ku di nusxeyen kitêbxaneyê de (mebest Kitêbxaneya St. Petersburgê ye- Z. A.) hebûn, min ew bi yên Xanikov re dan ber hevûdu û çap kir. Ji wir

şûn de êdî tu şik ji min re nema ku kitêba min gelek ji destnivisen di Muzexaneya Asayê de baştır derketiye. Ji bîlî vê, bi taybeti careke din min ew di bin çav re derbas kir û pişt re min ji çapê re şand. Min tu destkarîyek ji ber xwe ve tê de nekiriye. Eger car û caran, ew ji gelek kêm, min valatiyek tiji kîribe, min ew ji asîrandinêwan kesen ku Şeref Xan ji wan wergirtine istifade kiriye. Yanî yên weki Ibn Xelekan, "Ebdurrezzaq û yên din. Ji ber ku weki min got, ez rastkîrina şâşyan û belgeyan dikim dawiya kitêbê û ez li wir dûr û dirêj li ser disekinim."

Ew nuskeyen destnivis ên Şerefnameyê ku V. Zirnov li ser xebitiye û gîhandiye hev û ji wan yek nusxe pêk anije ev in: Nusxeye yekê: ew nusxeye destnivis a sala 1007ê koç (1599yê z) ya li ber nusxeye yekê ya bi destxetê Şeref Xan bi xwe hatiye nîvisand, ew e. Ev destnivis, piştî temambûna wê, ji aliyê Şeref Xan bi xwe ve hatiye redaktekirin. Ew ji aliyê birêz Frach ve hatiye ditin û navê wê kiriye nav fîhrîsta destnivisan, lê V. Zirnov dibêje, gelek kêmasyen wê hene. Ew ji behsa Eşîreta Mehmûdi dest pê dike û bi behsa Eşîreta Siyamensoñî dawi lê tê.

Destnivisa diduyan a ku V. Zirnov jê istifade kiriye, yên birêz Xanikov in. Dema ku ew di sala 1854an de li Piranê konsolosê Rûsyâ yê bûye, li Dilemana li ba Salmas ê ew sitandiye. Destnivisen din ji ji Kitêbxaneya Yehya Xanê Xanî yê Fermanrewaya Azerbaycanê wergirtiye.

Destnivisa yekê ya Xanikov, di 19yê meha şe'bana sala 1252yê koç (1837ê z) de mirrovekî navê wî Mehmûd Rizayê kurê Sabir 'Eliyê Kerbelayî, li ser fermana Rewşen Efendi yê ji gundê Dilmekan û li ber destnivisa Şerefnameyê ya tarîxa nîvisandina wê 1007ê koç (1599yê z) hatiye kirin. Di dawiya vê nusxeye destnivis de Şeref Xan wiha

gotiye: "Nivîskarê vê kitêba han ê muhtacê rehma Xwedê, Şerefê kurê Şemseddinê Kersayî di dawiya meha muherrema sala 1007an a koça pêxember de -silavên Xwedê li ser bin- li bajarê Bedlis ê -Xwedê ji qeza û bela biparêze- ji rastkirin û bijartina şasiyan xelas bû".

Xwediye vê destnivisê ji di dawiya kitêbê de wiha nivîsandiye: "Bi alikari û himmeta Xwedayê bexşînder, jartîrîn koleyê ber destê te Mehmûd Rizayê kurê Sabir 'Eliyê Kerbelayî yê ji gundê Dilmekan roja sêsembê nêzîki taştî, 19yê meha şe'banê destnivisa vê kitêbê xelas kir." Ev destnivisa Xanikov 250 rûpel e. Nusxeya sisiyan a bi destnivis ku V. Zirnov li ser xebitiye, ew destnivisa li Muzexaneya Asyayê ya Üniversiteya Qeyser ya li St: Petersburgê ye. Reqema qeyda vê destnivisê ya di muzexaneyê de 756 e û 605 rûpel e. Ev ji Rosso re bi diyari hatiye. Ew kesê xwediye wê ku diyari anîye, li ser rûpe-la yekê wiha nivîsandiye: "Ji Bada Xanê Hakimê Sawucbulax." Lê ne tarixa nivîsandina wê û ne ji navê nivîskarê wê li sere. Ev nusxeya han a Rosso ji birêz M. Wolkow re hatiye dayîn û wî ji maqaleyek li ser nivîsandiye û di rojnameya Asya de daye weşandin.

Nusxeya bi destnivis a çaran ku V. Zirnov jê istûfade kiriye, ew nusxeya di Muzexaneya Asyayê ya di bin reqema 576an de qeytikiriye. Ev nusxeya han ji aliye Baron Bondve ji Îranê hatiye anîn û 100 rûpel e.

Wek me li jorê ji got, V. Zirnov ev her çar nusxe gihadine hev û ji wan yek nusxe pêk anîye. Yani ew nusxeya ku di sala 1860an de li St: Petersburgê bi farîsi, yani zimanê kitêbê yê orijinal hatiye çapkiran. Bi gotineke din ew nusxeya ku "çapa Rûsyayê" ji jê re tê gotin.

Çapa farîsi ya Misrê ji li ber van hersê nusxeyê han hatiye amadekirin: Nusxeya

yekê, ew nusxeya V. Zirnov a li jorê me behsa wê kir, yanî nusxeya "çapa Rûsyâ yê" ye. Ya diduyan, nuskeyek destnivis a di Kitêbxaneya Mekteba Osmani ya Helebê de ye, ku ji aliye M. 'Eli 'Ewnî Beg ve hatiye ditin. Nusxeya sisiyan ji, weki ku M. 'Eli 'Ewnî Beg di pêşgotina çapa Misrê de dibêje, ji aliye Sureyya Bedirxan Beg ve jê re hatiye dayîn.

Cardin li gor gotina M. 'Eli 'Ewnî Beg, Sureyya Bedirxan listeya 170 kitêbên li ser kurd û Kurdistanê û cî û salên çapkiranina wan ji pê re, bi du fihrîstan ve daye wî, lê dibêje ku, gelek mixabin me nekarî ew bi çapa farîsi re biweşanda.

Ev çapa Şerefnameyê ya Misrê, cardin weki ku M. 'Eli 'Ewnî Beg dibêje, ne tenê ji aliye wî ve hatiye kîrin. Wî, Şêx Ferecüllah Zeki Kurdî û Şêx Muhyeddin Sebri Kurdî di navbera xwe de ew xebat par ve kirine û piştî xebata salekê ya bê rawestan ew ji çapê re amade kirine.

Li gor Dr. Kemal Mezher Ehmed, hejmara destnivisen Şerefnameyê yên di kitêbxaneyen naskirî yên cihê cihê de ku hatine parastin, digihîjin 22 liban. Lê kesên ku lêkolin li ser Şerefnameyê kîrine, di wê bawerîye de ne ku eger lê bê gerîn di Kurdistanê de gelek nusxayê din ên bi destnivis dikarin bi dest bikevin.

Niha ez dixwazim çend gotinan ji li ser vê wergera kurdî ya bi zaravayê kurmançî bêjim. Teqrîben pênc sal berî niha, ji bo çârsedsalîya temambûna nivîsandina Şerefnameyê fikra wergera wê ya bi ser kurdî ya bi zaravayê kurmançî ket serê min. Wê çaxê wergera Mam Hejar a bi zaravayê soranî nû ketibû destê min. Ji bo ku wergera tirkî ji erebiya wê hatibû kîrin, zimanek ketibû navberê û di wergerê de ji ev xalekî girîng e, ev wergera kurdî ya zaravayê soranî ez teswîqê vî karî kîrim.

Wergera Şerefnameyê ya bi zaravayê soranî, ji aliyê Mam Hejar ve raste rast ji çapa farisi ya Misrê hatiye kîrin. Dema ku mirov li vê prosesa wergerê binêre û nêzîkahîya di navbera zaravayê kurmancî û soranî ji bigre ber çav, mirov dikare wergererek wiha ya kurmanciya Şerefnameyê, weke ya ji ber orijinala wê bi xwe hatî çekirin bîhesibine. Lî, dema min dest bi vî kari kir û ez pê de çûm, neqla bûyerên wekî yê Buxduz (Baxdûz), ew teswîr û sifetên ji bo pesin û serkevtina kurdan hatine bikaranîn, ji min re dudîlî çebû û ez ketim şikê. Ji ber vê, ji bo ku ez bikarim vê xebata han bi awakî rîk û pêki bimeşînim, ez mecbûr mam min seri li wergera tirkî da.

Min wergera tirkî û wergera kurdî ya zaravayê soranî, ez dikarim bêjim ku ji seri heta binî dan ber hev. Ew ciyênu ku li hev nedikirin û ferqiyetên mezîn di navbera wan de hebûn, min ew işaret kîrin û bi alkariya hevalên farisîzan, ew bi orijinalen wan yêñ farisi ya ji aliyê Mihemed 'Ebbasi ve hatî amadekirin, muqayese kîrin. Bi vî awayî ew şâsiyên ku di herdu wergeran de ji hebûn, min ew di jêrnotan de dan xuyakirin.

Mam Hejar, ku me li çend ciyan di jêrnotan de işaret kîriye, li gelek ciyan riayetê bikaranîna terminolojiya îdarî û siyasi ya wê çaxê nekiriye. Li gelek ciyan ji ew teswîr û pesnên ku ji bo kurd û Kurdistanê hatine kîrin, gelek dirêj kîriye. Ji ber vê, daneberheviya herdu wergeran di ciyêni wiha de zehmet bû. Ji bili vê, di wergera şîiran a bi ser zaravayê soranî de gelek têkelhevî hene. Hinek ciyan Mam Hejar di ciyê wergera şîiran de, şîîrên xwe bi xwe nivîsandine. Lî ji derveyî şîiran, bi gelempesi ew ciyêni ku di herdu wergeran de li hev nedikirin û me bi saya orjinala wê ya farisi rast kîrin, hat ditin ku di wergerê de Mam Hejar zêdetir

nêzîkî me'neyê bûye. Me tev ev xalêñ han di jêrnotan de dane xuyakirin. Problemek din ku derket pêşıya me, mesela salêñ koçî û wergera wan bi ser salêñ zayînî bûn. Ji bo lisneyek ku mirov bikare pê bawer be bi dest neket, me salêñ wan ên zayînî wekî yêñ wergera tirkî qebûl kîrin. Ev salêñ zayînî yêñ wergera tirkî, gelek jê ji aliyê M. 'Eli 'Ewnî Beg ve hatine kîrin û yêñ din ji Seydayê M. Emin Bozarslan wergerandine. Me ew pêşgotinêñ ku ji aliyê kesen cihê cihê ve hatine nivîsandin, kîrin pêşıya kitêbê, hakeza ew belgeyên bi destê me ketin û qapaxêñ wergerên bi zimanê din ji me avêtin dawiya kitêbê.

Ez dixwazim ev werger ji aliyê xwendevanêñ hêja ve ji bo çarsedsalîya temambûna nivîsandina berhemekê weke Şerefnameyê re diyariyek biçûk, berê ked û zehmetekî hindik bê qebûlkirin. Qet nebe, dengekî jar ji be hewarek ji vê bêdengiyê re ye. Ez hêvidar im ku rojekê muesseseyen kurdan ji çêbin û kesen zimanzan û dîrokñas peyda bibin û bêñ ba hev, ew destnîvis û xebatê li jorê behsa wan hatin kîrin, bi taybeti nusxe-ya yekê ku bi destxetê Şeref Xan bi xwe ye û ew pêşgotinêñ ji hemû wergerên cihê cihê re hatine nivîsandin bigrin ber çavan û carke din ji nû de wergera Şerefnameyê têkin ber destê xwendevanen û Şerefnameya Mîr Şeref Xanê Bedlisi nedin ji bîr kîrin.

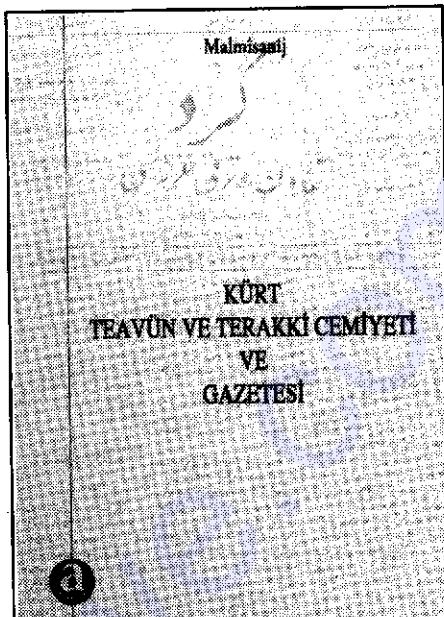
Ez di dawiyê de sipasî hemû wan kesan dikim ku alkariya vê xebata han kîrin. Ez gelek şad û dilxweş im ku erkê wergera afîrandineke evqas hêja, bi kil û këmasiyêñ xwe ve ji be ket ser milê min. Bi hêviya ku bi dilê xwendevanen hêja be û bi kêri wan were. □

Şerefname
Şeref xanê Bedlisi
Werger: Ziya Avci
Weşanen APEC

Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti ve Gazetesi

Bî hinceta sedsaliya rojnamegeriya kurdî ïsal kurdan li seranserî dînyayê bi aktî-vîteyên cihê sedsaliya rojnamgeriya kurdî piroz kirin. Yek ji van aktîviteyan jî jînûveçapkirin û derxistina pirtûkêni li ser rojnamegeriya kurdî bû. Ev pirtûka ku ji aliyê Malmisanij ve hatiye amadekirin yek ji van aktîviteyan e. Malmisanij di vê pirtûkê de li ser rîkoxistin an jî komeleya "Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti" radiweste û dîroka wê, şaxêن wê û girîngiya wê bi me dide zanîn. Mîna tê zanîn Cemiyeta Teavun û Terakki, yek ji wan cemiyetên pêşî ye ku xwestiye pirsgirêka kurdî bi rê û metodên legal were çareserkirin û komele bi xwe jî legal xebitiye. Herweha ji aliyê vê komeleye rojnameyek jî bi navê "Kürt Teavün ve Terakki Gazetesi" derketiye. Li gorî agahdariyên ku Malmisanij di pêşgotina vê berhemê de dide, wê neh hejmarêñ rojnamê derketibin, lê wî bi tenê karîbûye çar hejmaran bi dest bixe. Endamên komeleyê, an jî welat-hezêñ kurd nêrînên xwe bi riya vê rojnameyê belav kirine û kurd di derheqa dîrok, kultur û edebiyata wan de haydar kirine.

Beşkî girîng yê vê pirtûkê jî li ser şâîre kurd Piremêrd (Süleymaniyyeli M. Tevfik) e. Malmisanij li ser jiyan û berhemên Piremêrd radiweste û ji xebatêñ wî mînakaran pêşkêş dike. Weki din jî em di vê pirtûkê

de pêrgî gelek navan têñ ku ji aliyê nivşê niha ve an nayêñ naskirin an jî pir kêm têñ naskirin.

Ev berhem bi analizeke dirêj ya di derheqa vê rîkoxsitin û vê rojnameyê de hatiye amadekirin, herweka ji rojnameyê jî gelek nîvisêñ bi kurdî û tirkî hatine pêşkêşkirin. Ev nimûneyêñ ku ji rojnameyê hatine pêşkêşkirin, hemû ji aliyê Malmisanij ve ji alfabeşa erîbi hatine transkribekirin.

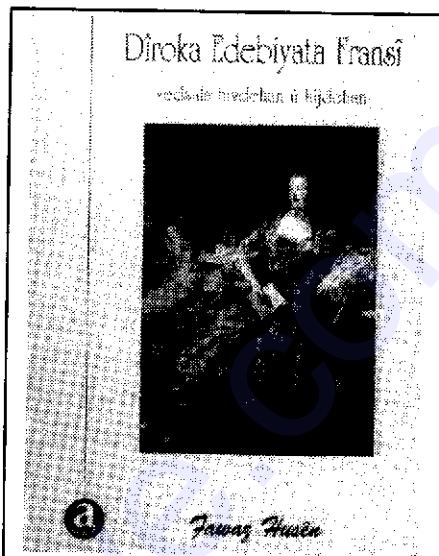
Ev pirtûka ku jiiana kurdan ya siyasi, aborî û entelektuelî ya destpêka sedsala 19an rohnî dike, hêjayî pesnê ye. □

Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti ve Gazetesi
Malmisanij
Weşanêñ APEC

Dîroka Edebiyata Fransî

Fransa hertim mîna welatekî medenî, Paris mîna paytexî huner û edebiyatê hatîye naskirin. Helbet ev nc bêsebeb e. Ji ber ku hê di dawiya sedsala şanzdehan û di destpêka sedsala huvdehan de kultur, huner û edebiyatê li Fransayê dest bi geşbûnê kiriye. Dema Henryê IVan, Louisê Sêzdeh û Çardehan destpêka gulvedana huner û edebiyata frensi ye. Dr. Fawaz Husêن, ku bi xwe li Sorbonnê doktoraya edebiyatê kiriye, bi hûrbîni dadikeve kûrahiya edebiyata frensi ya sedsala huvdeh û hîjdchan û navêngirîng yê demê, bi xebat û mînakên xebatîen wan, pêşkêşî xwendevanên kurd dike. Di vê berhemî ku berê beşekî wê yê mezîn di kovara Nûdemê de hatibû weşandin, mirov prosesa edebiyata Fransayê, bi kiriz û serketinîn wê ve dibine. Ji ber ku Fawaz Husêن ev berhem mîna dersên xwe yên ûnîversityey amade kiribû, ew mîna dersên ûnîversityey jî hatine pêşkêşkirin. Loma, F. Husêن li ser niviskaran û li ser berhemîn wan yêngirîng ku hem tesirek taybetî li edebiyat û pêşketina edebiyata frensi kirine, hem jî tesireke bêpîvan li edebiyata cihanê kirine, radiweste.

Ji bili serdema Henryê IVan, Louisê Sêzdeh û Çardehan, Fawaz Husêن li ser şêweyêngirîng hunerî û edebî û besen tiyatroyê ji radiweste. Di besen şêweyêngirîng hunerî û edebî de niviskar li ser şêweya barok, şêweya xweşik-perestiyê û şêweya klasik radiweste û van şêweyan bi şiroveyêngirîng edebî radixe. Herweha ew di vê besê de li ser şêweyêngirîng tiyatroyê; yêngî mîna tiyatroya pastoral, tiyatroya trajî-

komedî û komedi ratiweste û ji pêşevanên van tevger û şêweyan; Corneille (1606-1684), Racine (1639-1699) û Moliér (1622-1673) bi jiyan û berhemîn wan dide naskirin.

Di sedsala huvdehan de tevgerên curbecur yêngirîng nivisandinê jî hebûn. Mirovîn sereke yêngirîng û demê jî ev bûn Pascal (1623-1662), Descartes (1596-1650), La Fontaine (1621-1695), Charles Perrault (1613-1680), La Bruyère (1645-1696), Montesquieu (1689-1755), Voltaire (1694-1778), Diderot (1713-1784) û Rousseau (1712-1778). Fawaz Husêن jiyanâ van niviskar û filozofan, berhemîn wan yêngirîng û naveroka hin berhemîn wan bi mînakân dide.

Ev pirtûka ku bi riya danasina edebiyata frensi û dîroka edebiyata Fransayê deriyekî cihanî li ber edebiyata kurdi vedike, hêjayî pesin û şabaşê ye. □

Dîroka Edebiyata Fransî
Fawaz Husen
Weşanen APEC

Yasaklı Topraklar

Nejdet Buldan

Weşanên Mezopotamyê

hêzên reş ve hatibû kuştin, pirtûkek bi navê "Savaş'a Mektup" nivisandibû. Buldan di vê pirtûka xwe ya bîraninan an ji "gernameyê" de ji bîlî danaşına xweşî û spehîtiya xwezaya Kurdistanê, behsa hevditinê xwe yên bi gerflayan re ji dike. Pirtûk bi tirkî ye û ji aliyê Weşanên Mezopotamyayê ve li Almanyayê hatiye weşandin. □

Yasaklı Topraklar

Nejdet Buldan

Weşanên Mezopotamyê

Aşkın Kısa Tarihi

Ali Biçer

Weşanên Peri

Ali Biçer yek ji şairên me yê zirek e ku bi zimanê tirkî dinivisiñe. Ew ji ber fikrên xwe yên siyasi zêdeyi deh salan di girtigehên Tirkîyeyê de razaye. Biçer niha li derveyî welêt, li Swisreyê dimîne. Lê ji şîrên Ali Biçer dixuye ku wî salên xwe yên girtigehê vala nebuhrandine û girtigeh ji xwe re mîna dibistanê bi kar anîye. Şîrên Ali Biçer mîna senfoniyeke ku bi evinê hatiye hûnandin e. □

Aşkın Kısa Tarihi

Ali Biçer

Weşanên Peri, Stenbol

Awazên xerîbiyê

Bedirxan Epözdemir

Weşanên Aso

B e d i r x a n

Epözdemir ji mîj ve ye di nava çalakiyên niviskarî û rojnamegeriya kurdi de ye. Wî heta niha di geleç kovar û rojnameyê bi kurdi û tirkî de nivisandiye û herweha xwendevanê Nûdemê wî ji nivisên wî yên di Nûdemê de ji nas dikin. Epözdemir ji mîna geleç siyasetvan û rewşenbirêñ kurdan pişti 12ê ilonê xwe ji ber cûntayê da ali û niha li Hollandayê diji.

Ev berhevoka Bedirxan Epözdemir ku ji 18 şîrân pêk hatiye, hemû ji li ser berxwedan û hêviya berxwedanê, xerîbiyê, bêrikirinê û azadiyê ne. □

Awazên xerîbiyê

Bedirxan Epözdemir

Weşanên Aso, Stenbol

Güla derengi an ji rengên kurdi

M. Roja Sor

E v berhevoka Şîrân ku bi tabloyeke hunermendê kurd Riza Topal hatiye xemilandin, bi na-veroka xwe ji pirtûk xemilandiye. Ji dîroka şîrân ji xuya dibe ku M. Rojasor ji mîj ve ye dinivisiñe. Dîroka li binê şîra pêşî ya vê berhevokê 1972 ye. Şîrân Rojasor ku bi têkoşîn û berxwedanê dest pê dikin, li xerîbiyê bi bêrikirin û dîsan geskîriña hêviya berxwedan û azadiyê dewam dikin. □

Güla derengi an ji rengên kurdi

M. Roja Sor

Weşanên Navenda Çanda Kundi

Wê rojê ji me re ji Tirkîyeyê paketek hat. Gava me paket vekir, me dit ku Încîl e. Încîla bi kurdî ye, bi kurmanciya latînî ye. Herçiqas ev ne cara pêşî be ku Încîl bi kurdî derdikeve jî, lê ev cara pêşî ye ku Încîl bi kurdiya latînî û bi bedewiya zimanê kurdî derdikeve. Bêguman armanca vê xebata ha herçiqas belavkirina Încîlê û belavkirina fîkrîn xîrîstiyaniye be jî, lê gava mirov rewşa zimanê kurdî li ber çavan digire, mirov dibîne ku bê jî bo geşkirina zimanê kurdî xebateke çiqasî hêja ye. Xwezi di civata kurdan de xwediyê her fikrê, her baweriyê weşanên nêzîkî raman û baweriyâ xwe wergerandina zimanê kurdî. Musulmanan berhemên İslâmî, marksîstan berhemên marksızmî, liberalan yên fîkrîn liberalîzmî û fikir û baweriyê din jî herweha yên nêzîkî fikir û baweriyê xwe wergerandina... Lê em dibînin ku insiyatifa wergerandina Încîlê ji ne ya kurdan lê ya şirketeke bi navê "Şirketa Kitêba Piroz" e. Bi riya vê şirketê Încîl wergeriyaye gelek zimanên dinyayê. Mîna tê zanîn cara pêşî Încîl di sala 1872an de bi kurmanciya alfabe ermenî derketibû. Paşê jî bi alfabe erekî derket. Ger fro ji wan Încîlan mabe jî, bi tenê di arşiv û pirtûlxaneyen de maye. Lê ev Încîla (Mizgîn) bi kurmanciya latînî ku niha li Tirkîyeyê hatiye weşandin di warê xwe de valahiyeke mezin dadigire. Yek; ji ber ku li Kurdistanê nemusulmanen mîna ermenî, asûri-suryanî, kildanî û hwd. hene. Dudu; ji bo fêhmikirina vê pirtûka piroz. Sisê; ji bo geşkirina zimanê kurdî û teşviqkirina bawermendên din û ideolojiyên cihê ku ew jî kitêbên xwe bi zimanê kurdî biweşinîn.

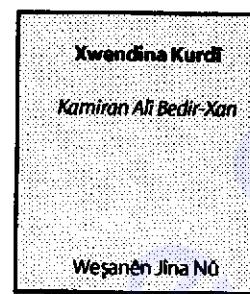
Ev kitêba piroz ji aliyê komusyonike jîr û bi kurmanciyeke hêsan û xweş hatiye wergerandin. Kitêb 357 rûpel e û bi ebateke biçûk e. □

Încîl (Mizgîn)
Kitabı Muqedes

Xwendîna Kurdi

Kamiran Ali Bedir-Xan

Weşanen Jîna Nû

Dî warê pêş-dexistina zanyari û zimanê kurdî de rola Dr. Kamiran Ali Bedir-Xan ne kêmî ya Celadet Bedir-Xan e. Kamiran Bedir-Xan di şaxîn cihê cihê de berhem pêşkêsi pirtûlxaneyaya kurdî kirine. Ji çarînê Xeyam, tefsîra Quranê, nîvîsîndîna şîrân bigire heta amadekirina alfabe û ferhengan xebatê Kamiran Bedir-Xan he-ne. Ev pirtûka bi navê "Xwendîna Kurdi", cara pêşî di sala 1938an de li Şamî hâtûbî weşandin. Pirtûk ji şîr û çirokên kurt pêk hatiye ku armanca Kamiran beg bi vê pirtûkê ew bûye ku ev pirtûk di dibistanan de were xwendin. Mixabin ku piştî çapkirina pirtûkê bi şest salî hê jî dibistanen kurmançî nînin û ev pirtûka Kamiran Bedir-Xan ji hê jî neketîye destêş şagirtên dibistanen zimanê kurdî. Lê, Weşanxaneyâ Jîna Nû bi jînûvêçapkirina vê berhemê karekî hêja kiriye û nivşê nû bi xebata alim û zanayê kurd hesandi. □

Xwendîna Kurdi
Dr. Kamiran Ali Bedir-Xan
Weşanen Jîna Nû

Bî taybetî piştî salêñ heştîyî û bi derketina kurdan ya derveyî welêt re kurd bi xebatê Celadet Ali Bedir-Xan hesiyan. İro, her kurdeki serwest kêm zêde navê kovara Celadet Bedir-Xan HAWAR bihistine û

Celadet Bedir-Xan
(Jiyan û ramanên wî)

Konê Reş

Weşanên Jîna Nû

batê dide naskirin, rola bav û bapîrêñ Celadet tîne zimêñ, behsa jiyanâ wan dike, behsa surgûnêñ wan dike û behsa mîrxasî û şerpezeziya wan dike. Ev berhemêku bi giranî li ser jiyan û ramanêñ Celadet Bedir-Xan radiweste, bêguman di kurmancî de berhemekê sereke ye. Di dawiya pirtûkê de albumekê resiman hatiye amadekirin ku ew jî rengekî dîrokê didin pirtûkê. Konê Reş, ku nivîskareki ji binya xetê ye, bi vê xebata xwe rûpeleki jibîrbûyi ya dîroka entelektuîliya kurdi derdixe rûkala dînyayê. Spas jê re... □

Celadet Bedir-Xan

(Jiyan û ramanên wî)

Konê Reş

Weşanên Jîna Nû

En pârla i drömmens
grumliga damm

Ferhad Shakely

Weşanên APEC

E v zêdeyî bist
E salî ye ku Ferhad Shakely di
nav aktivîteyêñ nivîskarî û rewşenbiriyê de ye.
Wî bi temenê bicük dest bi şairtiyê kirîye û bi
çend hevalên xwe
re di destpêka salên hefteyî de tesireke baş li
niyşî li dû xwe kirîye. Lî mîna gelek şair û
nivîskarên herçar perçeyêñ welêt, niha Ferhad Shakely jî li Swêdê dimine. Wî li Swêdê jî xebatêñ xwe yên di warê rewşenbiriyê

hindik be jî ji xebatêñ Mîr haydar in.

Celadet Bedir-Xan ji malbateke welê tê ku mohra xwe li dîroka Kurdistanê xistine. Konê Reş, bi berfirêhî vê mal-

de domandiye û bi navê "Mamostayê Kurd" deh salan kovareke edebî derxistiye. Ji bili wê jî bi navê "Svensk Kurdisk Journal" çend salan kovareke bi zimanê swêdî derxistiye. Lî di ber van xebatêñ xwe re jî Shakely dev ji nivîsandina şîran bernedaye. Ev berhevoka şîran ku di demêñ cihê cihê de nivîsandine û ji aliye Lars Bäckström, Ingvar Rydberg û Christian Råbergh ve hâtine wergerandin, bi evîn, hezkirin, bêrîkin, têkoşin û berxwedanê ve mişt in. Şîrren di pirtûkê de pirtûk bi wêne û sembolan xemilandiye. Di vê şewenivîsandina Ferhad Shakely de tesîra tevgera surrealizma frensi baş xuya dibe, lê digel vê jî Shakely ilhamî xwe ji kehniya çanda kurdî girtiye. Ev şîrren ku bi wergereke baş hatine kirin, rengekî nû didin şîra swêdî jî. □

En pârla i drömmens grumliga damm

Ferhad Shakely

Weşanên APEC

Piştî têkçûna serîhildana Dêrsimê, bê-dengiyek li welêt hakim bûbû. Tevger têk çûbû, xebat rawestiyabû û kurd bi lez asîmile dibûn; ji xwe, ji nasnava xwe, ji kurditîyê bi dûr diketin. Lî, di dawiya salêñ 1950î de, tevgera xwendevanêñ kurd hêdi hêdi ew bêdengî dîçîrand û dîsan dengê kurdan bilind dîkirin. Ev tevgera xortan ku paşê dewlet bi dû nêçîra wan ket û di dîrokê de jî bi navê bûyera 49an hate navandin, wek bombeyekê kete rojeva Tirkîyeyê. Di

17ê meha donz-dehan 1959an de 49 rewşenbirêñ kurdan ji aliye dewletê ve hate girtin. Dewletê dixwest bi girtin û temirandina dengê 49 rewşenbirêñ kurdan,

23 Kürt Aydını

Yaşar Kaya

Mezopotamya

tevgera kurdî bi giştî vemirîne. Nivîskarê vê pirtûkê Yaşar Kaya ku bi xwe yek ji van 49an bû, bi temenê xwe jî yê herî ciwan bû.

Lê piştî bûyera 49an, di destpêka salên 1960î de bûyereke din qebû ku ew jî girtina 23 rewşenbirên kurdan bû. Gelek ji van 23 kesan bi xwe di nava bûyera 49an jî de bûn. Di destpêka salên 1960î de êdî destpêka gesbûna rojnamegeriya kurdî bû jî. Di wan salan de *Roya Newe*, *Dicle-Fırat* û *Deng* dest bi weşana xwe kirin. Kurd hêdî hêdî bi xwe dihesîyan, hejmara nivîskar û xwendevanêن

kurdan zêdetir dibûn. Lê dewlet vê carê jî çû ser wan û di sala 1963an de 23 rewşenbirên kurdan yên bijarte girtin. Ev pirtûka ha li ser bûyera van 23 rewşenbiran e. Yaşar Kaya bi zimanekî edebî biyografiya hin rewşenbiran digel biryareñ mehkemê vê bûyera dirokî digihînc nivşê tro. □

23 Kürt Aydını

Yaşar Kaya

Weşanen Mezopotamiyê

JI WEŞANÊN NÜDEMÊ ÇAR PIRTÛKÊN NÜ

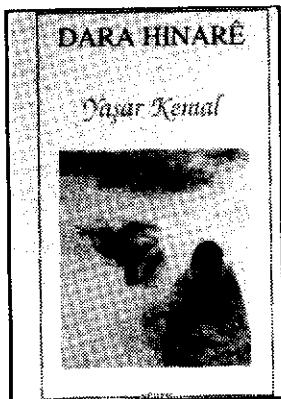
EPİLOG

Hesenê Metê

Epiçlog pirtûkeke çirokan e ku ji çirokeke dirêj û heyşt çirokên kurt pêk hatiye. Hinek ji van çirokan berê jî di kovara Nûdemê de hatibûn weşandin û xwendevanêن Nûdemê hezkirina xwe ya çirokan bi me dabûn zanîn. Ev çirokên Hesenê Metê jî mîna çirokên wî yên berê bi hûnandincke bêhnfireh bêhtengiyê tînin zimên. Hesenê Metê ku berê jî navê xwe bi çend pirtûk û çend wergeran dabû bihistin, bi zimanekî taybetî, bi stîleke klasik î taybetî rewşa kurdan a cîvakî, siyasi û psikolojîkî tîne zimên, dadikeve kûraniya ruhiyeta gernasên xwe û bi wan re dibe yek. Ew gelek caran jî bûyereñ trajîk bi rengê komedi û ironî dihûne. □

Epiçlog
Hesenê Metê
Weşanen NÜDEM
→

Dara Hinare, serpêhatiya çend çiyayıyan e ku li Çûkûrovayê li kar digerin. Di pêvajoya gera wan ya kar de, xwendan dikise cîhana Çûkû-

rova ya hundurîn û dibe şahidê guhertinên wê. Li Çûkûrovayê êdî sistema feodalizmê dimire û di şûna wê de kapitalizm bi pêş dikeve. Di pêsketina vê sistemê de rewşa karkev û paleyan, bêkarî û belengaziya wan mîna filmekî li ber çavan tê raxistin. □

Dara Hinare
Yaşar Kemal
Werger: Fırat Cewerî
Weşanên NÜDEMÊ

ku bi forma kesê yekemin hatiye nivîsan-din, di derheqa çend girtiyan de ye ku li bendî gulebarandina xwe ne. □

Dîwar

J.P. Sartre

Werger: Fırat Cewerî
Weşanên NÜDEMÊ

SILTANÊ FILAN

Yaşar Kemal

Ci bigire
Çher kur-deki xwende navê Yaşar Kemal dizane. Yaşar Kemal bi xwe kurd e, lê bi zimanê tîrkî dinivîsinê. Ew iro yek ji nivîskarê dinyayê yê

bijarte ye û ji salêن heysteyî û bi vir de navê wî di akademiya Nobelê de aktuel e.

Piraniya temayêن Yaşar Kemal an li ser kurdan in, an ji ji kehniya kultura kurdî di-zên.

Siltanê Filan jî yek ji van e. Di *Siltanê Filan* de şerê fil û gérikan heye, serhildana gérikan ya li dijî filan heye. Ji ber ku fil tên welatê gérikan û dixwazin welatê wan dagir bikin, zimanê wan bi wan bidin jîbîrkirin, wan ji gérikiyê bi dûr bixin û wan bikin fil. *Siltanê Filan* ku bi motivên neteweyî ve mişt e, bi kurdîya Mustafa Aydogan vê bi-harê di nava Weşanên NÜDEMÊ derket. □

Siltanê Filan

Yaşar Kemal

Werger: Mustafa Aydogan
Weşanên NÜDEMÊ

Xelatgirê Nobel yê edebiyatê Sarte, filozofeli navdar e û avakarê felsefeya existentîyalîzmê ye. Lê wî di ber karê xwe yê filozofiyê de gelek berhemên edebî ji nivîsandine. Di berhemên Sartre yên edebî de şopa felsefeya wî baş dixuye. Di vi wari de çiroka wî Dîwar minakeke baş e. Ev çiroka

ŞEŞ PIRTÜKÊN NÛ JI ENSTITUYA KURDÎ YA BRUKSELË

Enstituya Kurdi ya Brukselê di sala bihuri de ji bili weşanên xwe yên kovar û broşûrên cihê, bi zimanê holandî û frensiâz, şeş pirtükên nû, yek bi zimanê kurdi û pênc bi zimanê holandî, weşandin û xebata xwe ya di çarçewa weşanen de bi serfîrazi domand. Pirtükxaneya kurdan, yan pirtükxaneya li ser kurdan bi şeş berhemên nû zengîntir bû.

Pirtükên ku Enstituya Kurdi ya Brukselê weşandine ev in:

Bînêr... Ez mezin dibim, (ji roja pêşin ta
se saliyê awayek baş ji bo ditina me-
zinbûna zaroka we) Christiane CLOET-MU-
LIE û Hedwig STELEMANS-WELLENS, 100
rûpel, (werger: Derwêş M. FERHO), pirtûka
li ser babetta mezinbûna zarokan.

Di mezinbûn û perwerdekirina zarokan
de roleke mezin li ser milên dê û bavan he-
ye. Ji vê sedemê, divê meriv ne bes li sâxle-
miya laşê zarokê binêre, lê herwcha li rewşa
zarokê ya rûhi geleki agahdar be.

Tê gotin ku xwendegheha dê û bav nine.
Di nava civakê de rastiyekê vê gotinê heye.
Dayikek û bavekî baş pirseke şexsiyetê ye.
Encex, xurtbûna gotinê heye. Encex xurt-
bûna tebii bi alikariya perwerdekirinê hê zê-
detir meywe dide. Awayên cihê, rîyên me-
zinkirin û perwerdekirina zarokê yên zanya-
ri (ilmî) rastiyekê jîyanê ne.

Ev pirtûk bi armanca ku dê û bav, zaro-
kên xwe ji roja bûnê ta sésaliya wan bikari-
bin baştir nas bikin hatiye amadekirin. Da-
yik û bavên ku dixwazin zarokên xwe baş

perwerde bikin û mezinbûna wan bibînin
pêwîst e vê pirtûkê bixwînin.

Ev pirtûk cara pêşin ji aliyê Zarokxana
girêdayê Zanîngeha Katolik ya Leuvan
(K.U.L.), bi alikariya Rêexistina Civaki û sa-
xiyê (V.M.S.I.) bi zimanê holandi hatiye
amadekirin û weşandin. Bi hevkariya nivískar-
karen wê Christiane Cloet-Mullie, Hedwig
Stellemans-Wellens û Hunermend Francine
Rondou ji aliyê Derwêş M. Ferho hatiye
wergerandin. Hin tiştên nû hatine zêdeki-
rin û bi awayekî nû ji çapê te hate amade-
kirin. Hêvî ew e ku ev berhem di pêşerojê
de li welêt ji were weşandin.

Gevangenis Nr. 5, 11 Jaar in de Turkse
gevangenis, Mehdi Zana, 132 rûpel,
bi zimanê Holandî, (Girtigeha Nr. 5, 11 sal
di girtigehê de li Tirkîyê). Werger: Chris
Den Hond).

Di têkoşîna azadiya gelê kurd de Mehdî
Zana yek ji kesên xwedî cihekî giring e. Di

navbera 1980 û 1991 de ew 11 salan di girtîgeha Diyarbekrê de gritî bû.

Di vê pirtûkê de ew li ser êşkenceyên rojanc, zilma dewletê, sadîzma idarcaya girtîgehê, serhildan, serbilindi û hevkariya girtîyan di navbera hev de dinivîse.

Pirsa kurdan ji deshpêka rejîma kemalist heta niha bi zimanekî zelal dinivîse.

Mehdi Zana, xwediye têkoşîneke serbilind e. Di salen 70 de wî di nava T 1 Pê de kar dike. Di 1977 de weke serokê şahredariya Diyarbekrê tê bijartin. Dema ku leşkeran li Tirkîyê heşkere hikim xistin destê xwe ew hate girtin û mahkûmê 36 sal girtîgehê bû. Di 1991 de azad dibe, lê di 1994 de disa bi 18 meha tê cezakirin. Ev bû çend sal e ku Mehdi Zana li dervayê welêt e û xebata xwe ya ji bo azadiya gelê xwe didomîne.

Pirtûkeke hêja ye ku hem ji aliyê kurdan û hem ji aliyê kesen din bê xwendin.

Dr. A. KASIMLO, Merivê aştî û diyalogê, 72 rûpel. Bi zimanê Holandî, Biyografiya rehmetiyê Dr. Kasimlo ji aliyê PDK-î û kesen cihê.

Yek ji merivê herî mezin ku di sedsala 20 de jiyane. Yek ji serokên kurdan ku di siyasetê de cihê xwe bi tipen zérin di nava têkoşîna netewî ya kurdan de ji bo azadiyê û jiyanekê mirovane daye nivisan.

Dr. A. KASIMLO, Merivê aştî û diyalogê, 72 rûpel. Bi zimanê holandî, Biyografiya rehmetiyê Dr. Kasimlo ji aliyê PDK-î û kesen cihê.

Yek ji merivê herî mezin ku di sedsala 20 de jiyane. Yek ji serokên kurdan ku di siyasetê de cihê xwe bi tipen zérin di nava têkoşîna netewî ya kurdan de ji bo azadiyê û jiyanekê mirovane daye nivisan.

Dr. Kasimlo di sala 1930 de li bajarê Urmiya hate dinê. Paş xwendina xwe ya bin gehî wî li Paris û Pragê xwendina xwe ya bilind berdewam kir. Li van her du ciyan ji mîna dersdar kar dikir.

Di sala 1973 de Dr. Kasimlo dibe sekreteye gişî yê Partî Demokratî Kurdistana Îranê. Ji wê demê û paş de wî weha xebat kir ku parti di pîr aliyan de pêşketineke dari çav qeyd bike. Di rojén herî zehmet de wî parti idare kir. Bi serbilindi ji bin her barê giran derket. Rejîma Îranê ji xiste bin pîr astengiyen. Bi xebata xwe ya diplomatîk rejîma Îranê ya kevneperset şermezâr kir. Ji ber vê sedemê ji kevnepersetîn Îranê, bi desten diplomatîn xwe li ser maseya diyalogê di sala 1989 de Dr. Kasimlo tev du hevalen wî dane kuştin.

Di vê pirtûkê de jiyan û xebata wî ya politik ji aliyê PDK-î û kesen din bi ferehî tê axaftin.

De Koerden, in de (voor-malige) Sovjetunie 1921-1994, Herman TAELES, 114 rûpel, bi zimanê holandî.

Gelek kesan pirsa neteweyî ya Kurdish li Tirkîyê, Îran, Irak û Suriyê bihistiye. Lê li ser kurdên li Sovyetê yan qet nehatiye bihistin yan ji pîr kêm kesan. Eger hatibe bihistin ji agahdariyeke kêm e.

"Dema ku min xwest li ser wan kurdan agahdariyan bistinim baş xuya bû ku çığa kêm agahdarî peyda dibe. Di nava pirtûkeke mîna 'Les Kurdes', ya Basil Nikitine ji ji xeynî yek rûpelî li ser wan nanivise. Agahdariyên kurdologên li Sovyetê ji ji tesîr û serdestiya hikmî komünizmî azad nebûne û her agahdariyên ku ew belav dîkin bê pirs têne wergirtin. Xuyaye ku ew agahdarî di

nav gelek şâsiyan de fetisîne. Rastî ne xuyaye.

Ez giham wê baweriyê ku li ser wan pîr kêm tê zanîn û xebateke bingehî pêwîst e. Bi gelek çetiniyan min dest bi xebata berhevkirina agahdariyan kir. Ez bawer nakim ku min weke dil dixwest kar kiribe. Lê hêvî dikim ev berhem ji lêkolînên din re bibine bingeh, yan qet nebe bibine sedem ji bo xebatên pêşcrojê." Herman TAELS.

Di vê pirtûkê de li ser gelek aspektên kurdên Sovyetê li komarên cihê agahdariyên balkêş hene.

Kurd, Mafê Destxistina Azadiyê di Çarçewa Neteweyî û Navberneteweyî de, Katy VERZELEN, bi zi-manê Holandî, 172 rûpel.

Di Adara 1991 de li piraniya televîzyonên cihanê li ser kurdan û koça wan dihate axaftin. Mîna pîr kesan nivîskara vê pirtûkê jî bi wê rewşê gelekî eşâ. Ev jî bû sedema ku wê ev berhem paş lêkolîneke du salan pêşkêşî xwendevanan kir.

Nivîskar di vê berhema xwe de li ser siyaseta li welatên ku Kurdistan di navbera xwe de par kirine, li ser siyaseta Rojhilata Navîn, li ser siyaseta Ewropa, Sovyeta kevn û Dewletên Emecîka Yekbuynî (U.S.A.) û istis-markirina pîrsa kurdî ji bo menfaetên xwe yên dewletê bi awayekî fereh dîniwîse.

Nivîskar di vê pirtûkê de baş dide xuya kirin ku kurd bi tekrar têne xapandin û dewletên din vê pîrsê çawa ji bo menfaetên xwe qurban dikin. Yek ji van dewletan ji Beljika ye ku ji bo menfaetên xwe yên dewletî (li gora yên dewletên din herçend e pîr jî kêm in) pîrsa kurdî li gora daxwaza dewleta Tirkîye dimeşîne.

Ev pirtûk, mîna berhemeke nû ji bo kurdan û kesen ku li ser pîrsa kurdan radiwestin valahiyeke giring tiji deke.

Hélin Rook Naar Boomhars, Suzan SAMANCI, (werger ji Elmant û Tirkî: Ko-en van Bael û Isabelle De Keyser) bi zimanê Holandî, 110 rûpel.

Ev berhema ji 15 çîrokên xweş amade bûye ji di nava weşanên Enstituya kurdi ya Bruxselê de hate weşandin.

Her çîroka di vê berhemê de li ser jiyana rojane ya kurdan li Diyarbekrê, li derdorê Diyarbekrê û li navçeyên din yên kurdistan ye. Nivîskara vê pirtûkê bi xwe li Diyarbekrê dimîne û ew vê rewşa rojane li wira dijî. Ev yek ji hêzbûna van çîrokan dide xuya kirin.

Hêvî ew e ku nivîskara van çîrokan bi zimanê xwe yê bedew, kurdî, hunerê xwe pêşkêşî gelê xwe bike û berhemên wê ji zimanê kurdî bo zimanên din werine wergarandin.

Kurdish Instituut of Brussels
Rue Bonneels, 16-1210 Brussels
Tel. (0032) 2. 230 89 30, Fax 2. 231 00 97

TITANIC

SÜLEYMAN DEMİR

Titanic, Titanic. Di Caprio, Di Caprio. Li her deran Titanic û Di Caprio. Di rojnamen de Titanic û Di Caprio, di kovaran û televizyonan de Titanic û Di Caprio. Titanic bû suksêya herî mezin a Hollywood a dema compiuteran. Titanic solta dînyê têvî rakir. Di Caprio kir "mezinê dînyê". Di hemû kovar û rojnameyan de heye. Di radio û televizyonan de heye. Bi her awan bahsa wî tê kirin. Her demê tê kirin. Rojname û kovarên dînyê ên mezin hemû ji bo rapportajan bi dû de ne. Jibirakirina wî këmasiyek e. Li ser tişortan jî heye.

Titanic çi ye? Çawa ye?

Titanic û xuşka xwe Olympic, di wextê xwe de keştiyên dînyê ên herî mezin bûn. Bi dûkelê dixebeitän. Titanic wek keştiyek ku wê qet tu caran xewr nebûya hatibû eş-kerekirin. 1909-an dest bi çekirina wê hat kirin. Şirketa Britanî, White Star Line, 10 nîsanâ 1912-an Titanic derxist rîwitiya herî pêşî. Wê ji Britanya, ji Southampton biçuya New Yorkê. Lê mixabin 14 nîsanê, gava hîna 600 km dûri Newfoundland bû, li ci-yayekî qesayê ket, qulên mezin di pêşîya wê de vebûn û xewr bû. 2206 rîwî tê de hebûn. 705 (li gor hin agahdariyan 704) rîwî tenê hatin xelaskirin.

Ji hemû mîlerên ewrûpî tê de hebûn. Dost û nas û merevên gellekan tê de hebûn.

Ên ku tê de tunebûn, bi hêvi û baweriya xwe tê de bûn. Keştiyekê wilo mezin û saxlem rîwiti hêsan dikir. Ji ber wilo jî gava xewr bû, bû sedema eş û şîneke mezin.

Berê jî filmê Titanic hatibû çêkirin. Min ew jî ditibû. Balkêş bû. Mirov dibû hevparê wê êşê û wê şînê. Lê Titanic dîsa bû film û rekorda temâsevanan girt. Ez jî yek ji wan temâsevanan bûm.

Li gor film, şirketek, lêkolinan di derheqa Titanic de dike. Ü bi dû elmasekî bi navê "Dilê deryayê" de ne. Robot dadikevin binê deryayê, hundurê Titanic. Li devera ku bawer dîkin ku Dilê Deryayê lê ye, wî nabînin. Lê sûretekî dibînin. Keçekte tazî ye û ew dil di stûyê wê de ye. Ew yek ji wan re dibe sergêjek.

Karê wan ê di wê derheqê de, di televizyonan de direkt xuya dike. Pireke gellekî mezin wan dibine, telefonê dide wan û dixwaze alîkariyê bi wan bike. Navê wê Rose e. Tên wê dibin wir, cihê Titanicê û lê guhda-rî dîkin. Gava ew dibêje, çîrok ji serî ve dest pê dike.

Rose (Kate Winslet), gava Titanic ji Britanya derdikeve rê, keçekte ciwan e, spehî ye û desigirtiya yekî gellekî dewlemend e. Lê Rose ne ji dewlemendan e. Rose ji wî û jîna ku di nav de ye hez nake. Evarçkê gava pê de dixeyide, Rose derdikeve jora Titanice pişt caxê, dike xwe biavêje û xwe bikuje.

Dîdemek ji film; Leonardo Di Caprio û Kate Winslet.

Jack (Leonardo Di Caprio) ku rîwiyekî İtali ye, wênevanekî nûhatî, feqîr û hîna ne navdar e, bilîta xwe di listika pokêr de derxistiye, wê dibine. Ew ber esir ji li ber caxa

jor dîtibû û dil ketibûyê. Jack diçe û dike ku wê xelas bike, wê ji wê kirina xeter vege-rîne. Bi gotinên ku hêviyê didin dilan dixwaze wê qane bike. Lê Rose pêşî jê bawer

nake û dev ji min berde, ez ê xwe biavêjim dibêje. Jack, heger tu xwe biavêji, ez ê ji bi te re bêm dibêje û kincen xwe ji xwe dike û xwe ji avêtinê re kar dike. Rose xwe hêdi hêdi ji bîra dike û li kirina wî ecôbmayî dîmine. Kuro tu dîn i, cîma tu dê xwe biavêji, tu dê bimîr, dibêje. Jack, ê baş e, ji bo ku tu min xelas bikî, divê tu ji wir û ji a xwe vegerî, dibêje.

Rose bi a wî dike. Gava dike ku vegere, nigê wê dîşemite û dike ku bîkeve. Lê Jack xwe digihîne wê. Jack wê bi xeter û sextî, ji aliye caxê ê derve xelas dike. Gava wê ji ser caxê dadixe bi ser hevdu de dikevin. Bekçî wan di wî halî de dibinîn û gumana ku yekî keleş bi zorê êrişî yekê dewlemend dike, dîkin. Wî digirin û bi Rose re dîbin ba destgirtiyê wê. Lê Rose, bûyer ne wilo bû dibêje û wî xelas dike.

Îcar carê havdu dibinin. Jack hin dixwaze wê bibîne û hin ji dixwaze wê bi temamî ji wê fikra xwekuştinê vegerine. Bi hev re dilêş in. Carekê derdi Kevin ser caxa pêsiya keştiyê, desten xwe datînin ser desten hev, tilliyan di nav ên hev re derbas dikin û baskan vedikin, xwe didin ber bê û li asoya êvara sor dinerin. Jack wî çaxî ji ber dilgesîya dilê xwe "ez mezînê dînyê me" dibêje.

Jê û pê ve îcar agîrê evînê dikeve nava Jack. Dilê wî bi ser Rose ve ye, her demê di tîrsa ku dê bikaribe xwe biavêje de ye. Xwe di cibê xwe de nagire. Lê ên wek wî feqir nikarin biçin cihen dewlemendan. Jack diçe û wê dibîne. Civanan didin hev. Destgirtiyê wê bi wan dihise. Lê gava ku Rose dev ji wî berdide û bi Jack re diçe, Titanic li çiyayê qesayê rast tê. Eşkere dibe ku wê xewr bîbe. Destgirtiyê Rose wê peyde dike û Jack bi awayekî ku nikaribe xwe xelas bike, hepîs dike.

Kaos li dar e. Gava pêşî pîrek û zarokan (ên dewlemend) li keştiyêن biçûk dikin û dikin wan xelas bikin, Rose xwe ji keştiyekê wîlo biçûk disa diavêje Titanica nîvbinabûyî û diçe ku Jack xelas bike. Di koridorên tije av de li Jack digere û a soxi wî peyde dike û xelas dike. Keft û lefta xelaskirina jîna ciwan a bi evîneke dilkamax, alîkariya ku bi hevdu dikin, di koridorên teng de reva ji ber avê, wêneyên balkêş in. Di wî halî de, destgirtiyê Rose ji tê û bi demançê dikeve dû wan.

Jack jîr û şarez ye. Heta gava ku Titanic xewr dibe ji xwe û Rose xelas dike. Textekî peyde dikin, Rose derdixe ser û ew ji xwe bi text digire û li bendî ku hin bêñ wan xelas bikin dimin. Lê av sar e. Jack li pêş çavêna Rose hêdi hêdi dimire. Ên ku wek wan in hemû di çend deqîqan de dimirin. Şes kes tenê têñ xelaskirin. Rose yek ji wan e. Rose cw pîra mezin e.

Titanic berhemecike mezin e. Xweş hatiye çêkirin. Sê saetan dirêj e, lê bi min deqîqeyekê tenê ya zêde tê de tune ye. Bûyer gelleki bi can û balkêş dibin. Mirov zû dibin ba xwe. Mirov dibe yekî di Titanic de. Mirov dikeve tirs û xiroşa mirinê. Filmekî dijwar e. Nîv saeta dawî hemû bi giriyê temaşevanîn derbas bû. Ên li herdu teniştên me, her digiriyan. Li pêş û paş me her digiriyan. Bi zêdebûn ciwan digriyan. Qitz digriyan. Bêguman nasen hinan di nav ên ku mirin de hebûn. Ya ji li ser wê mirina ku bi zalîmî dibû, digriyan. Gellek ji li ser Di Caprio û evîna ku nedîçû seri digriyan. Ew yek ji, yek ji nişanên film ên bi serketibûnê ne. Titanic û James Cameron hêjayî pîrozbahiyê ne.

J. Kameron, di Titanic de, ferqa dewlemendan û xelkê xweş daniye. Qet ne tesâ-

duf e. Qureti û cahiliya dewlemendan bi awayekî pîr çekere derdixe ber çavan. Heta gava nîvê Titanicê binav dibe ji, balo li dar e û ên herî qure di dansê de ne. Carnan henekekê xwe bi wan dike. Gava li ser masa xwarina mîrê Rose (dor deh kesekî ne) bahsa Freud dibe, ji hev re "ma Freud ji rîwiyeck e" dibêjin. Lê di sahna bi dû wê de, îcar germiya jînê û hisêñ mirovan li ba xelkê û feqîran dide xuyakirin. Xweşîya şâhiya wan dide xuyakirin. Bi xuyakirina dilovaniya jîna wan, rûmetê dide wan, wan bilind dike.

Ji sisê paran, pareke rîwiyeñ Titanicê dewlemend bûn. Gava çekere dibê ku wê Titanic xewr bibe, bi xelaskirina wan dest bi karê xelaskirinê dikin. Ji bo ku heta bikeribin pêşî jîn û zarokên wan û bi dû re ji mîrên wan xelas bikin û tu kaos çenebe, deriyen qatêñ xelkê û feqîran dikirin. Lê xelk xwe didin wan deriyan û pîrek û zarokên xwe ji dibin ber keştiyêñ ku rîwiyan ji Titanicê dadixin. Jack pêşengiya wî karî dike.

Titanic afirandincke mezin e. Afirandineke bi hêza teknikê ye. Afirandineke guherî ye. Berê gava film dihatin çekirin, bûyer û kirin bi piranî bi awayekî dihatin kirin. Mirov besdarî bûyeran dibûn. Sahne bi berfi-rehî dihatin çekirin û raxistin. Ên ku rol digirtin, bûyer û kirin, dikirin û "sûretên" wan dihatin girtin. Heger hin tişten ku nikaribûna bi xwe bikirana hebûna, ên profesyonel ew kar ji bedêla wan ve dikirin. Lê di Titanic de bi piranî ne wilo ye. Ên ku rola sereke dilizin tenê mirovên rast in. Wekî din, derya, ezman, Titanic bi xwe û dor çend hezarek mirov, bi computeran hatine çekirin. Sûretên xcyalli ne. Bi computeran wenê ji hev têñ vejinandin û li hev têñ su-

warkirin. Wilo, gellek taxe suret li hev têñ suwarkirin û tişte ku dixwazin, bi wî awayî a soxî derdixin. Mesele, gava Di Caprio û Kate Winslet li pêşîya keştiyê ne û başkan vedikin, di eslê xwe de di qutiyekê kesk de li ber perwanê ne. Niha, hîna divê zemîn ya kesk be, ya ji şîn be. Teknîka iro hîna wilo dixwaze. Wan bi computeran dikin sûret û dibin li ser sûretê Titanic suwar dikin. Bi teknîka iro, bêyi ku nigêñ aktoran şîl bibin, karin filmêñ bin avê çebikin.

Rojnamevanan di vê derheqê de ji zanyaén sinemevaniyê û J. Cameron pişin bê ma wê êdî film wilo bi mirovên "sextê" bêçkirin. Erê, lê em nikarin tiştinan têxîn bedêla rolgirêñ sereke, ên stêrik. Ew ê her hebîn, gotin.

Lê gava ku wilo hatibe çekirin, ne ku karêkî hindik e. 285 milyon dollar li karê çekirina Titanic çûne. Titanic filmê Hollywood ê herî buha ye. Perên herî mezin çûne ji computeran, avakirina istasyonêñ computeran û karmendêñ computeran re. Cumputeran mejiyekî gelleki mezin, programen ku hîna ji bo wî karî nehatibûn çekirin û sistemên xurt dixwestin û ên wilo mezin, xurt û pêşketî tunebûn. 200 istayonêñ xebatê hebûn. Gava bawer dikirin ku her tiş temam in û 2000 mirovan du mehan bi şev û rojan dest bi karê xwe kirin, hat ditin ku 30 computeren din lazim in. Hêdi hêdî binê peran derdiket û hêvi dikest. Hemû tiş diketin xeterê. Lê a soxî Titanic xelas bû û xelata xwe stend. Titanic, giha bicerketinêñ ku tu filman ji salêñ pêncî heta roja iro bi dest nexistibûn. Pere û xelat û navdarî hamû girtin. 11 xelatêñ Oscar stendin. Gava J. Cameron xelat girt, bi heq bû ku Oscara xwe bi herdu destêñ xwe bilind bike û wek lehengê Titanicê bibêje "ez mezinê dinyê

me". J. Cameron her tişten baş hilbijartıbûn û her tiş baş kiribûn. Hemû leheng rast hilbijartıbûn. Herdu lehengen wî yên sereke xelat negirtin, lê ne ji ber ku ne biserketi bûn. Ji ber ku ên wek Jack Nicholson û Helen Hunt li hemberî wan hebûn.

Muzika Titanic jî, My heart will go on, xelata Oscar girt û li çar aliyen dinyê guhдар peyde kirin. Klama evîneke bêhedan e, a hezkirineke xurt e. Bi lerza dengen muzika navneteweyî ye. Celine Dionna Kanadayî vê klama wilo ji hêla hisan ve dewlemend, hêdi hêdi dibêje. Di lista ewrûpa de, bi Titanic re peralel bilind bû, navdar û stêrikên ciwanan hemû derbas kirin û giha cihê yekemîn. Lê li hemberî wê jî Madonna bi Frozen hebû û nikaribû cihê yekem ji ber wê bigire. Geh ew û geh ew yekem e.

Gellek di derheqa Di Caprio de bi şik bûn û hîna jî bi şik in. Lê J. Cameron ew bi zanebûn hilbijartıbû û şas derneket. Lékoli-nîrên sînemê xweş dizanın ku qîzên dinyê dikarin berê çûna rewşa filman biguherin. Heger xortê film ê stêrik spehi be, qîz zû dibin temâşevanê film. Heger ew bûn temâşevan, ên ku bikaribin bibin temâşevan, hemû didin dû wan. Ji ber wilo jî J. Cameron bi Di Caprio bawer bû û derket ku cawê Hindê yê. İro qîzên dinya rojava hemû dil-darêñ wî ne. Bêhna wî li ku bê, sed sed êrifî wir dikin. Bibihîzin li kîjan otelê ye, ji bo ku bikaribin wî bibînin û îmzeyekê jê bistînin, ji ber deriyê wê naçin.

Bê guman ne spehibûna Di Caprio tenê ew wilo navdar kiriye. Titanic e, mezinbûna film e, hêza lîstikvaniya wî bi xwe ye û mezinbûna bûyera Titanic û gellek tişten din in. Lê baş e, Di Caprio kî ye?

Navê wî, Leonardo Di Caprio ye. Niha 23 salî ye. Li Los Angeles çêbûye û mezin

bûye. Bi esil Îtalî ye. Navê wî jî bi Îtalî ye. Hîna di 14 saliya xwe de dest bi çekirina filmén reklaman kiriye. Bi dû re di hin seriên televizyonê jî de listiye. Bi filmê Gilbert Grape", di 19 saliya xwe de navdar bûye. Di Caprio hîna azib e û êvaran bi hevalên xwe re li Manhattan xuya dibe. Niha filmekî wî yê din li sînemê dinyê dilîze. "Zilamê bi maskeya hesini". Du rolan dilîze. Him qralê Fransa ê ciwan Ludvigê XIV e, him jî yekî xerab e. Tê gotin ku wê gellek jî bo dîtina wî bi xwe herin wî filmî jî.

Rexnegir bawer dikin ku wê Di Caprio, wek ku zû navdar bû, zû bikeve jî. Gava rojnamevanê swêdi ev yek anîn bîra wî, "na, ez ê nekevîm. Ez ê bi hemû hêza xwe bixebeitim" got. "Tu nema azad î", hat gotin, "ez azadiya xwe didim bi navdariyê" got.

Lê heçê Kate Winslet e, ew di nav toz û siya Di Caprio û Titanice de hat jîbirakîrin. Di çapemeniya dinyê de, bahsa wê nayê kîrin. Wek ku wê rola xwe kir, perên xwe stendin û ji sahê daket. Lê bi baweriya min Kate Winslet pirr bi rola xwe diket û xweş dikir. □

HAWAR hat hawara me

HAWAR
dengê zanînê ye!

NÜDDEM Box: 177
177 23 Järfälla Sweden
Tel. & faks: 8-580 13162

Hemû hejmarên HAWARê, ango ji hejmara 1ê heta ya 57an mîna du cildan di nava weşanên me de derket. Mîna tê zanîn kovara HAWARê yeke-mîn kovara edebî û çandî ya zaravayê kurmancî ye ku di navbera salên 1932-1943an de li Şamê bi alfabeşa latînî derdiket. Lê belê 23 hejmarên pêşî hem bi lafabeya latînî û hem jî bi ya erebî bûn. Di vê çapa nû ya HAWARê de me her 23 hejmarên pêşî jî transikrî-bevêî alfabeşa latînî kirine da xwendevanên îro bikarîbin bixwînin. Herdu cildên HAWARê bi cildên çerm mîna pirtûkên pîroz hatine çapkîrin. Herdu cild li ser hev 1146 rûpel in. Buhayê herdu cildan li ser hev 100 Markên almanî ne. Yê ku çar taximan bixwazin em heqê postê jî digirin ser xwe. Ji bo Swêdê jî her taxi-mek (Cild 1 û 2) bi 400 Kronên swêdî ye.

♥ HAWAREkê têxe mala xwe, bila mala te bê HAWAR nemîne. HAWAR bingehê ziman û edebiyata me ya nûjen e. Bila zarokên we bi nûjentiya HAWARê perwerde bibin.

♥ Qimetê bidin ziman û edebiyata xwe, qimetê bidin hêjayiyê xwe da xelk jî qimetê bidin we!

♥ Xwe bi HAWARê serbilind bikin, mala xwe pê şen bikin, giyanê xwe pê şa bikin!

♥ HAWAR dengê zanînê ye!

BİBE ABONEYE NÜDEMEL

Ger hewesa te li ser şîr, çîrok, roman, rexne, hevpeyvin, lêkolîn, huner, sinema û hwd. hebe, pêşniyazek me heye; bibe aboneye NUDEMEL

Ger nu bixwazi ji tevgera huner û edebiyatê ya herçar perçeyen we-ler haydar bîbî û edebiyata dînyayê ya kevnar û nûjen bi zimanê kurdîbowini, dîsan bibe aboneye NÜDEMEL

NÜDEM dixwaze ji avakirina edebiyata kurdi re bibe alikar, tu ji alichîya wê bîke; bibe abone!

Ez dixwazim ji avakirina edebiyata kurdi re bibim alikar. Ji kerema xwe re min bikin aboneye / aboneya NÜDEM.

Ji bo Swêdê salek 240 Sek., Ewrûpa 80 DM.

Nav û paşnav.....

Adres.....

Vî hewsa û hewsesiye vî li ser adres NÜDEMî bagtim. Çarka ew hawîde ûm, em, t NÜDEMî digi hawîdeyeji û li se bagtim.